

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES DE TARRAGONA
DEPARTAMENT D' HISTÒRIA CONTEMPORÀ, CA

EL CAMP DE TARRAGONA DURANT LA 3ª REPUBLICA (1931-1936)

Tesi doctoral presentada per
MONTSERRAT DUCH I PLANA

Direcció

Dña. DRª ANTONIA FERRER I BOSCH

Tarragona, octubre de 1997.

N O T E S

- 1.- LA CRUZ, 14-X-1931. Comuniquen al governador, que els manifesta que poden comptar amb la seva simpatia, que es constitueix en a diferents pobles entitats de defensa dels propietaris. LES CIRCUMSTANCIES, 24-X-1931.
- 2.- LLUITA, 10-X-1931, DIARI DE TARRAGONA, 8-X-1931, EL TEMPS, 17-X-1931.
- 3.- LA VEU DE TARRAGONA, 15-XI-1931.
- 4.- LA VEU DE TARRAGONA, 20 i 24-II-1932. LLUITA, 19-III-1932. Estatuts del gremi de Patrons Agricultors de Res, 1932.
- 5.- LLUITA, 2-IV-1932.
- 6.- LLUITA, 9-VII-1932. La Mútua de propietaris de Valls, es proposava "asegurar a los asociados, el resarcimiento de los prejuicios que les ocasionen las exigencias injustas de sus arrendatarios, aparceros, inquilinos, colonos y braceros", també garantia la indemnització, i tenir «esquirols persi hagues vaga, MUTUA PROPIETARIS DE VALLS, Reglament.
- 7.- REVISTA IACSI, Abril 1932. En la campanya de l'IACSI realitzada durant 1931 i fins el maig de 1932 es feren 50 mitings i es constituïren 34 associacions de propietaris i s'ha superat dels 800 socis a 3.500 i el tema agrari ha estat tan debatut que s'han presentat 67.000 demandes a revisió, 29.000 de les quals pertanyen a Barcelona. LA CRUZ, 7-V-1932.
- 8.- LA CRUZ, 28-IV-1932. Sen de la Pobla de Montornés, La Riera, El Catllar, La Nou, Torredembarra, Cambrils, Montroig, Montbrió i Vinyols.
- 9.- B.D.P., 1-VI-1932. Al juliol de 1932 s'aproven els estatuts del gremi de patrons agricultors de Reus que tenen per objectiu "representar, defender y garantizar los derechos e intereses de los agrerados en cuanto se relacione con la profesion que ejercer y demas que de ella se deriven". A.M.R. Reformes Socials, s 3-VII-1932.
10. HERALDO REPUBLICANO, 17-IX-1932. "... pignoración de las avellanas que el cosechero necesita metalizar", que sigui protegida l'EXPORTACIÓ i enviar un telegrama al govern: "cosecha de avellanas, principal fuente de riqueza del campo de Tarragona, sufre depreciación extraordinaria, causa ruina comarca. Para atajar catastrofe urge prestamos sobre mercancias, proteger e portación".
- 11.- TARRAGONA FEDERAL, 15-X-1932. El comitè està format per:
. Josep Mestres Miquel, President del Consell Agrícola de la Generalitat.

. Camil Odena de la Cambra Agrícola de Reus,
. Agustí Batlle del Sindicat d'Agricultors de Reus,
. Albert Pares de la Societat Agrícola de Valls,
. Francesc Sedó de la Cambra Agrícola de Valls,
. Josep Vallvé del Sindicat Agrícola de La Masó,
. Josep Sanromà del Morell pels colliters de la Conca del Francolí,
. Jaume Salvat de l'Alaiar per les comarques de Reus i Falset,
"Article 1er. Es constitueix una associació d'agricultors amb la denominació de L'Unió de Colliters de Avellanades del Camp de Tarragona.

Article 2º Objeció.- L'objecte per el que es constitueix l'Unió de colliters d'avellanades del camp de Tarragona, es la defensa dels interessos comuns, vetllant pel bon nom y puresa de les avellanades de nostra encontrada, procurar l'ensenyanza i difusió dels mitjans moderns de cultiu, tractament de malalties, assegurances mutues, que les condicions de venda no siguin abusives, que el preu sigui remunerador proporcionar-se credits que permetin resistir els baixos preus del mercat, aixis com desde de la situació d'altres mercats productors i consumidors i tots aquells altres fins propis dels Sindicats Agrícoles.

Gestionar sigui reconeguda aquesta Unió de colliters d'avellanades del camp de Tarragona, com a Sindicat a tots els efectes de las lleis vigents.

Article 3º DELS SOCIS.- Podran ésser socis tots els colliters d'avellanades siguin propietaris, arrendataris o parcers, que per endevant acceptin els presents Estatuts." 3-X-1932. A.G.C.T. "Asociaciones".

12.- FOMENT, 12-IV-1933. EL TEMPS, 13-V-1933 informa d'un acte de la Mutualitat a la Societat Agrícola de Valls. La Mutualitat d'ACCIDENTS DEL TREBALL per a l'agricultura que endega el Sindicat d'agricultors de Reus demana poder ingressar els accidentats a L'Institut Policlínic Municipal. La mutualitat es crea d'acord amb decrets del Ministeri de Treball de 15 d'agost de 1931 i Llei de la Republica de 9 de setembre de 1931. A.M.R. "Assistencia Social 1932-1936". S'ha fet segons la tradició de les comarques "a l'objecte de que parcers, arrendataris i petits propietaris també tinguin dret a cobrar i ésser assistits en cas de sofrir accident" hi ha l'adhessió de la Cambra Agrícola de Reus i de totes les delegacions de la Unió de Colliters d'Avellanades.

"... La Unió de Colliters d'Avellanades del Camp de Tarragona, en la seva Assembla del dia 25 de febrer, en la que hi eren presents delegats de 84 pobles d'aquesta comarca, va acordar organitzar una assegurança mutua, que els lliuri de les obligacions que aquests decrets imposen, a la que hi podran ingressar tots els cultivadors, encara que no siguin de la Unió de Colliters.

Tenint present l'extremada divisió de la propietat, i l'arrelada costum de cultivar per arrendament i a mitges, fa que la majoria de les vegades, una mateixa persona es patró i

obrer a la vegada, i per aquest motiu, quedarien molts que treballen, sense poder gaudir de les indemnitzacions que dona dret la llei i que l'Estat subvenciona, per ésser el mateix el seu patró, i es donaria al cas que treballant junts mitger i jornaler, si prenguessin mal tots dos, el mitger hauria de pagar l'accident al jornaler, i ell no cobraria res, ni podria treballar.

Per aquest motiu s'ha cregut convenient fer el segur a base de finques assegurades, i d'aquesta manera el pagament de quotes es farà, per l'extensió de finques i classe de cultiu, i així aquell que prengui mal en una finca assegurada, sigui amo, arrendatari, mitger, propietari o jornaler, tot accident tindrà dret a assistència mèdica, medicaments i indemnització.

... A la nostra Mutualitat, com no es permet cap benefici pecuniari per ningú, ha de resultar forçosament a bon preu, i com la majoria dels asseguradors, n'hauran de rebre l'assistència i el subsidi en cas d'accident, puix que a la vegada en són assegurats, tots tindrem un vertader interès que el servei sigui el més perfecte possible."

Les mutualitats que existeixen al Camp a l'agost de 1934 en previsió d'accidents agrícoles són a Montroig, Reus, Tarragona, Vandellòs i Vilallonga. A.E.P.S., p. 1.770.

13.- FOMENT, 6-VI-1933.

14.- AVANÇADA i EL TEMPS, 3-VI-1933. DIARI DE TARRAGONA, 2-VI-1933.

15.- FOMENT, 13-VII-1933.

16.- INSTITUT AGRÍCOLA CATALA DE SANT ISIDRE, Memòria 1933. "acabat el saqueig de les finques de comarques vinyateres, prossegui en algunes altres, la de Vallès i el Camp de Tarragona, quant a les collites d'avellaneres i ametlles, i després, a les darreries de l'any nou, el saqueig s'ha reproduït amb motiu de la collita d'olives". Els propietaris es dolien de la manca d'intervenció de l'autoritat ni la governativa, ni tampoc la judicial. La memòria recull que "conflictes promoguts pels que, seguint consells de perjudicació, semblen materialment beneficiats en quant han pogut usurpar amb certa impunitat fins ara, les collites pertanyents als propietaris" i afirma que si la política agrària del Ministeri els és negativa "preparem-nos i temem-la per la que va a exercir el Parlament català, que es filla d'esbojarrats corrents que envaïen el món cercant un major benestar als obrers manuals, sense trobar-lo, mentre aquells corrents no vinguin embolcallats amb el mantell de l'Església Catòlica". Respecte als Jurats Mixtos de la propietat afirma que els jutges especials nomenats per entendre les demandes de revisió de contractes procediren amb molta equanimitat i no donaven lloc a la quasi totalitat de les demandes, posteriorment fou confirmat per la Comissió Mixta Arbitral Agrícola.

17.- ORGANITZACIÓ PROPIETARIS AGRÍCOLES (IACSI). Les societats adherides al juny de 1933 al IACSI del Camp de Tarragona eren: Associació Mutua de Propietaris del partit Judicial de Tarragona, Cambra Agrícola de Reus i Comerça i Mutuel Agrària de Valls.

Hi havia, tanmateix socis corresponsals:

PARTIT JUDICIAL DE TARRAGONA: 36. Tarragona; 2. La Secuita; 1. La Canonja; 2. Vilaseca; 1. El Catllar; 1. El Morell; 4. Perafort; 1. Constantí (President dels Sindicats Agrícoles).

PARTIT JUDICIAL DE REUS, (més els Presidents dels Sindicats Agrícoles de Montroig (2), Selva (2), Castellvell i Cambra Agrícola de Reus) : 21. Reus; 3. Borges dels Camp; 1. Boterell; 6. Cambrils; 1. Maspujols; 6. Riudecols; 4. Riudoms; 1. Selva; 1. Vilaplana

PARTIT JUDICIAL DE VALLS, (més els Presidents dels Sindicats Agrícoles de Nulles, Pla de Caora i Vilarrodona): 7. Valls; 2. Alcover; 1. Alió; 5. Bràfim; 2. La Riba; 1. La Masó; 4. Pont d'Armentera; 6. Puigpelat; 5. Rodonya; 2. Vellmoll; 3. Vilabella; 9. Vilallonga; 4. Vilarrodona

POBLES D'ALTRES PARTITS JUDICIALS:

PARTIT JUDICIAL DEL VENDRELL, (més els President dels Sindicats Agrícoles de Bonastre i La Riera): 3. Aiguamúrcia; 1. Bonastre; 2. La Nou; 1. Montferri; 4. Pobla de Montornès; 7. Salomó; 1. Torredembarra

PARTIT JUDICIAL DE MONTBLANC: 1. Montral; 2. Prades

PARTIT JUDICIAL DE FALSET: 1. Riudecanyes; 1. Vandellòs

IACSI. Memòria 1933. ps. 51 (Societats adherides).
Corresponsals 133-143.

18.- IACSI. Memòria 1933. LA CRUZ es posarà de costat dels propietaris en sovintejades editorials. LA CRUZ, 13-IV-1934. Afirmar que la promulgació de decrets sobre contractes pels polítics revolucionaris a moltes comarques catalanes "canviaren la pau per la guerra, la convivència agradable en vesper de cobejances" manifesta també que no hi ha confiança possible en les comissions arbitrals per la seva composició que indica cap a quin costat s'han d'inclinar les balances a favor dels arrendataris i diu que els pobres propietaris catalans pateixen la llei de reforma agrària i a més "els que han inferit el domini de l'esquerra al Parlament i a la Generalitat", a altres regions d'Espanya estan a punt de redimir-se però perquè "amb més bon sentit polític han bandejat els governants que sembraven la rancúnia i la misèria. Nosaltres els afermarem al Poder".

19.- LA CRUZ, 24-VIII-1934. "Per la defensa de les vostres finques en perill i la reivindicació dels vostres drets: Propietaris agricultors acudiu a l'Assemblea".

20.- LA CRUZ, 7-VIII-1934. LA VEU DE TARRAGONA, 9-XI-1934. LA CRUZ, 6-IX-1934 i 11-IX-1934.

21.- LA CRUZ, 11-IX-1934. Els propietaris de La Secuita acordaren "no firmar recibo alguno que obligue a reconocer la ley de contratos de cultivo por ser esta anticonstitucional" en la línia recollida per l'Institut recomenava que només fos lliurat

un rebut a conta de la part contractual. I continuen els conflictes, la Mutua de Propietaris de Vallis fa publicis els incidents en la recollida de collites perquè "molts parcers i rapessaires o es queden tota la collita o només entreguen als propietaris un part del que aquesta correspon" tot plegat un desastre provocat pels homes d'esquerra que han pretès "portar l'anarquia al camp de Catalunya on fins fa tres anys es pot dir que regnava la pau i prosperitat, salvant algunes excepcions fàcilment corregibles". LA CRUZ, 29 i 30-IX-1934. JOVENTUT, 26-IX-1934.

22.- DIARI DE TARRAGONA, 28-X-1934.

23.- EL TEMPS, 16-V-1936.

24.- CENS ELECTORAL SOCIAL DE CATALUNYA, S.O.G.C., 31-VII-1934, 22-X-1935, 9-VII-1936.

25.- Poc després d'iniciat 1931, abans de la proclamació de la República un bon nombre de sindicats agrícoles es federen en la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya en els quals, a diferència de les entitats cooperatives, hi influeixen molt els grans terratinents. Aquesta Federació posarà en marxa una mutualitat d'assegurances contra els accidents de Treball que pel que sembla cap Sindicat Agrícola del Camp hi participa. FOMENT denuncia com una mostra de «cacequisme rural» la transformació d'alguns sindicats en entitats confessionals adscrites a un partit polític per part "dels còccics de sempre". PÉREZ BARO, "Les Cooperatives a Catalunya". p. 34. També del mateix autor "Cuatro etapas ...", p. 18. PAGESIA, 22-X-1932. FOMENT, 24-II-1933. El desembre de 1934 Albert Talavera, president de la Cambra Oficial Agrícola de Tarragona, demana al President de la Generalitat la suspensió de la llei de Sindicats Agrícoles de 30 de març de 1934. DIARI DE TARRAGONA, 14-XII-1934.

26.- REVISTA DE LA CAMBRA AGRÍCOLA. Gener 1935. "...

Doncs bé, aquesta gran unió de propietaris que ha conseguit l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i que ens ha estalviat tants greus perills, la realitza també en la nostra comarca encara que amb petita escala, la Cambra Agrícola de Reus amb la creació de les Agències pòbles de la seva demarcació, i així com dits agents recullen i porten a la Cambra les aspiracions dels pobles de la comarca, aquesta per mitjà de la Revista difundirà les orientacions i coneixements necessaris als agricultors per tal de sortir-ne airosos de la calamitosa època per la que estem atravessant.

... Heus ací doncs el motiu d'aquesta Revista, o sia establir una forta unió entre tots els agricultors de la Comarca. Cal doncs que hi prestin tot l'ajut perquè hem de tenir ben present, que amb criteris individualistes no pot aconseguir-se res de profit, devent imitar l'exemple que ens donen els agricultors dels demés països que solament amb la unió

aconseguien en indubtables millores preocupant-se seriosament els governs de protegir l'agricultura, base i fonament de la prosperitat dels pobles,

Per més que podria dir-se que les èpoques tràgiques per l'agricultura són ja passades, no per això tenim de restar inactius. Ens trobem ara davant el paorós problema de la desvalorització dels fruits, i havem de desplegar totes les activitats per tal de trobar-hi un remei, però ha de tenir-se en compte que la força no la dona l'individu sinó la col·lectivitat. Imitem doncs encara que sigui en petit, la tasca maravellosa de l'Institut de Sant Isidre i solament així esdevindran dies de pau i tranquil·litat per als que viuen de la terra i de quals beneficis tots més o menys directament n'haurem de participar." VIRGILI, J. "Tarragona i la seva premsa", p. 175, Vol. I.

- 17.- CAMARA OFICIAL AGRICOLA DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA, "Informe a la Comision". "... que desde tiempo inmemorial, hallaron el capital y el trabajo para una convivencia armonica y fecunda, en las constumbres rurales de Catalunya; fórmula típica que por basarse en un alto sentido de equidad, ha alejado de nuestros campos en el orden económico, la infecundidad de la tierra y el hambre del campesino, en el orden moral ha dignificado al obrero, al reconocerle los mismos derechos sobre los frutos producidos, que al capital se reconocen, junto con una gran libertad de trabajo; y en lo concerniente a reivindicaciones sociales, las ha hecho inútiles, por que anticipándose a ellas, el obrero agrícola, sólo por excepción, actua en Cataluña como asalariado, y si casi siempre como socio de una empresa de producción, con identidad de derechos e igualdad de deberes que el socio capitalista; todo lo cual constituye la realización práctica de las aspiraciones de sociólogos y economistas.

...
... Es un verdadero contrato de sociedad industrial para la producción agrícola, en el que se han regulado los derechos y deberes de cada socio, teniendo en cuenta solamente lo que cada uno aporta a la empresa, sin que nada pasen los privilegios de casta, ni jerarquias sociales, que nada efectivo llevan a la obra de producción, finalidad única que la asociación persigue.
... Es decir, que las protestas podrán haberse presentado con ropaje jurídico o societario, buscando una compensación de la depreciación del fruto, a expensas del socio capitalista, pero nunca realmente fueron ni jurídicas, ni societarias, fueron reales expresiones de malestar por desvalorización de los frutos, que tanto lesionaban al socio obrero, como al socio capitalista, y por eso no prosperaron.

...
Por de pronto, el hecho de remunerarse cada parte con una porción de los frutos producidos y no mediante una cantidad fija y preestablecida de numerario, supone que las dos partes han de correr los riesgos que corre siempre la producción agrícola: pedriscos, heladas, sequias, plagas, etc., etc.; cosa que en los arrendatarios no ocurre, puesto que en ellos el arrendador, toma íntegra la cantidad estipulada y carga con el

riesgo al arrendatario, salvo en los casos de pérdida total de la cosecha.

A diferencia del arriendo, no facilita el contrato de aparcería, la ausencia del dueño del predio, puesto que interesado directamente en el resultado de las cosechas, hace constante uso de sus facultades consuetudinarias, de vigilar las labores, y faenas todas, que aun cuando no siempre en los contratos se hacen constar, no por eso dejan de ser vigentes; de modo que la acción de presencia del dueño de la tierra con todos sus beneficiosos efectos, es de necesidad que se verifique. Esta necesidad de inspeccionar los trabajos, impone el frecuente trato del dueño de la tierra y el aparcerero, y acaba por formar lazos de afecto y comprensión, que son una garantía de funcionamiento armónico perdurable.

Si examinamos minuciosamente las aportaciones que cada una de las dos partes hace a la empresa, veremos que están tan escrupulosamente valuadas, que es nimia la diferencia entre una y otra. ...

GASTOS anuales de una hectarea de viña correspondientes al propietario:

Renta de la tierra al 5 por 100 (2,250 ptes.)	112'50
Impuestos municipales y del Estado	30'00
Interés al costo de plantación (2,700 ptes.)	135'00
Cuota de amortización en 15 años	135'00
Abonos (estiércol cada cuatro años)	72'00
Azufre	30'00
Sulfato	26'50
Seguro contra el pedrisco	20'75
<u>TOTAL</u>	<u>561'75</u>

GASTOS anuales de una hectarea de viña, correspondientes al aparcerero:

Acarreo y colocación de abonos	30'00
Podar y retirar sarmientos	27'00
Extirpar rebrotes y malas hierbas	12'00
Labores de arado	90'00
Labores de azada	36'00
Pods en verde	42'00
Azufrar	18'00
Sulfatar	21'00
Vendimia i acarreos	76'00
Elaboración	75'00
Imprevistos	10'00
Cuota de seguro contra pedrisco	20'75
Mitad interés gastos anuales	12'95
<u>TOTAL</u>	<u>530'70</u>

Como se ve, el propietario aporte anualmente a la empresa 561'75 pesetas por hectarea de viña; y el aparcerero a su vez 530'70, es decir, que al finalizar el año agrícola, sensiblemente los dos han invertido cantidades iguales en la cuenta de los gastos de producción, y, por lo tanto, es

perfectamente equitativo que ambos se lleven partes iguales del fruto recolectado.

... La duración de estos contratos de aparcería, es por completo variable; si el dueño de la tierra reconoce al arrendatario buenas cualidades de laboriosidad, honradez y capacidad, acepta sin regateos plazos de quince, veinte y hasta veinticinco años; más no.

... Los contratos de aparcería, merced a una gran generalización, han hecho que en los pueblos de Cataluña, el bracero, atenido exclusivamente a un jornal, forme una infima minoría, que en algunos lugares no existe siquiera; observándose que por regla general, esa actuación como bracero, la sostiene el elemento joven, esto es, los que aun no han contraído estado, pero tan luego el corero contrae la carga del sostenimiento de una familia, procura indefectiblemente, tomar una porción mayor o menor de tierra en aparcería, que no cesa de ir ampliando, hasta lograr la extensión suficiente para ocuparse en su cultivo durante todo el año, sin ayudarse de trabajo independiente y constante.

... Estas ventajas, han hecho, que la ley del Retiro Obrero, en lo que al obrero agrícola respecta, no tenga en Cataluña casi aplicación práctica, por cuanto el obrero actúa como a tal sólo de un modo transitorio, y en los momentos de su vida en que la hora de su retiro está más distante, para convertirse en patrono de sí mismo, tan luego la ocasión se ofrece. Además la vejez indigente, es tan rara en la población rural de Cataluña, como lo son toda clase de indigencias. Esto por lo que al varón respecta; en cuanto a la mujer de nuestro campo, desde luego, sus actividades se utilizan, porque en ningún momento de su vida desperdicia la ocasión de llevar al acervo doméstico el fruto de su trabajo, pero aparte de que siempre son trabajos de pocos días, en realidad, una vez casadas, pocas son las que, de vez en cuando, pueden ir a ganar un jornal; por eso tampoco ordinariamente pueden tener aplicación los beneficios de maternidad.

Resta ahora ocuparnos del contrato de arrendamiento, forma de contratar el trabajo que también entre nosotros está en uso, pero no afortunadamente adulterado por el vicio de los subarriendos, como en otras comarcas ocurre, debido seguramente a que la gran división de la propiedad no se presta a ello, y a ser consuetudinario insertar entre las cláusulas del contrato, la prohibición de subarrendar.

Generalmente al contrato de arrendamiento de las tierras de secano no recurren más que las personas imposibilitadas para la vigilancia de los trabajos, tales como ancianos, viudas, huérfanos, o bien poseedores a los que otras actividades no les permiten esa directa vigilancia. En cambio, en las tierras de regadío, es la forma más general de contratar el trabajo, debido a que la bondad de nuestro clima, permite generalmente que las huertas estén todo el año en producción y la necesidad de una recolección paulatina pero continua, haría en extremo

engorrosa la partición diaria de frutos, que a una gran variedad, unen la circunstancia de obtenerse muchas veces en cantidades relativamente pequeñas. ..." L'octubre de 1934 es fa una assemblea de propietaris al palau de la comissaria de la Generalitat, presidida per Lluís Ballestar, que actua de president de la provincia, i recorda posicionar-se en contra del projecte de reforma agraria i per aixó es constitueix una gestora que ha d'elaborar estatuts, en aquest sentit s'enviara un telegrama a tots els diputats de la provincia a Corts per demanar al Ministeri de Governació que ja que els propietaris son víctimes "de predicaciones absurdas entre los aparceros" es ordenen mesures energiques per a parar llurs drets de propietaris. LA VEU DE TARRAGONA, 14-X-1931. DIARI DE TARRAGONA, 16-X-1931.

29.- CAMARA OFICIAL AGRICOLA DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA. "Informe acerca del proyecto de ley de reforma agraria", p. 9. "...

Todos los agricultores, al anunciarse una ley de reforma agraria, creímos de buena fe, que se iba directamente a levantar a la riqueza agricola nacional de la postración en que se ve sumida; como medio lógico de mejorar la suerte del obrero agricola; pero ese art. XI demuestra que nos equivocamos, que la finalidad es muy otra; más politica, que agricola, pues con esta ley se decreta la desvalorización de la propiedad; que es tanto, como decretar la ruina de los mismos que se dice redimir y de un inmenso sector nacional que ha sido y es el unico que creando hasta hoy real riqueza, ha sostenido y sostiene nuestra, relativamente sólida, situación económica, que lo afianza todo, y las consecuencias de esa ruina no hay porque señalarlas."

29.- LA VEU DE TARRAGONA, 21-VI-1931.

30.- CAMARA DE COMERCIO DE TARRAGONA. Vida Económica 1933-1934, p. 190. En l'amoit territorial de la provincia, 164 Sindicats Agricoles, 33 cai es rurals, 50 associacions agricolas i 10 cambres agricolas.

31.- LA CRUZ, 22-VII-1931.

32.- LA CRUC, 12-VIII-1931.

33.- LA CRUZ, 16-VI-1932. B.D.P., 16-V i 13-VI-1933.

34.- A.M.R. Reformas Sociales. FOMENT, 6-V-1933. A.M.R., Sindicato de Agricultores de Reus. Estatutos. A.M.R. "Reformas Sociales". A.D.T. Reg. 4161. DIARI DE TARRAGONA, 8-III-1934.

35.- CASAS MERCADÉ. "Valls: la guerra civil", p. 91.

36.- LA CRUZ, 2-XII-1934. AVUI, 10-III-1935. DIARI DE TARRAGONA, 2-IV-1935. CATALONIA, 3-III-1935.

37.- EL CONSEQUENT, 14-VII-1934; "... creiem els productors organitzats que res no és tan perjudicial a la riquesa agrícola com l'estat d'anarquia latent o manifesta, que s'ensenyorei dels camps de la nostra terra.

Avui, amb la trista experiència dels temps passats, estem més convençuts que mai de la conveniència que la Llei s'imposi, per tal que, acabant l'estat actual d'anarquia, s'eviti que els veritables interessos de la pagesia siguin deixats en segon terme, i que la lluita, absorbint les activitats de part dels productors, perjudiqui els interessos dels petits conreadors i empobreixi l'economia agrícola catalana.

Nosaltres, els que més autènticament representem la riquesa agrícola, que estem i que volem continuar al marge de les lluites apassionades entre estaments agraris, que entorboleixen la clara visió dels interessos que ens són comuns, creiem que si bé la Llei aprovada pel nostre Parlament, fent ús d'un dret que cap català no pot negar-li ni tant sols negar-se'n, conté articles inadaptats a la realitat del conreu de la nostra terra; creiem, també, que te mitjans el Govern de la Generalitat per a trobar la solució harmònica, que seria acceptada per gairebé la totalitat dels pagesos de Catalunya, i és degut de tots nosaltres que el Govern dicti les normes i reglaments i recai del Parlament, si fons necessari, la modificació d'aquells articles que, sense alterar l'esperit de la Llei, facin possible l'aplicació d'uns preceptes, que en determinades comarques poden perjudicar a qui pretenen afavorir massa rígids, pot ésser alguns, poc clars altres, per tal que pugui articular-se a la realitat sense pertorbar la producció ni minvar la riquesa agrícola catalana, i fent tot el que humanament pugui per tal que una Llei feta per a corregir abusos, i acabar amb les injustícies, sigui creadora del que pretén acabar."

- 38.- EL TEMPS, 3-VIII-1935. DIARI DE TARRAGONA, 6 i 27-VIII-1935.
- 39.- LA CEDA, 27-VII-1935. EL TEMPS, 27-VII-1935. CATALONIA, 2 i 6-VIII-1935.
- 40.- PEREZ BARO, A. "Las Cooperativas", p. 26.
- 41.- Ibidem, p. 53.
- 42.- UCELAY, E. "La Catalunya populista", p. 105.
- 43.- DIARI DE TARRAGONA, 12-XI-1931.
- 44.- EL TEMPS, 14-XI-1931. Fins i tot es separa del càrrec al jutge municipal perquè sembla que amb relació a la campanya dels rabassaires que en aquella població sembla que eren atíats pel propi jutge i també s'ha provocat la dimissió de l'Ajuntament. DIARI DE TARRAGONA, 17-XII-1931. LA CRUZ, 21-VII-1931.
- 45.- CONTRACTES DE CONREU, p. 77-79.

- 46.- AVANÇADA, 13-V-1933.
- 47.- AVANÇADA, 15-VII-1933.
- 48.- AVANÇADA, 8-VII-1933.
- 49.- AVANÇADA, 29-VII-1933, 4 i 12-VIII-1933, FOMENT, 8-VIII-1933, DILLUNS, 7-VIII-1933.
- 50.- LES CIRCUMSTANCIES, 9-VIII-1933.
- 51.- TARRAGONA FEDERAL, 12-VIII-1933.
- 52.- DIARI DE TARRAGONA, 12-I-1934.
- 53.- TREBALL, 15-IX-1934.
- 54.- JOVENTUT, 3-X-1934.
- 55.- LA TERRA, 15-III-1935, Es constitueixen e executives a Roda i Vilallonga. LA TERRA, 15-IV-1935 i 1-VIII-1935.
- 56.- LA TERRA, 30-XI-1935.
- 57.- ELS DESNONAMENTS RUSTICS, p. 7-12. Al juny de 1936 la Unió de Rabassaires de Valls denuncia que encara hi ha parcels que no han estat reposats després del 6 d'octubre i se citen el cas de quatre pagesos d'Albiol i sis de Vilallonga, A.D.B. R-158.
- 58.- ARXIU NACIONAL DE SALAMANCA, Secció Politico-Social, ps. 1426.
- 59.- GAVALDA, A. "El pensament agrari de l'anarquisme a l'Alt Camp: 1923-1939".
- 60.- Ibidem, ps. 58-777, 79-80.
- 61.- Ibidem, p. 108-109.
- 62.- Ibidem, p. 112.
- 63.- Ibidem, p. 117.
- 64.- Ibidem, p. 117, afirma que "per un jornal de terra bona de seca es paguen 75 ptes., una terra que pot produir uns 20 hectòlitres de vi, que al preu actual de 30 ptes. l'hectòlitre dona unes 600 ptes. Si es ve a l'arrendament en metàl·lic, l'amo rep les 75 ptes., reglamentàries, en canvi si és a mitges, el propietari en receipta 300 ptes., d'un jornal de terra".
- 65.- Ibidem, p. 120-121.
- 66.- Ibidem, p. 127.

- 67.- Ibidem, p. 125.
- 68.- GAVALDA, op. cit., p. 133.
- 69.- GAVALDA, op. cit., p. 141.
- 70.- GAVALDA, op. cit., p. 143.
- 71.- GAVALDA, op. cit., p. 145.
- 72.- GAVALDA, op. cit., p. 146. Manifest "Sindicat únic de Treballadors de Pla de Santa Maria; Sindicat de Treballadors Industrials de Valls; Sindicat de l'Art Fabril i Tèxtil de Valls; Sindicat de Treballadors del Camp de Vallmoll; Sindicat de Treballadors del Camp de Valls; Sindicat de Treballadors del Camp de Figuerola del Camp. De la demarcació tarragonina, només n'hi ha un altre, que és el Sindicat únic de Treballadors de Santa Coloma de Queralt, que possiblement estés dins de l'òrbita montblanquina de Ramon Porté".
- 73.- GAVALDA, op. cit., p. 148-150.
- 74.- GAVALDA, op. cit., p. 166.
- 75.- GAVALDA, op. cit., p. 157-160.
- 76.- Elaborar un recull de la documentació referida al Camp conservada a l'A.H.N. (Secció Guerra Civil) de Salamanca fou l'objecte d'una setmana de treball de professors, col·laboradors i alumnes del Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres de Tarragona que posteriorment edità un número monogràfic entre dels Quaderns d'Història Contemporània intítulat "Revolució i guerra civil". Pel que interessa sobre l'associacionisme obrer als anys de la República en temps de pau hem de referenciar els articles de SABANES, A. "La Federación Local de Sociedades Obreras de Tarragona". Aproximació a partir de les actes del període juliol 1931 - abril 1936", ps. 29-50. MUIÑOS, M.J. "Sindicato de obreros y empleados de la Junta de Obras del Puerto (UGT)", ps. 59-65, i l'apèndix intítulat "Sindicats de la UGT de les comarques tarragonines", ps. 101-105, on trobem escasses notícies ja que la majoria corresponen a dades posteriors al decret de sindicació obligatòria. Pel que fa a la C.N.T, aquest volum ens aporta informació en els articles de GARCIA, C. "Libros de actas de la Federación Local del Sindicato de Trabajadores de Valls, CNT", ps. 175-180, i de la mateixa autora "Libro de actas de la Sociedad de Camareros y similares de Valls", ps. 233-235. Finalment l'apèndix "Notícies de la CNT a les comarques tarragonines", ps. 189-194, corresponen a l'afiliació corresponent al 1937 i, per tant, no tenen utilitat pel que aquí ens interessa.

- 77 - Reglamento Sociedad Obrera del género de punto de la ciudad de Tarragona.
 Similarmet s'expressen els objectius de les 58 entitats legalitzades al Govern Civil de Tarragona, A.G.C.T. "Asociaciones". Vegeu l'Apèndix, Relació de Societats Obreres.
- 78.- SABANES, A. "La Federación Local ...", ps. 31-33. Els estatuts dels ferroviaris reusencs afirmaven que: "(...)
 Artículo 29. Quedará constituida esta Subsección para agrupar en su seno a todos los ferroviarios de la Compañía M.C.A. que tengan su residencia en las estaciones comprendidas de Villanueva a Reus, ambas inclusive, y que, aceptando la lucha de clases estén dispuestos a defender sus intereses de trabajadores; también cuidará de capacitar y preparar a sus componentes para lograr el máximo de salarios y la total abolición del trabajo a destajo.
 Artículo 30. Será firme propósito de esta Subsección, el conseguir la unidad de salario y de jornada para todos sus adherentes y velará por las condiciones de trabajos morales y materiales de los mismos.
 Artículo 40. Será cuestión primordial de esta Subsección el establecer escuelas racionalistas para la más rápida emancipación mutualista.
 Artículo 50. Esta Subsección no sostendrá ninguna organización mutualista. (...)"
 "Reglamento de la Subsección de Reus de la Federación Nacional de la Industria Ferroviaria, Sección M.C.A.", 17-VI-1931, A.G.C.T. "Asociaciones".
- 79.- MUIÑOS, M.J. "Sindicato de obreros ...", p. 59. A conseqüència de la vada de la casa Soliano de Tarragona sembla que moltes obreres causen barà a la CNT i s'afilien a UGT. Pel que sembla altres oficis i també arrel de vagues, alguns obrers es donen de barà del Sindicat adherit a la CNT, per això s'intenta fer possible entitat afil a la UGT. LA VEU DE TARRAGONA, 28-X-1931 i 15-XI-1931.
 També arrel d'un conflicte al port de Tarragona els estiadors constituïen una nova societat independent de la CNT perquè repudien la tàctica que porta considerant-la perjudicial per a la classe obrera. Es una picabaralla amb articles a TARRAGONA FEDERAL i una fulla volan, segons sembla és un lluita entre socialistes i sindicalistes. LA VEU DE TARRAGONA, 16-VIII-1931; DIARI DE TARRAGONA, 29-VIII-1931.
 En canvi al juliol s'informa de l'afiliació dels moços peratrs a la CNT i que han obtingut l'establiment de la jornada de vuit hores. LA VEU DE TARRAGONA, 9-VII-1931.
- 80.- GARCIA, C. "Libro de Actas de la Sociedad de Camareros ...", ps. 233.
- 81.- GARCIA, C. "Libro de las Actas ...", p. 177. Dos sindicalistes vallencs (Emili Martí i Josep Robustà) participen en el congrés de la CNT celebrat a Madrid al juny de 1931. ACCIO COMARCAL, 13-VI-1931.

- 82.- EECODA, J.M. "De la dictadura a la Republica", p. 25. Si bé LES CIRCUMSTANCIES, 14-IV-1932, afirmen que la Federació Local aplega 3.000 afiliats.
- 83.- CAMERA DE COMERÇ, "Vida Econòmica 1931", p. 45. Les societats obreres segons la Cambra de Comerç de 1931 de Reus eren: d'oficials parruquers, boters, tintorers, fusters i paletas i similarmet d'obriers carreters, maoners, fonedors, adobers, pagesos, jardinars, minadors, unió estorers, ebenistes i cadirers, picapedrers, marbristes, serrallers, de l'art Fabril, ferrers, serradors mecànics, lampistes i llauners, ferroviaris (secció Nord i MCA), Associació de professors musica, assaonadors, sabaters, i el Centre de Societats Obreres, metal·lurgics i Societat d'obriers forners. Així com Sindicat unic del ram de l'alimentació, tarrissers i similars, del ram de la fusta, de l'art tèxtil i fabril, del ram de la pell, del transport marítim i terrestre i de la construcció. Ibidem, ps. 206.
- 84.- DIARI DE TARRAGONA, 19-IX-1931.
- 85.- LES CIRCUMSTANCIES, 17 i 31-V-1931. FOMENT, 2-VI-1931.
- 86.- Reglamento Societat Oficiales Peluqueros, 1932. "(...) con el propósito de mejoramiento y socorro en caso de enfermedad de los socios que se dedican a este oficio, para cuyo fin se redacten las siguientes bases y reglamentos de trabajo, sin tomar parte en actos religiosos ni politicos atendiendo que la sociedad es tan solo obrera, y que sus finas es procurar el mejoramiento del oficio en beneficio de sus asociados".
"La Unión Artística" en el seu reglament que preten "fomentar la instrucció, (...) socorre's mutualment en casos de malaltia, vellesa, impossibilitat o mort, procurar treball als socis que es trobin sense col·locació i establir relacions d'unió i mutua solidaritat amb les associacions afins".
Els Estatuts del Ram de la Fusta, 1933, afirma que "procurarà conseguir cuantes millores materials i morals estimi pertinents a l'objecte de contrarestar els detrimentos econòmics que el mon capitalista ens imposa, però cuidara especialment essencialment de capacitar i preparar els seus associats per a conseguir la abolició del jornal" "practicarà la solidaritat moral entre tots els organismes obrers, ja sigui per motius de vega o bè atropells que contra la classe obrera puguin perpetuar els capitalistes o llurs defensors". B.O.P., 10-I-1932.
- 87.- LES CIRCUMSTANCIES, 24-IX-1932. "Estatutos de la Agrupacion de Sociedades de Socorros Mutuos de Reus":
Articulo 12.- Las Sociedades que constituyen esta Federacion, se dedican exclusivamente a la Mutualidad. Las operaciones de socorro Mutuo que realizan no son objeto de industria ni de beneficio para sus colectividades, son entidades que destinan sus recaudaciones para els sostenimiento, ampliación y perfeccionamiento de los servicios

señalados en sus respectivos Estatutos a parte de construir las reservas precisas para poder cumplir los compromisos de todos con cada uno de los asociados y para gastos que ocasione la administración de la mutualidad.

Artículo 28.- Esta Agrupación tiene por objeto fomentar, mejorar y proteger los intereses comunes de las Sociedades Agrupadas; divulgar los perfeccionamientos para su desenvolvimiento teórico y técnico, basados en la perfecta definición de los riesgos que cubre la mutualidad; solicitar de los poderes Públicos, disposiciones, leyes, decretos, etc. etc. que los amparen y regulen en su carácter de entidades de puro mutualismo; obtener la representación que por su significación social y benéfica le corresponda en Consejos, Juntas, Comisiones y Patronatos que se hayan creado o se creen a favor del mejoramiento de las condiciones del trabajo, previsión, higiene y seguros sociales; y por último propagar y divulgar la profilaxis de los males con medidas sanitarias, recabar los perfeccionamientos de higiene urbana y rural que la ciencia aconseje; la adopción de medidas coercitivas contra las enfermedades infecciosas y todo cuando tienda a disminuir la mortalidad.

Artículo 30.- Las Sociedades que integran esta Agrupación se obligan todas ellas a prestarse entre sí el máximo apoyo para el mejor y próspero desarrollo colectivo y para amparar a los asociados de las entidades adheridas si por cualquier causa desgraciada se disolviera alguna de ellas.

Artículo 40.- La Federación creará tan pronto le sea posible una Sección denominada "COMPLEMENTO MUTUAL" que rigiéndose por un Reglamento interior aprobado previamente por la Junta Directiva, podrá atender debidamente las distintas modalidades de la Previsión insuficientemente atendidas, y establecer un completo servicio de mutualidad entre todos los socios de las entidades adheridas.

Artículo 50.- Esta Federación respetará la autonomía y manera de ser de todas las entidades que a ella ingresen. (...)"

83.- B.O.P., 1-VII-1933. Reglament, "de eliminar el enojoso procedimiento de las suscripciones entre el personal y prestarse ayuda mutua de un modo eficaz y rápido" i fixa tarifes en cas de malaltia.

83.- ACCIO COMARCAL, 20-VI-1931.

90.- FOMENT, 25-VII-1931. B.O.P., 10-VII-1931. Circular "La Mutualitat en aquesta provincia":

"Es sabuda la importancia que tenen en la vida dels pobles moderns els segurs socials, especialment els que tendeixen a evitar a les famílies obreres els greus inconvenients que porta aparellats la malaltia, la invalidesa o la mort.

El Govern Provisional de la República, en el seu desig de reduir tot el que sigui possible la beneficència pública i impulsar l'esperit de solidaritat social, estimula la creació i desenrotllament de societats de socorsos mutus, actuant

d'una manera eficaç i com a necessària preparació a la legislació que presentarà a les Corts i de la que la mutualitat pura serà sustentada.

A Catalunya, d'antic, són moltes les que existien d'aquesta mena de societats, conegudes històricament amb el nom de "Germandats", de gloriosa tradició i alt renom algunes d'elles, i no cal recordar, per ésser coneguda de tothom, l'acció benefactora que a cada localitat on existeix en estant protant a cep.

Però la vida moderna, més exigent cada dia, e exigeix la deguda evolució d'aquests organismes per tal que responguin a la solució del que l'hora pressent demana."

AVUI, 3-III-1935, Assemblea d'Agrupacions de Socors Mutus de Reus. Representants de les Germandats següents, Junta Directiva,:

. Sant Pau Apòstol	. Mutual Femenina Misericòrdia,
. La Prosperitat	. Montepiu Xofers,
. Montepiu Reusense	. Sant Jaume Apòstol,
. La Fidelidad	. Mutua Obreros Panaderos,
. La Humanidad	. Mutua Fusters i Ebanistas,
. San Domingo	. Sant Baldomer,
. Patronat Social Obrer Sant	. Germandat Reus,
. La Fraternitat Auxiliadora	. Socors Mutus de D.C.L.
. Mutua Unió Obreras Metalurgicas."	

91.- LES CIRCUMSTANCIES, 15-IX-1931. "Les germandats locals que hi estaven representades són: l'Auxiliadora, Fraternitat Auxiliadora, La Humanitat, La Prosperitat, Jesus Natzaré, Montepiu Reusenc, Reus, R.C. de la Sang, Sant Isidre i Sant Llúcia, Sant Domingo, Agrupació Salut, (filial de l'Aliança, de Barcelona) Mutua de Forners, id. de Fusters, id. de Paletes i Manobres, id. de Protecció Mercantil (Dependents), Montepiu Reddis (Vigilants) Montepiu Sant Cristófol (Xofers) Sant Baldomer, Sant Pau, Patronat Social de Sant Josep, La Fidelitat, Unió d'Obrers metal·lúrgics, i la Secció de Socorsos Mutus del Centre de Dependents."

92.- Els salaris assegurats no creixeren al mateix ritme ja que "tingui's en compte que degut a l'accenduada crisi regnant i moltes indústries tenen establerts torns o setmana reduïda". REDDIS, Memòries 1934, 1935. Tenia serveis mèdics a molts pobles de la comarca com Alcover, Castellvell, Constantí, Montbrío, Montroig, El Morell, Prades, Riudecanyes, Riudecols, Riudoms, La Seval, Vilaplana i Vila-Seca.

93.- MUTUA D'ACCIDENTS DEL TREBALL. Memòries 1934, 1935. VIRGILI, J. "Tarragona i la seva premsa". Vol. I, p. 180. CAMERA DE COMERÇ. "Vida Econòmica 1933-1934", p. 191.

94.- SABANES, A. "La Federació ...", p. 47. A.H.M.T. "Cultura 1929-1932". Dades corresponents a l'er. de Setembre de 1933.
 "SOCIETATS MUTUALS - GERMANDATS I MONTEPIUS:
 . Jesus de Natzaré . El Comercial.
 . Sant Joaquim . Congregació Puríssima Sang.

, Nueva Unión , La Mutual Tarraconense,
, Montepius Soc. Ficapedrers , La Moralidad,
, La Protectora del Obrero,"

- 95.- AJUNTAMENT DE TARRAGONA, Actes Pla, 30-VI-1931.
- 96.- TARRAGONA FEDERAL, 2-IX-1933, B.O.P., 1-VII-1933, "Reglamento de la Caja de Previsión Social de los obreros del Puerto de Tarragona."
- 97.- FOMENT, 25-I-1934, TRESBALL, 6-I-1934, LES CIRCUMSTANCIES, 15-V-1934, SABANES, A. "La Federación Local ...", p. 41.
- 98.- CRÓNICA DE VALLS, 23-II-1935, es proposa afavorir a Valls els sindicalisme obrer cristià; "el sindicalisme orientat per les eternes i insuperables doctrines de l'Església, el sindicalisme que es preocupa de veritat -i constantment- del benestar moral i material dels obrers, que a aquest no els manqui mai la deguda setmanada que en totes les necessitats es trobin socorreguts com cal, que tinguin una sòlida formació professional i intel·lectual física, que tinguin un coneixement exacte de quina és i ha d'esser la funció del sindicat que entre ells hi hagi un concepte espiritualista de la vida". CRÓNICA DE VALLS, 20 i 27-IV, 27-VII i 23-XI-1935, JOVENTUT, 8-V-1935 afirma que la cordialitat i harmonia de l'Agrupació Gremial "contrasta amb les reunions característiques d'algun temps enrera del Sindicat únic, en les que la violència era ben sovint l'argument més convincent". JOVENTUT, 10 i 30-IV, 29-V, 1-VI i 17-VII-1935.
- 99.- TRESBALL, 4-V-1935.
- 100.- EL TEMPS, 29-IX-1935.
- 101.- JOVENTUT, 20-XI-1935, A Tarragona també es constitueix la Unió Gremial Obrera que fa propoganda a favor del Front Català d'Ordre al febrer de 1936, CATALONIA, 15-II-1936.
- 102.- PEREZ BARO, A. "Las Cooperativas", p. 34.
- 103.- A.H.M.T. "Varis a la vista 1927-1936". "Que el acta de constitucion de esta Sociedad Cooperativa, literalmente transcrita es como sigue:
"Cooperativa de Casas Baratas "TARRAGONA". = En la ciudad de Tarragona a primero de Octubre de mil novecientos treinta y tres (...) Usa de la palabra el señor Beltrán y a grandes rasgos expone las directrices que segun los Estatutos ha de seguir la Sociedad; el plan financiero a seguir, utilizando como base economica la responsabilidad suplementada de los cooperadores, la cual suponen un recio puntal de la Cooperativa. Pone de manifiesto que la idea la lanzó el señor Melendrez entre los empleados municipales de Tarragona y que mientras algunos dependientes del Municipio se adherian con reservas, los de la Comisaria de la Generalitat acudian

presurosos a apoyar la iniciativa y colaboraban con todo entusiasmo en los trabajos corrientes y técnicos (...) se acuerda por unanimidad que pueden ser socios todos los adheridos hasta ahora por reunir la condición de beneficiarios de casa barata y con un criterio amplio de admisión hasta completar el número de ochenta que formarán el primer grupo. Al pasar de ochenta, las propuestas que formule la Directiva serán más depuradas, (...)"

"COOPERATIVA PARA LA CONSTRUCCION DE CASAS BARATAS":

"Artículo 1º. En la ciudad de Tarragona y con domicilio provisional en la Rambla de Pablo Iglesias nº 18 se constituye la Sociedad Cooperativa "Unión Tabaquera".

Artículo 2º. Esta Sociedad, acogiéndose a los beneficios del Decreto Ley de Casas Baratas de 10 de Octubre de 1924, o de cualquier otr que se promulgue, se dedicará a la construcción de casas para sus asociados.

Esta Asociación es agena a toda idea religiosa o política.

La duración de la Sociedad esta estipulada en treinta años. Podrá prorrogarse por el tiempo que se crea conveniente, mediante acuerdo de la mitad más uno de sus asociados.

Art. 3º. Los socios serán numerarios, protectores y honorarios.

a) Para ser socio numerario es preciso reunir las condiciones de beneficiario de Casas Baratas de conformidad con la Ley, ser obrero empleado en la Fabrica de Tabacos, solicitarlo de la Junta Directiva mediante propuesta de dos socios y ser admitido por la Junta general.

Los socios numerarios no pasarán de diez y siete.

b) Serán socios protectores, las personas que moral o económicamente contribuyan al Fomento de la Sociedad.

c) Serán socios honorarios, las personas que por sus servicios a la Sociedad se hagan acreedores a este título, que otorgará la General, (...)

Artículo 33º. La Junta directiva redactará el pliego de condiciones para la construcción de viviendas, ajustándose a la legislación de Casas Baratas.

Artículo 34º. Para tener derecho a la adjudicación de una casa será preciso estar al corriente en el pago de cuotas; la adjudicación se ajustará a las siguientes reglas.

En igualdad de condiciones y circunstancias, serán preteridos los más antiguos como socios y cuando coincidan en antigüedad se procederá al sorteo.

Artículo 35º. Al tomar el socio posesión de la casa, se le otorgará una escritura de arrendamiento con compromiso de venta, según la cual continuará pagando la cuotas establecidas, más la de amortización o alquiler que le corresponda.

En un periodo siempre menor que el de amortización del préstamo obtenido del Estado, y en caso contrario antes de cumplirse los veinte años a contar de la calificación condicional del proyecto al cual pertenece la casa, se verificará la enajenación de la vivienda por la Cooperativa "Unión Tabaquera" a favor de sus asociados bien a plazos bien

al contado. (...), 27 de marzo de 1935." A.G.C.T. "Asociaciones".

- 104 - Reglament de la Cooperativa de boters de Tarragona aprovat l'onze de gener de 1934. En els Estatuts es diu que "L'objecte d'aquesta Cooperativa és crear a la Ciutat de Tarragona un taller cooperatiu de boters amb la finalitat de donar treball a tots els socis de la "SOCIEDAD DE TONELEROS FEDERADOS DE TARRAGONA" de la qual es filial i fomentar a l'ensems la millor marca de tot el que afecta a la nostra industria dins la localitat, solucionant així l'atur forçós dels corers boters. (...)"

Art. III. La Cooperativa d'acord amb la Societat de què es filial i sota la seva superior direcció muntarà un taller col·lectiu de treball dirigit i administrat per un Consell format per un President, Secretari, Tresorer i Comptador, els qui junt amb un Gerent quedaran encarregats de la direcció tècnica del taller. Dits càrrecs seran nomenats en Junta General de la "SOCIEDAD DE TONELEROS FEDERADOS DE TARRAGONA".

Art. IV. Els socis disfrutaran dels drets que com a tals els concedeix l'Entitat mare o sigui la "SOCIEDAD DE TONELEROS FEDERADOS DE TARRAGONA", i entre altres d'una manera especialíssima el de entrar en el torn de treball del taller, en cas de no tenir treball en altre lloc.

Serà obligació sometre's sense discutir a les ordres del Gerent del taller, observar recta disciplina de treball dintre del mateix taller, i posar en el seu treball tota la capacitat que un bon obrer boter hi posa.

El que es consideri perjudicat o no tractat en deguda forma daurà exposar llurs queixes al Consell administratiu qui ràpidament les estudiarà i procurarà donar a les esmentades queixes la solució que cregui de justícia."

- 105.- A.M.R. "Reformas sociales". La Cooperativa fou creada al 1902 i pretenia una neutralitat política i religiosa "no obstante su tendencia será favorable a toda reforma económico-social que tienda al mejoramiento de la clase obrera". El capital mínim d'ingrés ara de 200 ptes. a satisfer en 10 terminis.

- 106.- TRESBALL, 23-II-1934. Joan Sendra afirma: "La primera cooperativa obrera de producció rutila amb vent de prosperitat i serveix d'estímul i de guia a possibles imitadors d'altres rams del proletariat vallenc"; "em plau aquest desvetllament col·lectivista dels nostres obrers"; "Ens plau perquè el nostre ideari propugna per la intervenció obrera en totes les manifestacions col·lectivistes i, concretament, en el triple camp del sindicalisme, de la política i del cooperativisme"; la cooperativa de consum i producció és una arma econòmica poderosíssima; producció; allibera de l'assalariament un contingent d'obrers, els independitza econòmicament, i els facilita l'instrument que podria substituir, sense solució de continuïtat, l'estructuració capitalista de la producció".

- 107.- SABANES, A, "La Federacion ...", p. 47, CAMBRA DE COMERÇ "Vida Econòmica, 1933-1934", p. 190.
- 108.- A.H.M.T. "Provaiments 1933".
- 109.- PEREZ BARÒ, A, "Las cooperativas", p. 54.
- 110.- B.O.G.C. 6-V-1936.
- 111.- DIARI DE TARRAGONA, 3-XII-1935. CATALONIA, 31-III-1936. Informa que l'assemblea acorda sol·licitar un emprèstit d'un milió de pessetes.
- 112.- CASAS MERCADE, "Valls sol i serenc", p. 278-9; TREBALL, 23-II-1934; CRÒNICA DE VALLS, 23-II-1935.
- 113.- LES CIRCUMSTANCIES, 6-IV-1932. Tambè 24 i 26-VIII-1932, 19-IV-1931.
- 114.- COOPERATIVA POPULAR DE FLUID ELÈCTRIC DE REUS; Estatuts, Memòria 1934.
- 115.- FOMENT, 24-V-1933, 10-VI-1933.
- 116.- EL CONSEQUENT, 2-VI-1934.

CAP. VI. - EL SISTEMA DE PARTITS.

- VI. 1. EL TRADICIONALISME.
 - VI. 2. LA LLIGA.
 - VI. 3. ELS RADICALS.
 - VI. 4. ACCIO CATALANA REPUBLICANA.
 - VI. 5. PARTIT RADICAL REPUBLICANO-SOCIALISTA.
 - VI. 6. L'ESQUERRA REPUBLICANA.
 - VI. 7. ELS FEDERALS.
 - VI. 8. ELS SOCIALISTES.
 - VI. 9. ELS COMUNISTES.
 - VI. 10. L'ANARQUISME.
- NOTES.

VI. EL SISTEMA DE PARTITS AL CAMP

VI.1. -EL TRADICIONALISME (1).

L'Alt Camp serà el principal enclau carlí (2) durant la III República on encara gaudia de l'antic arrelament popular, a Valls es publica el setmanari "Joventut". En les eleccions de juny 1931, el candidat tradicionalista, integrat en la candidatura autonomista i republicana, fou Roca i Caball, posteriorment membre d'Unió Democràtica. Al gener de 1932 s'arriba a la unificació de les tres branques, el canvi d'orientació es manifesta en les eleccions al parlament de Catalunya en les quals marxa en aliança amb el regionalisme, però no obtingué cap diputat. Els candidats eren Tomàs Caylà, Josep Piñol i Francesc Satué. En les eleccions generals de 1933 el tradicionalisme torna a aliar-se amb la Lliga. El candidat per Tarragona fou Joaquim Bau que resultà electe, fou novament el candidat carlí, en el Front Català d'Ordre, el febrer de 1936.

En les eleccions municipals de 1931 i 1934 a Valls els militants carlins s'integraven en la Coalició de dretes. El principal líder era Tomàs Caylà. Tingueren participació en la gestora governativa posterior als fets d'octubre. També a Tarragona es presenten a la Coalició conservadora a l'abril de 1931 i al 1934 obtenen dos regidors integrats en la Unió Ciutadana, i són presents

amb igual representació a la gestora governativa, A Reus no tenen representació municipal.

En el pla organitzatiu podem apuntar que al novembre de 1931 es quan es constitueix el comitè dels ex-carlistes de la província amb Cayla de Valls, Auquè de Reus i altres (3). A Valls opera l'Agrupació Social tradicionalista i a Tarragona, el "Circulo Tradicionalista"; a Reus el Circulo Tradicionalista i l'Agrupació Tradicionalista femenina (4).

La Junta Provincial Tradicionalista de Tarragona convoce als correligionaris catalans a l'Aplec tradicionalista de Poblet el 2 de juny de 1935 amb l'objectiu d'anterioritzar la seva fe i entusiasme en el seu ideari. Els tradicionalistes si bé es coaligaren amb Lliga Catalana patiren una evolució a partir de la direcció del diputat J. Bau i adoptaren una actitud bel·ligerant amb els regionalistes. "El nuevo lider aglutinó a las fuerzas opuestas al régimen republicano y aprovechó el arraigo del carlismo en ciertas zonas de la provincia para constituir una base de apoyo a su actitud de abierto enfrentamiento con la Republica" (5), després que l'edició de 1934 fos prohibida "pel govern despòtic que imperava a Catalunya" (6). Una altra organització més minoritària del bloc de dreta serà la Falange que es constitueix segons el registre d'associacions del govern civil exclusivament a Reus el 1935 (7). Acció Popular Catalana crea agrupacions locals a Tarragona (1934) i Reus (1935) (8).

VI.2.- LA LLIGA

"La Lliga sabé canalitzar la representació dels interessos i valors del catolicisme i del conservadorisme," (9)

Una important expansió organitzativa fa que esdevingui la principal alternativa conservadora a l'hegemonisme d'ERC. El procés centrista de la Lliga es consolida en fundar-se al febrer de 1933 Lliga Catalana amb l'elaboració de nous estatuts i programa general. Electoralment es presentà coaligada amb el tradicionalisme i en les eleccions al Parlament de Catalunya també incorpora noms del partit radical i sectors dinàstics del Partit Liberal com és J. Mullerat. Així mateix succeí en les eleccions de novembre de 1933 que és quan obté els millors resultats, finalment en les eleccions de febrer de 1936 es presenta en el Front Català d'Ordre que constitueix l'aliança de totes les organitzacions dretanes assolint 1 dels 7 llocs de candidats en litigi a Tarragona, reflexe clar de la pèrdua de preponderància experimentada des de 1934 amb l'aparició d'Acció Social Popular. A Tarragona una escissió el 1934 cap a APC significa la fugida de J. de Querol, J. Vilanova, a la qual s'hi adhereix el diputat Mullerat i com a final un canvi d'orientació del DIARI DE REUS. En les eleccions de compromissaris d'abril de 1936 és la Lliga qui fa campanya en front de l'esquerra, això permet avaluar la incidència electoral real d'aquest partit que se situa al Camp de Tarragona en una votació favorable del 18,3 % dels sufragis.

Els nuclis del partit evolucionaren a partir de Tarragona amb J. Dart i Reus amb Segalés. Al 1932 tenien un centenar d'afiliats

a cada ciutat. A Valls s'hi tendrà a partir de l'adhesió de l'Associació Catalànista el maig de 1932 (10).

El professor Moles afirma que "la premsa de la lliga seguí essent propietat privada, particular i el seu control polític s'arbitrava per diversos camins". És aquest el cas de DIARI DE REUS, més tard substituït per l'AVUI, a Valls amb EL TEMPS i a Tarragona amb LA VEU DE TARRAGONA i CATALONIA.

L'evolució electoral de Lliga Catalana, ben sovint sota la denominació d'Unió Ciutadana, a les comarques del Camp fou la següent (11):

	1931	1932	1933	1936	1936
Alt Camp	13,0	27,2	39,0	40,4	11,2
Valls	15,5	28,9	43,5	38,6	18,6
Baix Camp	19,6	29,4	40,3	41,0	21,1
Reus	15,9	21,1	32,4	23,3	23,3
Tarragonès	15,3	26,6	38,4	41,1	22,7
Tarragona	15,6	27,5	38,0	38,7	32,3
Província	13,7	31,6	42,6	42,5	21,3

Si bé els resultats que mostra el quadre no són atribuïbles e clussivament a aquesta força política ja que en les candidatures tenia una progressiva reducció de la seva presència que passa de 4 candidats dels 5 al 1931 a 4 dels 11 al Parlament de Catalunya, dos dels cinc a les eleccions de novembre de 1933, 1 en la candidatura del Front Català d'Ordre al febrer de 1936, i en les eleccions de compromissaris del 26 d'abril presenta candidatures en solitari en confrontació amb el Front d'Esquerra. En qualsevol cas s'observa

que els millors resultats els aconseguir en les tres primeres convocatòries al Baix Camp i al Tarragonès al 1936. També es fa evident que excepció feta del juny de 1931 i d'abril de 1936 al Tarragonès en les altres eleccions el resultat obtingut a les comarques del Camp és inferior a la mitjana de la circumscripció.

En relació a la votació de les tres capitals podem observar com presenta tanmateix uns resultats progressivament millorats si bé obté millor resultat a Valls que a la resta de la comarca i sensiblement inferior a Reus respecte del Baix Camp i relativament equilibrats a Tarragona en relació al Tarragonès.

VI.3.- ELS RADICALS

La situació d'aquest partit en iniciar-se el període republicà era inmillorable especialment pel que fa a la seva participació al govern de Catalunya i d'Espanya. Tenia tres diputats elegits el 28 de juny entre els quals Jaume Simó i Bofarull que fou elegit en la coalició republicano-socialista amb Ruiz Lecina. La situació anirà empiorant progressivament i les eleccions de novembre de 1932 esdevindran la revalida de la impotència del radicalisme. L'enfonsament serà rotund en les eleccions de 1933 quan participà en candidatures de la coalició de dreta amb la Lliga i amb els carlins al 1932 i al 1933 amb Unió Ciutadana la qual cosa li permeté renovar l'acta de diputat per Simó Bofarull. Tot i l'escàs èxit, assolí un relleu polític durant el bienni negre per la presència de molts radicals a la vida política. Al gener de 1934 la tendència a la

convergència amb altres forces de dretes s'accentua, es i succeeix a Vells i Tarragona. A racer de la situació privilegiada i de la formació de comissions gestores als Ajuntaments, es produí un redreçament del partit vinculat a la presidència de Pich i Pon al Govern General de Catalunya que quan serà substituït, per dimissió, per Ignasi Villeda incorporará dos consellers de Tarragona, A. Sedó i R. Barbat. Altres tarraconins rellevants del radicalisme foren, a més de Simó, Jesus Ullé i Pere Pilon que a l'octubre de 1932 foren elegits membres del Consell Català del PRR. Al gener de 1936 integraven el Consell regional de P.R. Ramon Barbat Miracle, Pere Jordana i Borràs i Rafael Alemany i Català (12).

En l'assemblea per preparar les eleccions de 1931 hi participaren 5 agrupacions, entre les quals les de Tarragona, Reus i Vilaseca. Més tard vindria la defecció de J. Simó, diputat i dirigent de la "Casa del Pueblo" de Reus que era l'entitat més important en afiliació i influència, se separà del partit quan el grup liberal s'integrà en el P. Radical Autònom. La implantació és feble a excepció de Reus i a partir de 1933 no hi ha constància d'organitzacions estables. El F.R.A. s'adhereix a ERC el juliol de 1932 es aïlla com aconsegueix l'elecció de quatre diputats al Parlament de Catalunya: Simó, Folch, Cunillera, Ibars. L'adhesió es mantindrà poc temps ja que abans de les eleccions de 1933 s'adhereix a Acció Republicana i s'integrà en la coalició d'esquerra tarraconina. Molins destaca dels radicals el "caràcter localista" i el "continuo cambio de alianzas". A les eleccions municipals del gener de 1934 es torna a aliar amb ERC a Reus.

Els radicals perden força electoral progressivament i la culminació d'això són les eleccions de febrer de 1936 quan es apartat de la candidatura del Front d'Esquerrres. Una organització important és la Casa del Poble de Reus, en la qual es creen l'Agrupació femenina l'abril de 1932 i Joventut Vanguardia Radical (13). La seva concurrència electoral en coalició no ens permet avaluar la seva força electoral si bé obte dos regidors a les eleccions municipals de 1934 a Tarragona, i té important presència a la gestora constituïda en posterioritat als fets d'octubre. També col·loca un regidor a Valls al gener de 1934. A Reus La Casa del Poble participà en la Entesa Republicana i Catalanista de l'abril de 1931 amb 5 candidats que resultaren elegits. Al 1934 obtingué 6 regidors en la candidatura de la Coalició d'Esquerrres integrada per la Casa del Poble, ERC i Agrupació Socialista, els radicals reusencs participen fins al gener del 1936 a la gestora governativa que els dona l'alcaldia a favor de Pere Jordana Borràs.

VI.4.- ACCIÓ CATALANA REPUBLICANA.

Si bé les eleccions de juny de 1931 "es consagra definitivament la seva destrucció com a possible partit dirigent" (14) a la circumscripció de Tarragona i al Camp, més concretament, el catalanisme republicà centrista tindrà una permanència electoral i organitzativa durant tot el període. Les eleccions de novembre de 1932, amb una votació màxima a la província de 22.501 sufragis i

minima de 17,850 faran possible l'elecció de Pere Lloret com a diputat (15).

Al novembre de 1933 formarà candidatura amb el republicanisme espanyol assolint millors resultats, 32,205 màxima i 27,506 mínima.

"No dirigia grans masses, però el seu paper de centre republicà, catalanista, liberal i democràtic li prestava una irradiació considerable" (16) com es fa pales en els resultats electorals de la Coalició D'Esquerres Tarragonines.

	1932	1933
Alt Camp	19'7	8'9
Valls	22'9	10'9
Baix Camp	26'7	26'3
Reus	26'6	32'3
Tarragonès	37'3	25'5
Tarragona	51'7	36'3
Província	29'4	21'4

A Reus editava "Les Circumstàncies", i "Diari de Tarragona" era favorable a l'acció de Pere Lloret a l'alcaldia.

La Coalició D'Esquerres es presenta al novembre de 1932 integrada per PER, PRRS, PSOE i Federal. Els catalanistes republicans col·locaven quatre candidats: Pere Lloret, Macià Mallol i Pau Font de Rubinat. Tot i que els resultats no són atribuïbles en exclusiva al PCR podem observar el bon resultat de la coalició que devalla al 1933 per la coalició d'esquerres catalanes del PRRS, ACR i AR. Els resultats a nivell de circumscripció són notablement millorats al Baix Camp i Tarragonès mentre que a l'Alt Camp és més

minse. Fel que fa a les ciutats veiem com Tarragona esportà els millors i considerables resultats, sens dubte per la popularitat de l'alcalde Lloret i la implantació del seu partit (17). De tota manera tant a Reus com a Valls s'obtenen millors resultats que a les respectives comarques.

VI.5.- PARTIT RADICAL REPUBLICANO-SOCIALISTA

Marcel·lí Domingo és el líder indiscutible que tindrà un arrelament important a la província de Tarragona i que "ana garbellant les posicions, a costa de successives escissions" (18). Acció Republicana i el Radical-Socialisme anaren coaligats amb Acció Catalana Republicana a les eleccions de 1932 i 1933 situant-se com una "alternativa centrista, que acabà en un fracàs electoral i que mai no mobilitzà masses humanes, fora de Tarragona" (19).

En constituir-se el Partit Republicà d'Esquerra a Catalunya, el juny de 1935, al comitè executiu hi trobem dos dirigents que tingueren relació amb la política tarragonina: R. Noguès Bizet i R. Noguera i Comet (20).

Es tracta d'una força política força singular de segments del republicanisme -federal, radicals autonomistes, Unió Republicana- que seguiran les directrius de Marcel·lí Domingo (21). Els principals nuclis que s'integren al FRRSC són el Partit Democràtic Federal de Tarragona, Unió Republicana de Tortosa i el Centro Republicano Autonomista de Reus (22). La ruptura definitiva amb l'ERC culmina en les eleccions al Parlament, després de l'èxit

relatiu assolit al plebiscit de l'Estatut a les comarques de l'Ebre. El maig de 1933 es constitueix el FRSC que té de president M. Domingo i efectiu R. Nogués. Els nuclis fonamentals de la nova organització són el Centre Federal de Tarragona dirigit per M. Galés, el Centre Republicà Autonomista de Reus dirigit per F. Giró i la Unió Republicana de Tortosa amb J. Beranguer. Les organitzacions provenen de la força republicana existent durant la Restauració (23).

Els portaveus republicans socialistes al Camp foren TARRAGONA FEDERAL i EL CONSEQUENT.

A les eleccions de juny de 1931 els radicals socialistes formaren amb l'ERC la Candidatura Republicana aconseguint uns excel·lents resultats. Tots els candidats, tres dels quals Domingo, Nogués i Beranguer, pertanyien al PRRS, resultaren elegits diputats. Al novembre de 1932 el partit formà candidatura amb el PCR, PSOE i els federals a la Coalició d'Esquerres tarragonines hi col·locà dos, Pifana i Albasa, dels onze candidats. En les eleccions a Corts del 1933 la Coalició d'Esquerres Catalanes (FRRS, ACR, i AR) presentà dos candidats del PRRS, Nogués i Sabaté.

Finalment, al febrer de 1936 Marcel·lí Domingo s'integrà en la candidatura del Front d'Esquerres aconseguint l'acte de diputat. Els resultats per aquesta formació centrista els hem valorat en considerar un altre partit: ACR.

En el pla de la representació municipal els radicals socialistes no tingueren representació a l'Ajuntament de Tarragona ni a Reus, ni tampoc a Valls.

VI.6.- L'ESQUERRA REPUBLICANA.

ERC, partit del govern i majoritari dins els sectors republicans i democràtics. En aquesta línia apunta l'estratègia adoptada el juny de 1931 i continuada en altres confrontacions electorals d'integrar a les seves candidatures a militants d'U.S.C., Unió de Rabassaires i personalitats independents.

Inicia la seva incidència al Camp amb l'adhesió del Foment Republicà Nacionalista de Reus. La majoria d'organitzacions i centres republicans estaven vinculades per Marcel·lí Domingo (24) i després quan aquest s'en separa continua l'hegemonia de l'ERC fins al final, beneficiant-se de l'enfrontament entre els seguidors de Domingo, esdevenint així una organització de masses.

Al 1933, amb 68.615 afiliats i 482 entitats adherides a Catalunya (25) viu una important expansió organitzativa mercès al protagonisme en la qüestió rabassaire. Esdevé la força aglutinant de la circumscripció en la creació del Front d'Esquerrres i obté tres llocs a la candidatura, un el cedí als socialistes. El partit es desenvolupa a partir de la potenciació dels nuclis de Reus i El Vendrell. L'ERC assolí un poder d'atracció prop dels nuclis republicans, catalanistes o federals.

Entre la premsa del Camp de posicions d'ERC destaca FOMENT a Reus i AVANÇADA a Tarragona.

Al juny de 1933 l'Esquerra tenia una implantació important a les comarques, 376 associats a l'Alt Camp, 1.637 al Baix Camp i 842 al Tarragonès i presència a 28 pobles dels 76 que integren el Camp

de Tarragona (26) que representava el 40'9% del conjunt d'afiliació a la província de Tarragona i el 59'4% de les organitzacions locals.

En el pla electoral el següent quadre (27) ens mostra l'evolució de L'ERC:

EVLUCIÓ ELECTORAL DE L'E,R,C.

	1931	1932	1933
Alt Camp	81'9	51'8	50'8
Valls	81'3	47'3	44'8
Baix Camp	59'9	40'8	32'0
Reus	53'7	48'3	32'3
Tarragonès	72'6	29'7	33'8
Tarragona	72'0	14'4	22'7
Província	74'3	36'2	34'6

Si bé la Candidatura Republicana del juny de 1931 aplegava també els seguidors de Domingo i també hi ha afegits els vots que obtingué Antoni Rovira i Virgili observem com el resultat és espectacular arreu de la circumscripció i també al Camp tot i que el Baix Camp mostra un percentatge inferior, en benefici de la Coalició Republicano-Socialista. També podem observar com el vot rural és més favorable que el de les capitals, especialment a Reus.

El 1932 i 1933 l'Esquerra es presenta en coalició amb el FRA, col·loca quatre dels onze candidats i USC que incorpora Carles Gerhard. Els resultats per la candidatura són aquesta vegada més moderats, si bé l'Alt Camp i Baix Camp se situen per sobre de la mitjana de la circumscripció. Al Tarragonès l'espai electoral està més disputat amb la Coalició d'Esquerres. Pel que fa a les ciutats

vaien una votació considerablement inferior que la de la seva circumscripció a Tarragona mentre que a Reus succeïa al revés. Resultats i dinàmiques similars observem al novembre de 1933 quan es presenta amb un candidat socialista, Amós Ruiz Lecina. Globalment l'evolució electoral és negativa si bé hegemònica dins l'esquerra.

El Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, constituït el 15 d'octubre de 1933, fou una de les tres ales de l'ERC. En general a la circumscripció tingué molt escassa incidència, es tracta d'una organització feble i tardana: fins el setembre de 1934 no creà un nucli a Tarragona, pel que sembla (28) la única existent al Camp.

En el pla municipal l'ERC és menys hegemònica que els resultats de les confrontacions electorals generals pot fer suposar. Això per la fragmentació de l'espai republicà i la importància dels centres polítics locals, adherits o no als partits d'àmbit català, que nucleaven la política local. És aquest el cas de la ciutat de Tarragona on l'Esquerra no aconseguí acabar amb l'hegemonia de Fere Lloret, del FNC, es a dir que no situa cap militant a l'Ajuntament de Tarragona el 1931. En canvi al gener de 1934 i participant en la coalició Republicano-Socialista aconseguí 4 regidors.

A Reus, i tenint en compte la importància del Foment Nacionalista Republicà (29) com a nucli de creixement i implantació del partit, la situació és diferent. Evarist Fabregues, el primer alcalde republicà, era membre d'aquesta societat i a l'Ajuntament hi havia 5 altres regidors. Posteriorment, amb la dimissió de Fabregues, substituït primer per Martí i Eages d'Acció Catalana i posteriorment per Enric Cavallé radical-autònom, l'Esquerra perd

posicions. Al 1934 participa en la Coalició d'Esquerres amb la Casa del Poble i l'Agrupació Socialista i obté 7 regidors. El nou alcalde, Borrás pertanyia com Lloret al PNC i no fou elegit a les eleccions sinó nomenat en aplicació de l'article 75 de la Llei Municipal Catalana.

A Valls l'expansió política de l'Esquerra partia del Centre d'Unió Republicana. Als comicis de 1934 el "Front únic d'Esquerres", guanyador de les eleccions, significà que 7 militants de l'Esquerra fossin regidors des d'una posició clarament majoritària en el sí de la coalició. Victòria Casaprima fou l'alcalde electe, que era militant d'ERC.

VI.7.- ELS FEDERALS

Isidre Moles ha escrit que la història d'aquest republicanisme és la de la seva progressiva desaparició, a finals de 1931 a Tarragona diu que gairebé havia deixat d'existir per això no es presenta a les eleccions al Parlament de Catalunya a l'Aiança d'extremes esquerres sinó a la Coalició d'Esquerres Tarragonines que estava integrada pel PCR, PRRS i PSOE. Hi figuraven tres candidats federals, Miró i Esplugues, Compte i Magrinyà que se situaran entre el més votat que fou Lloret i el que menys, Recasens. No aconseguí disputar amb èxit l'hegemonia a ERC intent global de la coalició i que comptà amb l'adhesió del Centre Federal de Tarragona, el Centre Republicà Autonomista de Reus i altres nuclis simpatitzants de Marcel·lí Domingo (30).

A Tarragona existia el Centre Republicà Democràtic Federal que organitza actes de propaganda com ara el miting de Ramon Nogues Biset i assemblea d'entitats federals sota la convocatòria de fer palera "una prova més de la voluntat col·lectiva del nostre poble pels ideals margallians d'una República Federal" (31) la qual cosa no impideix que donin el seu suport a la Constitució de l'Estat republicà unitari (32) tot i que es considera representant del republicanisme legítim. També el 1932 organitza actes de propaganda a pobles amb el rerafons d'obtenir articular les forces dels centres que propugnen la República Federal (33).

Els federals donaran suport a l'estatut, convençuts que era una eina que permetria a Catalunya "desenrotllar la seva vida en pla federal" i desitjant una "estructuració netament federal del règim interior de Catalunya" (34).

El portaveu escrit era TARRAGONA FEDERAL. Celebraven aniversaris com ara l'onze de febrer, data de proclamació de la 1a República i el seu setmanari recull el programa de 1894 del partit Republicà Democràtic Federal dictat per Pi i Margall (35).

EL Partit Republicà Democràtic Federal s'adscriu al PRRSC al novembre de 1933.

Els federals col·locaren sis regidors a l'abril de 1931 a l'Ajuntament de Tarragona i el Centre Republicà Federal participà en la Coalició Republicano-Socialista al gener de 1934 que obtingué la victòria amb el 53'6% dels vots. Ni a Reus ni a Valls ni trobem organització federal.

VI.8.- ELS SOCIALISTES

U.S.C. tenia agrupacions sòlides, al 1932, a Reus, Tarragona, Valls i La Ribera mentre que la Federació Catalana del PSOE tenia organització a Reus i Tarragona.

En les eleccions constituents de 1931 la coalició republicano-socialista integrada per PRR i PSOE es presentà per minories i col·locà Simó i Ruiz Lacina. La USC no comptà amb cap candidat si bé donava suport a la llista d'ERC.

Al novembre de 1932 si bé a Lleida i Barcelona presentà llistes per minories a Tarragona anà en aliança amb Acció Catalana i els partits republicans espanyols i presenta dos candidats Miquel Mestre i Josep Recasens. En les eleccions del novembre de 1933 si bé a Barcelona i Lleida els grups socialistes anti USC convingueren amb el BOC el "Front Obrer", a Tarragona, diu Moles" no prengué cos perquè les agrupacions de la província es negaren a trencar l'aliança amb l'Esquerra", en la llista de la qual hi figurava Ruiz Lacina (35) i Vidiella del PSOE s'integrà en el Front Obrer al costat de quatre candidats del BOC. En canvi la USC tenia candidat a la llista d'ERC en Carles Gerhard.

Novament el candidat socialista al febrer de 1936 es Ruiz Lacina, integrat al Front d'Esquerra. Aquest diputat quan USC i la federació del PSOE convergiren en el PSUC romà al PSOE.

Molins ha escrit que hi ha una posició subordinada del socialisme respecte a altres forces. També dona notícia d'organitzacions a Reus, Tarragona, Alcover, Pla de Cabra, Pont d'Armentera i La Ribera. Les agrupacions de Tarragona i Tortosa

s'oposaren a la unificació amb USC i romangueren adherides al PSOE mentre la de Reus d'integrà al nou partit (37).

La secció local de USC de Valls promou la realització d'actes polítics, i la celebració del primer de maig, serà una agrupació activa i el seu setmanari, TREBALL, farà una intensa activitat propagandística destacant-hi la col·laboració escrita dels principals dirigents del partit adhuc durant l'empressonament que es deriva dels fets d'octubre (38). Al juny de 1934 es constitueix la secció local d'USC a Tarragona, presidida per Floresvi. Serà reorganitzada al març de 1936 (39).

En el pla de la representació municipal els socialistes aconseguiren presència a l'Ajuntament de Tarragona, l'abril de 1931, amb Josep Floresvi, i Amós Ruiz i el 1934 4 membres de l'Agrupació sortiren electes en la coalició republicano-socialista. A Reus al gener de 1934 l'Agrupació socialista s'integrà a la Coalició d'Esquerres i obté 3 regidors.

A Valls, Parrot, militant d'USC, abandona la disciplina del partit en ésser elegit alcalde al desembre de 1932. En les eleccions de 1934 tres militants socialistes, integrats en el "Front únic d'Esquerres" resultaren elegits.

VI.9. ELS COMUNISTES (40).

Els resultats electorals del BOC a la circumscripció de Tarragona evidencien la seva feblesa, tot i que en les eleccions de juny de 1931 la seva votació, 2344 de màxima i 1367 de mínima només

es superada per Lleida. Al novembre de 1932 obté el resultat més baix, 1313 de màxima i 1137 de mínima, de totes les circumscripcions catalanes.

El Partit Comunista de Catalunya, constituït a l'estiu de 1932, assolirà escassos sufragis que es concentren a Tarragona i Reus. Al novembre de 1932 obté 279 vots de màxima i 118 de mínima, al novembre de 1933 els doble, 496 de màxima i 365 de mínima.

Els nuclis més importants són a Reus, del FCE i un altre a Tarragona que romanen organitzats fins 1936. El SOC té més incidència que el PCC. En ambdues ciutats tenia influència en les Federacions locals de Sindicats, adherides a CNT. Després del juny de 1931 es constitueix el comitè provincial amb organitzacions i representants de 21 municipis i una xifra global d'uns 250 afiliats a pobles com Alcover, La Canonja, Constantí, Cabra del Camp, Montbrío i Riudecanyes. Sembla que el 1934 la xifra és de 600 afiliats (41). La seva incidència en la Federació de Sindicats de Tarragona motiva l'expulsió de la Federació de la CNT al maig de 1932. També es constata incidència en el moviment rabassaire.

Una notícia primera de l'existència de l'organització comunista a Tarragona surt en l'Anuari de 1931 (42). El nucli del SOC local havia de contribuir, amb el de Reus, d'una manera decisiva, a l'organització del partit a la circumscripció de Tarragona. El juliol de 1931 es convocarà el primer Pla Provincial (43) que reunirà la representació de dos-cents cinquanta afiliats, un centenar dels quals pertanyen a l'agrupació de Reus. Si bé a Tarragona l'organització és més feble, això no impideix que es desenvolupi una intensa activitat sindical i sorgeixi la iniciativa

d'una campanya de proselitisme que serà suspesa pel governador civil i ajornada durant mig any. L'activitat sindical es genera al voltant d'uns concrets sindicats d'ofici: el Ram de l'Agulla, el metal·lurgic, en el Sindicat unificat d'oficis diversos i en la Societat d'oficials i paletes. Cal remarcar, però, que els focus d'activitat eren el Sindicat del Ram de la Fusta amb 153 adherits i la Subsecció ferroviària amb 140. Sindicats que foren impulsats de la Confederació en el Ple Regional de Sabadell el 24 d'abril de 1932 quan es reafirma el predomini de la FAI dins la CNT. Poc després, al maig, es constitueix a Tarragona el Comitè Regional de Relacions de la minoria d'oposició sindical revolucionària; Eduard Ponseda serà el dirigent de l'activitat sindical del BOC (44).

El nivell d'implantació electoral del partit és progressiu si observem els successius resultats a la ciutat de Tarragona (45). En les eleccions a Corts Constituents assoliren 248 i 132 sufragis els candidats Garcia Miranda i Eusebi Rodriguez, respectivament. En la convocatòria del 20 de novembre de 1932, els resultats per el BOC seran, a la ciutat, d'una màxima votació per Joaquim Maurin, 323 vots, i la mínima per Francesc Oliva, 226 sufragis. Les eleccions que preludien el bienni negre, el novembre de 1933, no alteren pas gaire els resultats obtinguts fins aleshores: a la ciutat de Tarragona, el Front Obrer que integrava quatre candidats del SOC i un del PSDE, Rafael Vidiella, obtingué el màxim de 313 i el mínim de 97. El total de sufragis provincials foren 1921 pel candidat més votat, Julia Gomez (Gorkin), i 688 pel menys votat, Vidiella (46). Hi ha, però, una nova contesa electoral en què participà l'agrupació de Tarragona, les eleccions municipals de gener de 1934 en les quals

obtindrà 726 vots, restant com la tercera candidatura més votada després de Coalició d'Esquerrres i Unió Ciutadana, els dos blocs d'esquerra i dreta de les eleccions de febrer de 1936; la qual cosa significa, si més no, una presència importants i el millor resultat obtingut pel BOC a Tarragona (47).

Fins a la constitució del Front Antifascista de Tarragona no trobarem el POUV integrat en cap instància unitària de caràcter local. Tampoc en un anomenat "comitè d'entitats d'esquerra" que pretenia vetllar pel "prestigi del règim republicà i dels seus homes, evitant que als organismes oficials hi hagi homes de l'antic règim" i "fer front al sectarisme religiós" (48). Entre els onze membres integrants del Front Antifascista (49) hi trobem Josep Pechs, que assumirà la delegació d'incendacions, la matèria que detentarà a l'ajuntament.

A les eleccions municipals de 1934 a Reus els partits comunistes es presentaran separatament, d'una banda el "Frente unico Obrero Antifascista" impulsat pel POC que obtingué 63 vots i d'una altra el BOC que en tregué 108. A Valls, el BOC aconseguí un regidor en integrar-se al "Front unic d'Esquerrres" al gener de 1934.

L'evolució electoral dels comunistes es reflecteix en el següent quadre (50) on podem observar un percentatge de vots que no supera el 6,4 % cifra assolida a la ciutat de Tarragona en les eleccions al Parlament de Catalunya, resultat excepcional d'altra banda ja que és Reus la ciutat que manté més cohesionat el vot comunista. En qualsevol cas Reus i Tarragona presenten votacions més favorables que la resta de viles del Camp.

EVOLUCIÓ ELECTORAL COMUNISTA

	1931	1932	1933
Alt Camp	1,4	1,1	1,2
Valls	1,5	0,8	0,8
Baix Camp	2,0	2,7	1,2
Reus	3,7	4,1	2,2
Tarragonès	1,1	5,3	2,1
Tarragona	1,1	6,4	3,0
Província	0,9	2,6	1,3

Com podem observar l'evolució electoral és negativa, si bé els millors resultats s'obtenen, arreu, al novembre de 1932. El portaveu del SOC del Baix Camp fou LA TORXA que inicia la seva publicació al juliol de 1933.

10.- L'ANARQUISME (51).

Segons que afirma Molins, la Federació Local de Tarragona es va pulsada al 1932 de la CNT per la preponderància de membres del SOC. Així mateix la Federació de Valls trenca amb el sindicat i s'integra als Sindicats d'Oposició. El trentisme tingué ressò als sindicats de treballadors del Camp de Pla de Cabra, Vallmoll i Figuerola, i els sindicats de paletes de Tarragona i treballadors industrials fabrils de Valls. Els sindicats vallencs s'adheriren abans al manifest d'oposició del moviment insurrecte del gener de 1933 (52).

"La desvinculación de los sindicatos locales de la provincia respecto a la CNT debió ser progresiva, pues en el congreso de 1936 los afiliados en la provincia eran solo 1652" i radicats majoritàriament a Tarragona i Reus. En relació al comportament electoral, diu Molins que "acudieron a las urnas en proporción parecida al conjunto del electorado" (53).

NOTES

- 1.- MOLES, I, "Sistema de partits", ps. 26; MOLINS, J, "Elecciones en Tarragona", V. I, p. 93. V. II, p. 262; Vegau també ELINKHORN, ps. 17-18.
- 2.- Celebraven tota mena d'actes, com ara la diada de Sant Josep, festa dels martirs de la tradició amb una missa de comunió general. EL TEMPS 17-III-1935. Vegau CASAS MERCADÉ "Valls, sol ...", p. 307.
- 3.- LA CRUC, 24-XI-1931, 3-XI-1931. L'Assemblea Tradicionalista aprova les bases organitzatives de la "Comunitat Tradicionalista" i nomena els delegats comarcals, del camp; Jaime Borri i Fablo Grau de Vilaseca per Tarragona, per Reus Carlos Molons Llaó de Riudoms i Jaime Nolla Mestre de Castellvell i per Valls, José Fronst Ealdrich de Fla de Cabra i Juan Cusido Calvet de Valls.
- 4.- Aquests centres organitzaven festes i actes de propaganda com ara el repartiment de juguets per reis, actes teatrals organitzats per Joventut Tradicionalista de Tarragona. LA CRUC 8-I-1933, 17-II-1934, 5-V-1932, JOVENTUT 9-X-1935, 23-X-1935, 30-X-1935, EL TEMPS 21-II-1934, REGLAMENT DEL "CIRCOL TRADICIONALISTA" de Reus:
"Arto. 19.- El objecto de la Sociedad es el de fomentar la idea tradicionalista y la defensa de la bandera de Dios, Patria y Rey hasta donde la ley permite.
Arto. 20.- Para ser socio de la misma se requiere professar la fe catolica, tener buena conducta, ser propuesto por otro socio y aceptado por la Junta.
Arto. 30.- Podrá haber socios de tres categorias, a saber: Socios de numero, que serán aquellos que paguen una peseta de cuota mensual; Socios de entrada que serán aquellos que paguen cincuenta centimos de peseta y Socios honorarios aquellos que paguen o gratifiquen a la Sociedad mensual, anual o accidentalmente en cantidades que no bajen de veinticinco pesetas. (...)
Arto. 102.- Tan pronto como el estado economico de la Sociedad lo permite, se establecerán clases para la instruccion de los socios y sus hijos, como lectura, escritura, cuentas, dibujo, musica y demás que crea conveniente, así como deberá procurar la creacion de un coro, robustacar y conservar la Sección Dramática, sin dejar de proteger por todos los medios a las demás secciones creadas o que se creen. (...)" A.G.C.T. "Asociaciones".
Els estatuts de l'Agrupación Tradicionalista Femenina de Reus afirmaven que "tienen por objeto la propoganda política, especialmente electoral". Al febrer de 1933 la seva junta estava integrada per 21 dones, es constituí el 26 d'abril de 1932.
- 5.- MOLINS, op. cit., p. 123.

6.- En la convocatòria de l'Aplec hem de destacar les següents afirmacions:

"... Els fets revolucionaris del passat Octubre han demostrat abastament la força destructiva de les doctrines d'odi predicades pels esquerrans. Sense la eficaç i ràpida intervenció de l'exèrcit i sense la saludable reacció del nostre poble, en la qual reacció cal afirmar que als Tradicionalistes ens toca la millor part, en poques hores la nostra terra hauria estat escenari dels més luctuosos fets i les runes fumejants dels nostres temples haurien marcat el momentani triomf de l'odi maçònic. La sang d'alguns sacerdots i les esglésies cremades de Navès, Vilanova, Vilafranca, Morell, S. Jaume dels Domenys i altres ens en donen bon testimoni (...)"

Els fets d'Octubre són ben aïllonadors per l'història, i no obstant les corrents impunistes fan que es vegi oblident la realitat d'aquells fets i s'obri novament el camí a la predicació de les doctrines dissolvents que han de fer possible una repetició dels mateixos.

Les glorioses runes del Monestir de Poblet ens recorden una revolució semblant d'ara fa cent anys. Si aleshores s'havés barrat el pas a les doctrines revolucionàries no hauríem arribat a la revolució actual. Sortosament tal com fa cent anys els nostres avantpassats aixecaven la bandera de la Tradició i amb el sacrifici de la seva vida i de la seva hisenda impediren el total triomf revolucionari; avui també els tradicionalistes ens sentim amb prou bràc, a costa dels sacrificis que calguin, per fer front a l'enemic de la Fe i de la nostra Patria.

"..."
CRÓNICA DE VALLS del 8-VI-1935, destaca "el segell de catolicitat que respiraven tots els actes". L'Aplec, al que assistiren més de 30.000 tradicionalistes, es considerat "la manifestació màxima en el camp dreta de totes les celebrades a Catalunya des de l'adveniment de l'actual règim" per "representants creuats de la causa catòlica".

7.- A.G.C.T. "Asociaciones". Els estatuts de la FE y de las JONS afirmaven:

"Art. 10.- Se constituye en Reus una entidad denominada Junta de Ofensiva Nacional-Sindicalista, adherida a Falange Española de las JONS la cual se propone desarrollar en el termino municipal, mediante el estudio, la propaganda, la sindicación y todo otro medio lícito, una actividad encaminada:
10.- A devolver al pueblo español el sentido de unidad de destino y la fe resuelta en su resurgimiento.

20.- A implantar la justicia social sobre la base de una organización económica integradora, superior a los intereses individuales, de grupo y de clase.

Art. 20.- El emblema es el de FE de JONS.

Art. 32.- La documentación irá con el emblema anterior y la inscripción siguiente:

Falange Española y debajo: Junta Ofensiva Nacional-Sindicalista de Reus.

Art. 40.- Los afiliados se dividen en militantes y adheridos. Los militantes aceptan consagrar su entusiasmo y

actividad al logro de los fines señalados. Los adheridos se limitan a funciones accesorias.

Art. 52.- Los militantes no podrán pertenecer a otra organización política.

Art. 62.- Se pierde la cualidad de tales por propia voluntad y por expulsión apoyada en conducta denigrante o indisciplina.

Art. 72.- Todos están obligados a cooperar de acuerdo con sus disponibilidades económicas. (...)"

- 8.- A.G.C.T. "Asociaciones", Els estatuts de la secció de Reus són traducció literal al català dels presentats per la legalització del nucli tarragoní. Afirmaven que:

"Art. 1. Es constitueix a Reus una Entitat que es denominarà "ACCIO POPULAR CATALAN". Estarà domiciliada a Reus, provisionalment en el carrer de Sant Joan (Gaudi) número dos, principal, primera; i després a l'estatge a que el Consell Directiu determini.

Art. 2.- Els seus fins seran; a) La propagació i defensa dels ideals de Religió, Patria, Família, Ordre, Treball, Propietat i principis tots en que descansa la civilització cristiana; b) La defensa de la personalitat i els interessos morals i materials de la Regió Catalana; c) La formació cultural i política dels seus associats, d'acord amb l'ideari de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes; i d) El foment dels interessos morals i materials de Reus i comarca. (...)

- 9.- MOLES, I. "Sistema", p. 45. Vegeu ps. 43-53. Del mateix autor "Lliga Catalana", 2 vls.

- 10.- MOLINS, J. "Elecciones", ps. 94-96. La Lliga s'organitza molt tardanament a la província de Tarragona. Fins 1912 no constitueix agrupacions a Reus i Tarragona. La seva força serà permanentment feble. Mai aconseguí ser l'alternativa als partits dinàstics. Al 1919 aconseguí la presidència de la Diputació. Molins, op. cit., p. 263-264 (v. I). A.G.C.T. Hi havia organitzacions regionalistes a La Riba (1931), Torredembarra (1933).

- 11.- VILANOVA, M. "Atlas electoral ...", ps. 233-237 i 361-376.

- 12.- Tota aquesta informació es extreta de MOLES, I. "Sistema", ps. 57-66. Vegeu també MOLINS, J. "Elecciones", Vol. I, ps. 269-270. A.G.C.T. E istien centres radicals a El Morell i Creixell, legalitzats al 1934.

- 13.- MOLINS, J. "Elecciones", p. 98. ESTATUTS JOVENTUD VANGUARDIA RADICAL:

"Art. 1. Con el nombre de "Juventud Vanguardia Radical" se constituye en esta ciudad de Reus una entidad de carácter eminentemente político y cultural, que tiene por objeto el formar con sus asociados una organización culta, disciplinada y consciente de jóvenes entusiastas y partidarios del programa

politico del partido Republicano Radical Español; y por fin propagar y difundir estos ideales, con la ayuda moral y material de sus asociados.

Art. 2. Dicha agrupación tendrá como jefe nato de la misma a Don Alejandro Lerroux Garcia, o, en su defecto, al que asuma la jefatura del partido radical, por elección de todos sus componentes, comprometiéndose y obligándose a cumplir leal y fielmente el ideario y principios doctrinales que formen el credo politico del Partido Republicano Radical Español.

Art. 3. Podrá pertenecer a la agrupación toda persona mayor de 18 años y menor de 40, sin distinción de sexos y que reuna las condiciones que determinan estos reglamentos.

Art. 4. No podrá pertenecer a esta entidad persona que no goce de buena fama y costumbres y cuyos antecedentes, a juicio de la junta, pueden ser causa de perturbación en la buena marcha y concordia que como lema debe reinar entre los asociados; "todos para uno y uno para todos", (...)"
ESTATUTS AGRUPACIÓ FEMENINA REPUBLICANA RADICAL;

"Art. 1. La finalidad primordial de la Agrupación Femenina Radical, será: la cultura en todos sus ordenes; laborar por el engrandecimiento de la Republica, procurando mejorar sus normas de vida; la politica; el trabajo; la justicia.

Art. 2. Al ingresar en esta Agrupación Femenina Republicana Radical, toda socia se obliga a respetar y hacer respetar las clausulas del partido y se considerará adscrita a la politica que desarrolle al Partido conforme a su ideario, que gobierna Alejandro Lerroux, y se considerará afiliada al mismo.

Art. 3. Se observarán buenas costumbres entre las asociadas, siendo su principal divisa dentro de sus funciones sociales y politicas en la Agrupación, la corrección y la moralidad, (...)"

Art. 7. Toda socia propugnará por el arraigo entre sus semejantes del espíritu laico que profesa el Estado y hará labor de proselitismo republicano Radical.

Art. 8. Será respetuosa con todas las creencias sin permitir que se menoscabe el prestigio de la propia, y la defenderá sin estridencias y ánimo sectario.

Art. 9. En caso de elecciones, vendrá obligada a prestar su aportación moral o su concurso para el buen fin del sufragio velando por su pureza e intereses morales del partido, (...)"

Art. 11. Organizará conferencias culturales y politicas, como así excursiones colectivas dándoles un matiz instructivo siempre que ello sea posible.

Art. 12. Se creará una biblioteca para uso de las asociadas, cuya finalidad cultural comprenderá distintas ramas del saber, con preferencia politica, trato social, usos domesticos, economía, maternologia, etc.

Art. 13. Podrán ingresar en la Agrupación, todas aquellas mujeres que tengan más de quince años. (...)"A.G.C.T. "Asociaciones".

14.- MOLES, I. "Sistema", p. 71. BARAS, M. "Acció Catalana (1822-1936)".

- 15.- MOLES, op. cit., p. 73, "L'èlit de Tarragona havia estat possible gràcies a la formació d'una candidatura centrista conjuntament amb el Radical-Socialisme, Acció Republicana i el PSOE, enfront de dues cosicions extremes: la de l'Esquerra, la Unió Socialista i el Partit Radical Autònom, d'una banda, i la de la Lliga Regionalista, amb el nou radicalisme i el carlisme. Les forces quedaren molt equilibrades i el centre pogué col·locar un diputat dins les minories".
- 16.- MOLES, I. op. cit., p. 74. Ni les agrupacions d'Altafulla-Tamarit, ni El Morell s'integraran al P.C.R. Si, en canvi, l'agrupació d'Alforja. SARAS, M. op. cit., ps. 434-436.
- 17.- MOLINS, op. cit., vol. II, p. 271-273.
- 18.- MOLES, I. Sistema, p. 75.
- 19.- Ibidem, p. 77. MOLES, I. op. cit., vol. I, ps. 273-275.
- 20.- Altres dirigents del republicanisme-socialista al Camp eren Manuel Abós Egea, Domènec Pifana, Josep Berenguer, Carles Ponsa i J. Olivart Sapera.
- 21.- MOLINS, J. "Elecciones", p. 100-104.
- 22.- Les entitats que assistiren a l'assemblea del maig de 1931 eren:
- Altafulla; Centre Republicà Federal, Centre Catalanista Republicà.
 - Aiguamiurcia; Joventut Republicana Federal.
 - Alforja; Centre Catalanista Republicà, Centre Republicà Federal.
 - Alió; Centre Federal.
 - Brafim; Centre Republicà Federal.
 - Castellvell; Unió Republicana La Espiga.
 - El Catllar; Centre Republicà Federal.
 - Colldejou; Centre Republicà.
 - Cambrils; Centre Republicà.
 - Constantí; Centre Republicà Catalanista.
 - Els Garidells; Centre Republicà Federal.
 - La Nou; Centre Republicà Federal.
 - La Mussara; Acció Catalana Republicana.
 - La Canonja; Comitè Republicà, Partit Republicà Nacionalista.
 - La Massó; Comitè Republicà Federal.
 - La Riera; Comitè Republicà Federal.
 - Montroig; Comitè Republicà.
 - Montbrío; Centre Republicà Federal, Centre d'Acció Catalana Republicana.
 - Milà; Centre Republicà Federal.
 - Masllorenç; Comitè Republicà Nacionalista.
 - Pallaresos; Centre Catalanista Republicà.
 - Pla de Cabra; Centre Radical Socialista.
 - Pont d'Armentera; Comitè Federal.
 - Pobla de Montornès; Agrupació Republicana de Cultura.

- Pobla de Mafumet; Centre Republicà Federal.
- Reus; Centre Republicà Acció Catalana, Centre Republicà Autonomista, Joventut Republicana Autonomista, Foment Republicà Nacionalista, Diari "Foment", Junta Municipal Republicana Radical Autonomista.
- Riudecanyes; Unió Republicana.
- Riudoms; Centre Republicà Federal.
- Rodonyà; Centre Republicà.
- La Secuita; Centre d'Unió Republicana.
- Salomó; Centre Republicà d'Esquerra Catalana.
- Tarragona; Centre Republicà Federal, Joventut Republicana Federal, Centre i Comitè d'Aliança Republicana, Casa del Poble, Agrupació Socialista, Joventut Catalanista.
- Torredembarra; Centre Republicà Democràtic Federal, Centre Nacionalista.
- Vilarrodona; Centre Federal.
- Vila-Seca; Joventut d'Aliança Republicana.
- Valls; Junta Municipal Republicana.
- Vilanova d'Escornalbou; Joventut Unió Republicana.
- Vallmoll; Centre Republicà Federal.
- Viladana; Centre Republicà.

TARRAGONA FEDERAL, 3-VI-1931.

23.- MOLINS, "Elecciones", ps. 100-104. A.G.C.T. E'istien organitzacions radicals-socialistes, segons el registre d'associacions del Govern Civil, a El Pla de Cabra (1931), Cambrils (1933).

24.- MOLINS, "Elecciones", p. 104-107. Vegeu les memòries d'un dels fundadors del Foment Nacionalista Republicà de Reus, ROCA MUNTÉ M. "Records de la meua vida".

25.- A.G.C.T. Alguns nuclis de l'Esquerra al Camp, convenientment legalitzats eren a Alcover (1931), Vilanova (1931), Albiol (1933), Hospitalet (1934), Colldejou (1931), La Canonja (1933), La Riera (1933), Torredembarra (1932), Roda (1933), Vilaseca (1934), MOLES, I. "Sistema...", ps. 79-89.

26.- MOLINS, "Elecciones", p. 106.

27.- VILANOVA, M. "Atlas electoral", ps. 233-237, 351-376.

28.- CULLA I CLARA, J. "El catalanisme d'esquerra", ps. 377-379.

29.- "Estatuts de Foment Nacionalista Republicà".

"(...) Art. 2n. La seva finalitat, és la difusió dels principis nacionalistes i republicans per assolir una republica democràtica, laica i socialitzant a l'Estat espanyol, que reconegui la personalitat de Catalunya i la doti d'una autonomia integral. (...)"

Art. 4t. Per a la difusió dels seus ideals, Foment, organitzarà conferències, prendrà part en mitings, assistirà a les assemblees i reunions del partit, concorrerà a

manifestacions públiques i procurarà la publicació d'un periòdic portentiu de l'entitat.

Art. 5a. (...) s'obliga a llur defensa, alhora que al següent:

A) A defensar per tots els mitjans la República dintre el sistema liberal i democràtic instaurat per la Constitució vigent, que consagra el principi de la voluntat popular com Única font de la sobirania.

B) A mantenir i accentuar el laïcisme de l'Estat.

C) A afermar i impulsar la seva tendència socialitzant.

D) A treballar perquè la República es constitueixi, definitivament, en FEDERAL, a través de l'Autonomia de Catalunya i de tots els pobles ibèrics.

Art. 6a. L'entitat romandra adherida al partit d'Esquerra Republicana de Catalunya del qual n'accepta el programa, organització i disciplina.

Per a separar-s'en o adherir-se a un altre partit, caldrà que ho acordi la majoria absoluta de socis de l'entitat en assemblea general extraordinària convocada a aquell sol objecte i amb vuit dies d'anticipació.

Art. 8a. L'entitat accepta l'Estatut de Catalunya votat per les Constituents de la República, i promulgat. Declara, però, que és aspiració seva, per la qual treballa, d'arribar a l'Autonomia integral de Catalunya amb la plenitud de poder com a poble lliure. I reivindica per al nostre poble, ara i en tot temps, el dret d'auto-determinació, postulat indeclinable de la pròpia sobirania. (...) "A.G.C.T. "Asociaciones".

- 30.- MOLES, I. "Sistema de partits", ps. 92-99. MOLINS, p. 51.
- 31.- TARRAGONA FEDERAL, 5-XII-1931.
- 32.- TARRAGONA FEDERAL, 28-XI-1931. Fent-se ressò de la tasca de la Coordinadora Federal reunida a Sabadell que aplega 96 delegacions del federalisme català.
- 33.- TARRAGONA FEDERAL, 11-VI-1932, 21-V-1932, 14-V-1932. A.G.C.T. Hi haurà nuclis federals segons el registre d'Associacions del govern civil, vegeu l'apèndix, a El Milà, Vilarrodona, Font d'Armentera, La Riba, Vilabella, Riudoms, L'Argentera, L'Alaià, Alforja, Prades, Capafonts, Vespella, Altafulla i El Catllar.
- 34.- TARRAGONA FEDERAL, 14-V-1932.
- 35.- TARRAGONA FEDERAL, 23-I-1932, 18-VI-1932.
- 36.- MOLES, I. "Sistema", p. 99-112.
- 37.- MOLINS, p. 107. L'agrupació socialista de Reus, al març de 1934 compta amb 49 associats i la Joventut Socialista de Tarragona, al desembre de 1933, aplega 48 militants. AGCT "Asociaciones". Hem trobat un reglament de l'Agrupació Socialista femenina de Vilaseca el qual afirma que:

"Art. 12. Esta Agrupación tiene por objeto dignificar a la mujer, mediante la defensa y la propagación de los ideales socialistas conforme a los derechos consignados en la Constitución de la República española y el Programa del Partido Socialista Obrero Español.

Art. 22. Podrán pertenecer a esta colectividad todas las mujeres mayores de quince años de edad, que observen buena conducta y aceptan los acuerdos del Partido y de esta Agrupación.

Art. 35. El ingreso en la misma se pedirá por escrito al Comité debiendo ir firmada la solicitud por dos afiliadas. El Comité dará cuenta, en la primera Asamblea general, de las solicitudes de ingreso presentadas, para la admisión definitiva de las interesadas.

Art. 42. Para sufragar los gastos de la Agrupación, todas las afiliadas satisfarán una cuota mensual de cincuenta céntimos de peseta. Si por causa debidamente justificada, a juicio del Comité, no pudiere alguna afiliada abonar su cuota mensual, será relevada de esta obligación hasta que desaparezca la causa que se lo impide.

Art. 52. Todas las afiliadas tendrán la obligación de procurar su perfeccionamiento moral e intelectual, por medio de conferencias y de lecturas apropiadas, para conseguir lo cual irá la Agrupación adquiriendo los libros, Revistas y periódicos adecuados.

Art. 52. La Agrupación se suscribirá, desde luego, al "SOCIALISTA", órgano central del Partido.

Art. 72. Ninguna afiliada podrá pertenecer a las asociaciones de carácter confesional establecidas en la localidad o fuera de ella.

Art. 82. La fiesta oficial de esta Agrupación será la del Primero de Mayo, a la que tendrán la obligación de asistir todas las afiliadas, figurando, con su bandera propia, en la manifestación y demás actos que en dicho día se realicen.

Art. 92. Cuando una afiliada muera, la Agrupación irá, con su bandera, acompañándola hasta el cementerio.

Art. 102. Esta Agrupación, aunque independiente de la Sociedad Obrera de esta localidad, procurará prestarle, siempre que sea necesario, el apoyo oportuno. (...)"

39.- LLUITA, 9-IX-1932, EL TEMPS 6-V-1932, TRESALL 29-VI-1935, 25-VIII-1934. Els socialistes d'USC celebren un aplec a Poblet el setembre de 1933 en el qual hi participa Serra i Moret. TRESALL 23-IX-1933.

39.- DIARI DE TARRAGONA 15-VI-1934, TARRAGONA FEDERAL 5-III-1936.

40.- MOLES, I., "Sistema ...", ps. 113-124. MOLINS, "Elecciones...", ps. 108-110.

41. MOLINS, p. 110. Cabra del Camp, 13; Tarragona, 100; Reus, 62; Valls, 40; Vilallonga, 20; Vilaseca, 10. AGCT Els reglaments de les organitzacions locals del EOC, d'Alcover, Reus, Vilaseca, Vilallonga, El Catllar i Valls, afirmaven, en el seu article

- primer que "tiene por objeto reunir a los elementos de ideología socialista, para propagar y defender este ideario, haciendo uso de todos los medios que permitan las leyes". Els estatuts de les agrupacions locals del Partit Comunista de Catalunya afirmaven que "te per objecte i finalitat ajuntar dintre de la seva organització a tots els treballadors comunistes que estiguen disposats a lluitar per la transformació de l'actual sistema capitalista en un altre ordre completament nou. La seva finalitat, doncs, es l'emancipació dels treballadors." (art. 2n.)
- 42.- També Arxiu de la Diputació de Tarragona, lligall registra num. 4.161, document datat el 21-X-1931. Arxiu Històric Municipal, Lligalls "Festas 1932" i "Cultura 1929-32".
43. DUCH, M. "Aspectes de l'evolució i actuació del POUM a la ciutat de Tarragona", comunicació inèdita presentada a les jornades sobre aquest partit organitzades pel CEHI-FIES a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona el setembre de 1985. BONAMUSA, F. El Bloc Obrer i Camperol. Els primers anys, 1930-1932, Barcelona, Curial, 1974, p. 175. Es dona per constituït el comitè provincial amb tres membres de Tarragona, tres de Reus, dos de Tortosa i un altre per cada partit judicial.
- 44.- BONAMUSA, F. op. cit., ps. 177-178.
- 45.- MOLINS, J. Elecciones y partidos en Tarragona, Tesi Doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1981.
- 46.- BUTLLETÍ OFICIAL DE LA PROVINCIAL, 25-XI-1933. MOLAS, p. 181.
- 47.- LA CRUZ, 16-I-1934. MOLAS, p. 119.
- 48.- TARRAGONA FEDERAL, 19-XII-1931. En el comitè participaven el Centre Catalenista Republicà, el Centre Republicà Federal, l'Agrupació Socialista, el Centre Republicà Radical-Socialista Català i el Centre Republicà Democràtic Federal.
- 49.- El comitè executiu del Front Antiferrista de Tarragona tenia la següent composició: Guerra, Provenients i Comunicacions corresponien a tres membres de la CNT, Governació i Finances a dos representants d'ERC, Treball, Sanitat i Justícia a UGT, Cultura a FAI, Agricultura al PSUC i Incautacions al POUM.
- 50.- VILANOVA, M. "Atlas electoral", ps. 233-237, 361-367. Són sumats els resultats del BOC i PCC al 1932 i 1933.
- 51.- MOLES, op. cit., ps. 125-132.
- 52.- VEGA, E. "El trentisme a Catalunya" remarca la importància del lideratge de Pere Segarra, ps. 277, 282. Vegeu l'extens i documentat estudi de GAVALDA, A. "El pensament agrari de l'anarquisme català a l'Alt Camp (1923-1939)".

53.- MDLINS, op. cit., ps. 110-113.

TERCERA PART:

- CAPITOL VII.- Feoublicana i catalenistas, -
- CAPITOL VIII.- La qüestió escolar,
- CAPITOL IX.- El conflicte religiós,
- CAPITOL X.- La crisi econòmica i el moviment obrer,
- CAPITOL XI.- El problema agrari,
- CAPITOL XII.- Els fets d'octubre,
- CAPITOL XIII.- La dinàmica electoral,

CAP. VII. REPUBLICANS I CATALANISTES.

- VII,1. PROCLAMACIÓ DE LA REPUBLICA I FESTES D'ANIVERSARI.
- VII,2. ASPECTES DE LA IDENTITAT REPUBLICANA.
- VII,3. L'ESTATUT.
- VII,4. NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA.
- NOTES.

VII. REPUBLICANS I CATALANISTES

VII.1.- PROCLAMACIÓ DE LA REPUBLICA I FESTES D'ANIVERSARI

El nou règim polític s'inicia amb la proclamació festiva de la República com a conseqüència dels resultats de les eleccions municipals, favorables als partits i coalicions que propugnaven el canvi d'una monarquia arterioescleròtica cap a un govern democràtic.

Les característiques de la proclamació als pobles del Camp, així com la celebració de les successives festes d'aniversari, mostren un nou clima cívic i polític que s'enceta el 14 d'abril de 1931, amb el protagonisme d'amplis sectors populars allunyats fins aleshores de les institucions massa tancades i viciades pel torn dels partits dinàstics i la imprecipitació de la dictadura.

Un altre fet, tot i que menys rellevant, serà el record dels republicans a l'experiència de 1873. Això i altres aspectes simbòlics ens permeten copsar alguns trets de la identitat republicana, complementaris de l'esforç en terrenys com el laïcisme, la implantació d'un nou sistema educatiu, la solució als conflictes del camp o les noves relacions laborals.

La proclamació de la República ha estat considerada com una gran festa popular.

"La republica se instauró así como resultado inmediato de la festiva celebración de una soberanía recuperada por ese sujeto colectivo que en las principales ciudades europeas había hecho mutis desde nacia algún tiempo; al pueblo, nadie podía espachar entonces su desaventurado futuro" (1).

En la doble formulació de Republica catalana o d'adhesió a la Republica espanyola, expressió majoritària, als pobles del Camp e pressionaren llur voluntat republicana (2).

A la ciutat de Tarragona la proclamació fou efectuada pels membres dels centres federal i d'Acció Catalana que hissaren la bandera de la Republica en el balcó del palau de l'Ajuntament i la Diputació. A Vella el comitè revolucionari cridà als regidors esquerrans en sessió extraordinària de l'Ajuntament i es designen els nous càrrecs, nombre públic es congregà a la plaça de l'Ajuntament i es procedí a la col·locació de banderes i a la defenestració del retrat d'Alfons XII "derivent-lo destrossat damunt les pedres de la plaça" (3). Tot seguit surt una manifestació que es encapçalada per la bandera republicana i catalana, l'orquestra local tocava la Marsellesa i la Santa Espina, es féu una audició de sardanes per la Principal de Vella el Petí. En Les societats republicanes apareixen les dues modalitats de banderes i hi hagué tancament general del comerç i de la industria (4).

"Va ésser un dia de festa total. Les fàbriques olegaren ce treballar. Fins hom improvisà més d'un "castell". Un fanàtic llençà pel balcó de l'Ajuntament el retrat d'Alfons XIII. La gent, saltant i ballant, s'abraçava pels carrers. El clima era d'exaltació, d'aquella e altació que només produeix la sort en forma d'estranyesa, la cosa inesperada que, de sobte, us trobeu, sense saber com, als dits" (5).

Les autoritats municipals, les que encarnen el nou poder republicà, s'apressaran en promulgar bans i edictes. Tots ells glosen el significat últim de la proclamació de la República, que no és altre sinó la recuperació d'un govern legítim en base a la sobirania popular, el retrobament de la condició de ciutadania:

"LA NOVA ESPANYA es prepara a iniciar una etapa gloriosa de la nostra història, la qual, oberta a tots els vents de llibertat i de civilització ha de consolidar definitivament l'imperi de l'ordre i de la justícia al nostre país, ben lliure de totes les tiranies, (...) Catalunya amb el triomf del moviment, feta la proclamació de l'estat català sota el règim de la República federal, ha assolit la consecució del seu ideal de llibertat" (6).

El Comitè Local de la CNT de Vallès afirma, el 17 d'abril de 1931, que:

"fa avinent i de manera imperiosa a tots els treballadors de nostra estimada Ciutat que no destobareu la bona mervia de la nascent República catalana, i que l'ajudareu enèrgicament si per dissort la veu en perill, sempre i quan, aquesta, es mantingui en l'esperit revolucionari, i en sentit ascendent, característics en els presents moments" (7).

A Reus es constitueix la Junta Revolucionària, a la qual hi pertanyen tots els regidors republicans electes, i proclamen la República catalana. La gestió de la Junta va del 14 fins al 21 d'abril, dia en què es constitueix formalment l'ajuntament (8). El dia de la proclamació surten del local del Foment Nacionalista Republicà els regidors electes "al front d'una manifestació que contenia tot el poble, fou el moment solemne del redreçament civil de la multitud republicana, que anava a ocupar el govern de la ciutat en nom de la voluntat popular, manifestada a favor de la República", s'hissen les banderes republicanes i catalana, el poble

s'emociona i desfila davant el nou alcalde tot estranyent-li la mà. Fou una explosió "d'entusiasme" tot el dia. També a Reus se simbolitza la ruptura amb el règim anterior quan un grup de ciutadans s'acosta al saló de sessions i s'apodera del retrat del rei "donant-lo al poble que en un moment l'esquinça en mil troços i després el crema davant mateix de la porta d'entrada de la casa de la ciutat en mig d'una formidable explosió d'entusiasme i de visques i morin" (9).

Després de la concentració que partí de la Plaça d'Hercules el so dels acords de la "Marsellesa" tocat per la banda municipal; "obriren la comitiva les banderes nacional i republicanes portades per dones, la Banda municipal i els regidors populars, seguida pels comitès polítics". Simultàniament un grup puja i hissa la bandera catalana al cim del campanar amb repics de festa. La manifestació constituïda per "milers i milers de ciutadans" fa un tomb de revals i en acabar el regidor Banus, d'Acció Catalana, fa un parlament en el qual recomana "ordre, seny i serenitat" (10). Fins aquí la descripció periodística del 14 d'abril. Les actes municipals ens diuen que trobant-se l'alcalde s'han presentat acompanyats d'una gran multitud els regidors electes presidits per Evarits Fabregues. Manifestació que arriba "amb el major ordre i entusiasme", l'excel·lent alcalde d'acord amb els resultats de les eleccions del diumenge 12 d'abril "en les quals es manifestà ben clarament quin era el pensament polític dels ciutadans", lliura la vara d'autoritat a Fabregues, que diu que com a president de la Junta Revolucionària i tal com a moltes altres ciutats s'havia proclamat la República catalana, tot i que no se sabia que a Madrid d'hagues substituït la

Monarquia per la Republica, "Reus, seguint la seva tradició ardentment republicana, devia sumer-se al moviment general de Catalunya i que per això proclamava la República catalana", paraules de Fabregues que foren acceptades pels assistents congregats "amb frenètics aplaudiments i visques a Republica i a Catalunya" (11).

L'endemà de la proclamació, s'organitza a Reus una gran manifestació pels obrers i quan aparegué un oficial portant la bandera de la Republica fou acollit amb visques i aplaudiments; formada la guardia veté honors a l'ensanya de la Republica (12). La premsa presenta la manifestació com "imponent", plena de banderes nacionals i republicanes, d'entitats esportives, una comissió de la Federació Obrera Local puja al balcó de l'ajuntament i en nom de la Federació dirigeix la paraula al poble i demana serenitat i ordre. S'inicien les rondalles de sardanes, es fan amples anelles on abunden les dones amb el cap descobert al toc dels Segadors i de la Marsellesa s'inicia un concert per la Banda Municipal, especialment la Santa Espina es molt corejada i aplaudida. A la nit la festa conclou amb focs d'artifici, al final de la qual aparegué un rètol lluminós que deia "Visca la Republica catalana" que fou aplaudit frenèticament pel poble. Finalment parla l'alcalde que demana ordre i que l'endemà es reprenguin el treball (13).

L'adhesió al règim de part dels obrers reusencs es palesarà amb telegrams als Ministres de Treball i president de la Republica (14). Les entitats ciutadanes faran un festival al Reus Deportivo en homenatge a l'Ajuntament republicà amb un partit de futbol entre el Gimnàstic de Tarragona i el Reus Deportivo, hi assisteix l'Ajuntament i ho amenitza la Banda Municipal. També continuarà la festa popular,

encetada amb la proclamació de la República, amb balls, sardanes, l'homenatge als herois de Jaca, que arriben a Reus per la carretera de Lleida, rebuts per l'Ajuntament, La Banda (15) interpreta "La Marsellesa", tots als carrers són plens de gent i als balcons també. S'ovaciona al capità Seciles i Medrano; la plaça Prim que esdevé insuficient per aplegar tanta gernació, és el marc dels parlaments. Després que l'alcalde digui que l'honor que mereixen no és altre sinó haver complert amb el deure d'ésser soldats al servei del poble, després es fa un vermut en el qual unes belles reusenques els oferiren bon nombre de ramells de flors" (16).

Els regidors electes promulguen el següent ban:

"AL POBLE DE REUS

S'ha proclamat la República a tota Espanya, ha triomfat la voluntat del poble.

La República és el nou ordre civil que ve a substituir el desordre monàrquic. La República neix amb la màxima dignitat i amb la màxima autoritat.

Els regidors republicans electes, constituïts en Junta Revolucionària, assumeixen el govern de la ciutat, en nom de la República triomfant.

La Junta Revolucionària confia en el seny, la cordura i la serenitat de la democràcia reusenca.

Tota violència, tot desordre innecessari, així com també la propagació de rumors alarmants, seran considerats actes contra la República i seran severament sancionats.

L'ordre públic està garantitzat. De la seva inflexible conservació en curarà el poble sobirà, mitjançant els seus organismes representatius.

Poble de Reus: sigues digne de la República" (17).

Arrel de la proclamació de la República se succeï en diversos gests que volen exemplificar la importància de la nova etapa. L'Ajuntament vallenc obre llibretes al Banc de Valls de 100 ptes per tots els infants que nasqueren el 14 d'abril, per decisió unànim. La Caixa de Pensions de Reus farà el mateix en relació a subsidi de

maternitat (18). La premsa local de les tres ciutats, que ha recollit profusament i emocionada els actes de la proclamació, pel que fa a Reus afirma:

"L'assistència que el nostre poble ve prestant a tots els actes oficials que es ven succeint des de la proclamació de la República, es una prova ben palesa de que se sent identificat amb el nou regim i estima com a legítims representants seus els homes que elegí aquell altre diumenge memorable que fou el 12 d'abril (...) Contrasta aquesta actitud amb d'altres anteriors ben vives en el record de tots, quan els Ajuntaments de la Dictadura, passejaven pels nostres carrers la soledat d'una impopularitat tristíssima" (19).

El setmanari "LLUITA" de Valls inserí els següents eslògans (20), representatius de la voluntat republicana imperant els dies de la proclamació:

"¡Victoria! La Bastilla es del Poble! ¡Abat els opresors!
¡Visca la nació! ¡Victoria! En aquest dia la democràcia
vallenc, per mitjà de LLUITA, saluda a la democràcia
Universal"

i també dirà

"La República o sera federal o no sera republica, sino
simplement una monarquia sense rei".

Mentre que contradictòriament, potser per evidenciar que la naixent República potser símbol de la revolució burgesa o de la popular mostra un text extret de "Le Monde" que es un llibre destinat a contar a la mainada els fets de la revolució russa,

Similarment al que succeí en les tres ciutats del Camp els pobles també fan palesa la seva adhesió a la República. A l'Alerar, es constituí el nou Ajuntament i es proclamà la República amb gran entusiasme, s'hissen les banderes catalana i

republicana, se celebra, per commemorar la proclamació de la República catalana una tronada com a principi de festa. La manifestació recorre el poble. També la Banda de Música toca "La Marsellesa" i la "Santa Espina" i a la nit es fa ball al centre "Joventut" que fou molt concorregut. La valoració és que al poble "no hi ha ningú que tingui esment d'altres actes semblants ni amb ocasió de festes majors" (21). A la Fiera es farà un pregó informatiu de la proclamació de la República federal espanyola que fou acollit amb entusiasme i "tots els republicans es dirigiren a l'Ajuntament per a elegir el Comitè revolucionari i seguidament contemplar la col·locació de la bandera nacional federal" (22). A les Borges del Camp se celebra similarment quan "un inmenso gentío se personó en las casas consistoriales" amb el comitè republicà, demanen el bastó de mando a l'Alcalde, val a dir que a les Borges les eleccions havien elegit 2 republicans, 4 regionalistes i 3 carlins, foren llençats pel balcó els documents monàrquics i s'apilan els retrats del rei i es fa foguera al mig del carrer major. Tot seguit s'inicia la manifestació i la gent "recorrien els carrers i les places enduts per un mena de deliri col·lectiu, bo i enarbolant banderes republicanes i algunes de catalanes i cantant la Marsellesa i els Segadors, amb l'acompanyament musical d'una banda formada per joves músics de la societat agrària" (23). L'Ajuntament republicà de Vandellòs té la iniciativa de "invitar a cuantos vecinos quieran estampar su firma al pie de esta acta en prueba de sumision al nuevo régimen" (24). Constantí fa la seva festa per adveniment de la República "toda vez que la misma ha devuelto la libertad a nuestra amada Catalunya" per això "acogiéndose en todo al

modo de sentir de la majoria de los vecinos de la localidad" s'acorda celebrar solemnement el dia 23 d'abril, nomenar a la plaça, Plaça de la Republica i adquirir una bandera republicana (25).

FESTES D'ANIVERSARI

"Ciudadans:

Un any te ja la nostra Republica!

Any aprofitat de debò -cac o malvolent serà qui vulgui negar-ho- per a la causa de la llibertat i d'enaltiment del poble que ve portar-la,

En efecte; l'obra de la Republica en aquest any, malgrat totes les contrarietats i tots els obstacles reals o intencionats, ha estat fecunda per a la vida civil del país i d'ella ens n'hem de sentir orgullosos, perquè mai cap altre poble ha fet tant i en tant poc temps. Vulguin o no vulguin els detractors sistemàtics o els impacients perturbadors, la Historia dirà que la segona República espanyola, en un any, ha reduït a ben poca cosa l'endarreriment de 50 anys que en relació a l'Europa culta, portava el nostre país per l'obra abominable de l'omniós règim caigut." (26).

La circular del governador Noguer i Comet a tots els ajuntaments de la província pesa els esforços encaminats a aconseguir una grandiosa celebració del primer aniversari. Es tracta de crear un ambient propici a la celebració tot i que no creu necessari "cap excitació per a que la gloriosa jornada sigui celebrada dignament". Les notícies que rep de la preparació de festes als pobles fa que confii que el 14 d'abril demostrarà "la compenetració del Poble amb el règim instaurat el 14 d'abril" (27). En la data de festa, el Butlletí Oficial de la Província sortirà en edició especial, il·lustrada amb fotografies d'Alcalá Zamora i edició bilingüe. Els textos glossen "Fiesta Nacional y Popular" i "Per Catalunya i per la Republica".

Seguint aquestes indicacions i per la vitalitat festiva pro-republicana dels ajuntaments i de la societat civil s'organitza el primer aniversari. A Vilaplana, es ballen sardanes i es fa una cursa atlètica. A Montroig es fa una manifestació civica presidida per l'Ajuntament. Hi assisteixen alumnes i professors de les escoles publiques "ambillets amb formosos gorros frigus i sengles banderetes republicanes i catalanes". Al Centre Republica de Riudoms se celebra un partit de futbol i ball, es fa manifestació i es descobreix la lapida que dona nom a la Plaça de la Republica a l'antiga plaça de la Constitució. A Valls l'Ajuntament acorda concedir una subvenció de 600 pessetes per fer la festa d'aniversari que compta amb la participació de les colles castelleres. El regidor tradicionalista Caylá vota en contra "per la significació de les festes" (28). L'Ajuntament acorda obsequiar amb un berenar als alumnes de les escoles nacionals, la del 14 d'abril de 1932 segons LLUITA fou molt popular a Valls, i diu "fou la festa del poble, d'un poble que recordava la joia d'un any abans, i que reafirmava la seva fe en el nou regim" i així hi hagué nombrosíssima assistència als actes els quals hi participaren gegants, colles castelleres i sardanes i una manifestació, també se celebraren manifestacions esportives com partit de futbol i basket i concert a la Plaça de la Republica per "La Lira Vallenca". En aquesta linia l'Alcalde de Valls edita un manifest (29). En el cas de Riudoms hi ha un protagonisme clar del Foment Nacionalista Republica adherit a l'Esquerra. En el ball final de festa hi participen 115 parelles i assisteixen 500 persones al miting. A Constantí es reuneix l'Ajuntament "per aixecar acta solemne de la diada que en compliment de l'aniversari de la

proclamació de la República s'està celebrant a tota Espanya i particularment a Catalunya per haver pogut lograr la lliurança de l'«clavitud a que se la tenia sotmesa, puig sabut es de tots que durant l'any que portem de règim republicà s'ha lograt la llibertat perduda, s'ha establert la democràcia, s'ha conseguit el desenvolupament de l'ensenyança, s'han portat a cap l'estudi de quantes obres, que lliuraren de la misèria als pobles, s'han establert pentans, s'ha fomentat l'agricultura i com a punt essencial, podem dir que s'ha rebatejat el servei militar dels nostres fills per haver vist que no necessita ésser guardada la nostra llibertat, Acta que se signa perquè serveixi de testimoni del goig que sent el poble, a favor de la República establerta a Espanya, (30). Al Morell i Vellmoll es fan actes amb la intervenció del director de "Tarragona Federal". A Alforja es fa coincidir la festa amb la inauguració del Centre Republicà Federal així com a Alió i Santes Creus (31).

L'Ajuntament de Tarragona es prepara per celebrar el primer aniversari i acorda, per unanimitat, que d'acord amb les entitats republicanes de la ciutat serà elaborat un programa de festes (32). La festa de Tarragona comptarà amb tots els ingredients que esdevindran tradicionals: actuació de gegants i nans, colles castelleres, focs d'artifici, sardanes, distribució de bons als pobres, manifestació popular, cursa de braus i parada militar. La premsa, especialment la federal, tindrà especial cura en inserir articles d'opinió i crear, així, un clima ciutadà propici a l'èxit de la celebració (33) i recomana "Poble: persevera en la teua obra" en la que manifesta que si bé la República, de moment, no ha assolit

l'ambició col·lectiva per gaudir d'un major benestar material si que ha garantit i establert "la dignitat ciutadana i moralment ens veiem triomfants" (34). La VEU DE TARRAGONA de la Lliga al veure les ornamentacions dels carrers amb tires de paper blanc comenta que no hi ha actes culturals específics, només les sardanes i els castells, i afirma que:

"Nosaltres per bé que ens sentim divorciats de l'obra sectària i irreligiosa i perturbadora de la Justícia Social i econòmicament suïcida, que s'està portant a terme també festejarem l'advaniment de la República" (35).

LA CRUC, en canvi, comenta l'aniversari dient que no és al seu però comprèn l'alegria i satisfacció dels republicans i diu que ells farien al mateix si "viesemos ondear en todas partes la bandera de nuestro lema sagrado". El balanç d'aquest primer any els porta a dir que la República no s'ha presentat "con todas sus bondades y tolerancias que pudo tener" i per això "no podemos acompañarles en el festín" ja que

"No quisieramos recordarlo, pero yacen en el suelo los restos de tantas cruces destrozadas, humean todavía los rescoldos de los conventos quemados; el silencio reina aun en las casas de donde fueron arrojados los Hijos de San Ignacio, y clara y patente es la aversión que los gobernantes sienten contra el sector católico" (36).

Radicalment diferent és la posició que expressa TARRAGONA FEDERAL fent-se ressò de la convocatòria que fa el Centre Republicà Democràtic Federal de Tarragona quan, reivindicant el seu protagonisme en la proclamació de la República

"expressa la seva voluntat inquebrantable de seguir servint amb tot entusiasme i ferme permesaals ideals en ell vinculats i que

davant aquesta primera anyada de Republica ten clars i rotunds triomfs han assolit a totes les comarques tarragonines" (37).

TARRAGONA FEDERAL celebra el 1932 l'aniversari de la proclamació el dia "en que se e termino la e clavitud, convirtiendocsa en libertad y aboliendo el despotismo misero y sanguinario, por un régimen próspero y glorificado". L'aniversari sera celebrar per "Diari de Tarragona", de filiació catalana-republicana, amb un edició especial commemorativa del 14 d'abril de 1931 a Tarragona. En la manifestació celebrada a Tarragona per totes les societats republicanes, s'hi afegí la "Cass del Pueblo" amb la seva bandera "la qual s'acorda que sigui vermella i amb la inscripció 'U.G.T. Tarragona'" (38).

A Reus, els actes d'aquest primer aniversari seran iniciats per l'Ajuntament que aprova la subvenció per la festa "per tal que el nostre poble se sumi plenament a aital fet". És una decisió unànim, Odena, portaveu de la Lliga fa constar que "si al Govern que avui té el poble és el que volgué donar-se just és que es commemori la data en que es feu constar la voluntat popular" (39). El programa inclou canvis de noms de carrers i places, festival esportiu al Reus Sportiu, sardanes, concert de la Banda i focs artificials i repic de campanes es fa pelès l'objectiu de la commemoració que no és altre sinó afermar l'adhesió popular (40). L'Alcalde promou un ban per subratllar la importància de la festa i demana la participació popular (41). Les entitats reusenques també celebren la festa a nivell intern. El Foment Nacionalista Republicà amb un vermut i procedeix a descobrir una làpida al lloc on es constituí la Junta Revolucionària que va proclamar la República a Reus (42). El en Centre d'Acció Catalana se celebra un àpat i miting (43). LES

CIRCUMSTANCIES, òrgan d'ACR, edita un número especial amb fotografies dels regidors electes de la candidatura d'entesa republicana i catalanista constituïts en Junta Revolucionària i també fotos del poble reusenc congregat a la Plaça d'Hèrcules, reproduir el manifest de la Junta Revolucionària i fa un balanç positiu, ja que "Encara poden sonar a totes les orelles clamors populars, l'alegria en l'alliberament, els cants de victòria ... El nou règim, és doncs ben bé, una institució del poble" ja que s'ha instaurat un nou concepte de sobeïria al e tinguir l'origen diví i ara passa al poble, un nou concepte de llibertat que ja no és atorgat com un gràcia sinó que és un dret substancial dels ciutadans", en referència a l'autonomia catalana diu "Per lleialtat a un pacte, Catalunya, va renunciar a una República que s'havia guanyat i que ningú no podia disputar-li; la República nostra" i cal esperar l'aprovació de la Constitució (41) per gaudir de l'estatut.

El portantveu de l'ERC a Reus, FOMENT en commemorar aquest primer aniversari reivindicà la República catalana però defensa i justifica l'actitud transaccional de Macià feta per "garantir la pau espiritual de Espanya". La commemoració esdevé fonamental per celebrar, amb la República la consecució de les llibertats individuals i també de les col·lectives que se vifren en l'Estatut (45). La ciutat de Reus festaja l'aniversari segons LES CIRCUMSTANCIES "amb gran entusiasme" i amb una doble significació: per reafirmació de fe republicana i per l'esperança de veure assolides les aspiracions de Catalunya. Proliferen, en la ciutat, més banderes catalanes que republicanes "superant el confusionisme inicial". Tant en la cerca-vila com en la manifestació cívica

abunden persones en els balcons, els quals estaven adornats amb penjarrelles i sobretot molta gentada arreu. En la manifestació s'hi podien veure banderes de la Casa del Poble, de la Joventut de Vanguardia Radical, del Centre Català Autonomista i Joventut, de ACR, de l'Eco Republicà, de Foment Nacionalista Republicà i moltes d'altres. Diverses representacions ciutadanes, els mestres de les escoles nacionals, de l'escola del treball, consell local d'ensenyament, funcionaris, regidors, etc. ... (46).

La celebració de 1933 fou també de caràcter festiu (47) i potsar un vic més prooegandistic, se celebraren mitings (48) i manifestacions (49) a diversos pobles. Així la premsa considera que "Arreu el poble palasa la seva entusiasta adhesió al règim" (50). En motiu d'aquestes festes sorgiren problemes amb els rectors de diversos pobles com es el cas de Rodonyà que el rector en nega a "que es ventessin les campanyes anunciant la festa del segon aniversari de la Republica" (51) o a Montbrío quan el rector desprecia i malparla dels manifestants i de l'acte de germanor celebrat en el Centre d'Esquerra Republicana, especialment perquè, en escure's durant la Setmana Santa dirà que "Quant a la barreja del menjar tampoc ens importa la butlla" (52).

A Valls, l'alcalde Peirot invita a celebrar amb entusiasme "menys molestos i agressiu", que l'any anterior, l'aniversari. La premsa dretrana criticarà que la festa no negi estat ajornada ja que coincideix amb el divendres sant i diuen, que per moure multituds calgue recórrer als Xiquets de Valls (53). A Valls la minoria tradicionalista demanarà que es traslledin al diumenge per coincidir el 14 d'abril en divendres sant "per la solennitat i altíssima

significació del dia en el món catòlic". Es vota la proposta carlina que es rebutzada per 12 en contra i 4 a favor, posteriorment l'acord es recorregut per representants de set entitats catòliques que demanen "els respectes religiosos i l'evitació de tota contingència desagradable i de violència entre els elements del poble" i es torna a rebutjar la proposta (54). Ajornament que si s'aplica a Tarragona i que es critica per AVANÇADA (ERC) com a concessió a la dreta (55). Per això la festa del segon aniversari serà viacuda a Tarragona amb un cert malestar pel boicot de Joventut Federal i AVANÇADA als actes protocolaris organitzats per l'Ajuntament ja que amb el títol "de la profanació del sagrat dia del divendres sant" s'ha fet concessió a la dreta i han estat suspesos els actes populars la qual cosa demostra "la ineptitud, el poc laïcisme demostrat per l'actual Ajuntament". El programa tingués aspectes tradicionals com són el castell de focs, recepció al palau municipal, sardanes, concert de música militar, repartiment de bons als pobles i com a rèplica "Joventut Federal" organitza la seva festa "cantant cançons i corrandes patriòtiques" i un gran miting, il·luminació del centre i profusió ornamental i simbòlica, cantant-se "La Marsellesa" (56).

Les entitats obreres davant la coincidència de dates restaren a l'expectativa i acorden "sumar-se a tot el que sigui en benefici de la classe treballadora i en contra de tota organització religiosa" (57).

L'aniversari de 1934 coincidirà amb una situació política radicalment diferent derivada de les eleccions que donaren la victòria a les forces de dreta, per això FOMENT afirma que ara la

Republica "és menys republicana que el primer dia" i reivindicà el 14 d'abril com a punt de partida "pels que pretenen fer d'Espanya un país de tirania i opressió" (58).

La celebració de l'aniversari de 1934 havia de tenir ressò a les escoles (59). Les festes que tingueren lloc a Tarragona consistiren en una parada militar i desfilada de forces de la guarnició, ballada de sardanes, sortida dels gegants i nans i colles dels xiquets de Tarragona, castell de focs d'artifici i repartiment de bons als pobres, es feu també un miting amb la participació de tots els centres d'esquerra i tots feren "brillants parlaments d'exaltació catalanista i republicana, condemnants l'actitud de Lerro en facilitar la prostitució de la política republicana". El centre Republicà Democràtic Federal aplegà, al Pantà de Riudecanyes, més de tres mil persones, hi assistí Marcel·lí Domingo (60). També se celebra a Vila-Seca on es feu una manifestació presidida per l'Ajuntament a la qual hi assistiren els escolars (61). A Reus també se celebraren les festes tot i que LES CIRCUMSTANCIES considera que el règim està encallat i que no ha assolit l'objectiu inicial que era d'una revolució profunda i incruenta que "capgiraria tota la maquinària política del país" (62). Per això afirma que "ans tot el deure de recobrar l'esperit inicial de la República". A Reus es feu una cerca-vila, s'inaugurà el Museu Principal, tronada i focs d'artifici i sardanes i sessió de cinema instructiu per a la mainada i acte amb el caricaturista Pon al Teatre Municipal i concert de la Banda de Música i dinar extraordinari als acollits a la beneficència municipal (63). Als locals del Foment Nacionalista Republicà de Reus

es celebra un vermut de germanor i l'orquestra de la casa interpreta "Els Segadors" pronunciant-se diversos parlaments (64).

"FOMENT" considera que el tercer aniversari s'esdevé en un marc de desrepublicanització de la República i per això defensa que

"Que sigui, doncs, aquest 14 d'abril de 1904 un punt de partida d'una acció persistent i tenaç de tots els homes de sentiments nobles i idees alçades, contra els que pretenen fer d'Espanya un país de tirania i opressió, un camp de dolor i de malventures" (65).

En un sentit similar es posiciona "EL CONSEQUENT", portaveu del PRRS que lamenta el gir en la política republicana i afirma que

"Es pot recuperar el perdut; els republicans, en aquesta hora greu i suprema deuen lluitar i conquerir la seva única posició i esdevenir els constructors d'aquest poble que sols anhela prosseguir amb delit el camí del progrés, del benestar i de la redempció humana" (66).

A Valls, el tercer aniversari se celebra amb actuació de les colles castelleres, repartiment de bons als pobres, dinar especial als assilats de la casa de caritat i als malalts de l'hospital. El programa inclou també cerca-vile popular amb gegants i gralles i un campionat de cros. Per "TREBALL", setmanari socialista, la festa es motiu per precisar el seu desacord amb la política del bienni negre i diu:

"Nosaltres voldríem commemorar una data que tingues algun sentit, com la URSS celebra el mes d'octubre. Volem una política de realitat i unes commemoracions que tinguin un sentit profund" "del 14 d'abril no en queda altra cosa que aquell reflex de la República catalana encarnada en la Generalitat actual (67) ja que la República va desaparèixer el dia que prenia possessió el llerrouisme".

El quart aniversari es commemora en una conjuntura política nova, els fets d'octubre encara són presents en les conseqüències immediates repressives. Malgrat això els Ajuntaments gestors volen commemorar l'aniversari. A Valls es donen premis pel festival atlètic, se subvencionen especialment els establiments benèfics, es fan sardanes i castells i es distribueixen bons als menesterosos, s'anglana i enllumena la façana de la casa de la vila (68). Comemoració que tindrà la protesta de TREBALL, que considera que l'actitud addiant és la de meditació perquè "Són encara a la presó, a l'exili o a l'ostracisme la gran majoria dels homes que determinaran l'advaniment de la República" (69). L'esforç dels gestors i la protesta de l'esquerra fan que la festa passés "sense pena ni glòria" segons CRONICA DE VALLS (70) mentre que EL TEMPS remarca que

"Al celebrar el quart aniversari de la vinguda del nou règim, cridem un entuàstic "Vista la República" amb les esperances de que, aïllada de lluites fratricides, sigui en l'avenir el patrimoni de tots els partits" (71).

Al 1935 tornaran a ser notícia les multes imposades per vulnerar el respecte a la República. es aquest el cas de la parròquia de Picanyolons que exposa una donassos amb la bandera monàrquica (72).

A Reus se celebrarà l'aniversari amb una festa especial dels escolars als quals se'ls repartiran unes bossetes de caramels que porten la bandera de la República, se'n feren 1.550. es farà tanmateix trilleig de campanes, focs d'artifici, concert i audició de sardanes (73). A Tarragona vagaren els comerços i la gent sortí al

camp. Al Centre Federal es feu la tradicional festa commemorativa amb representació de tots els centres republicans de la ciutat (74). Mentre que DIARI DE TARRAGONA reivindica la celebració del 14 d'abril segons l'"esperit genuí de la República "que prevaleix a través del temps i de les diverses vicissituds forçosament passatgeres i transitòries" (75). A Tarragona el repartiment de 1000 tons a famílies necessitades i el concert del regiment, ballada de sardanes, parada mil·lari, cursa de braus, partit de futbol i castell de focs foren els eixos de la festa promoguda per l'Ajuntament gestor.

Al 1936 la festa es desenvolupa en un altre marc. A Valls onejen banderes i es tanquen els establiments "a fi que la festa exteriorment fos completa" (76). Les novetats d'aquest cinquè aniversari foren el de donar el nom de Gonzalez Alba al carrer dels Castells i de nominar el grup escolar amb el nom de Rafael de Campalans "un pedagog, segons els consellers majoritaris" dirà CRONICA DE VALLS il·lustrant la conflictivitat de la decisió (77).

L'aniversari de 1936 fou celebrat a Reus amb repic de campanes, inauguració de l'escola d'infermeres, concert, focs d'artifici, audició de sardanes, castell de focs artificials (78). Acció Catalana Republicana de Reus celebrerà l'aniversari amb un apart al Teatre Barriana. Segons "LES CIRCUMSTANCIES" la celebració de 1936 "S'ha manifestat una consciència republicana que té tots els caràcters d'indestructible després de les experiències de 1931 i 1933 (79).

El diari del PRSC "EL CONSEQUENT" de Reus afirma davant l'aniversari "moltes alegries, doncs, al celebrar la data bressol de

totes les llibertats hispàniques" ja que la República ha estat consolidada definitivament amb el govern que respon a les aspiracions populars (80).

A Tarragona també es celebra la festa coincidint amb el triomf electoral segons el conservador CATALONIA (81). L'acte central de la festa és la col·locació de la primera pedra al moll de pescadors i l'homenatge que es fa als veïns del barri del Serrallo, per llur comportament amb els detinguts del vaixell "Manuel Arnau" arrel dels fets d'octubre, hi participen els alcaldes de la comarca (82). Es celebra també un concert, ballades al Barri marítim, regates al port per les tripulacions del Club Nàutic i festa popular els dies 12 i 13. Es fa una festa campestre a l'Olive amb orquestra de ball, el 14 s'inauguren les obres de reforma de la plaça de la Font, castell de focs, i el tradicional repartiment de bons als pobres (83). Davant la festa, el diari de la Lliga dirà:

"La República del 14 d'abril havia d'ésser una República per a tots i no ha estat,
... no celebrem amb musiques i saraus una joia que encara no podem sentir pura i diáfana com voldriem,
Acaterem un dia els catòlics el règim constituït seguint els dictats de l'Església que ari ho aconsella sempre" (84).

Festa aquesta del cinquè aniversari que també fou celebrada a molts pobles del camp (85).

VII.2.- ASPECTES DE LA IDENTITAT REPUBLICANA.

La referència a l'experiència de la primera República serà si més no present en la premsa republicana del Camp. Es publicaran ressenyes a Pi i Margall i es commemorarà la seva mort mostrant la fidelitat a les seves doctrines i afirmant que per la via dels estatuts d'autonomia havia d'esser possible arribar a l'organització republicano-federal (86).

L'onza de febrer de 1873 es recordarà especialment i per això les alcaldies recomanen que no es treballi ja que la festa commemora "una data gloriosa de la nostra Història" (87).

A Alcover, al febrer de 1932, es celebra al Sindicat Agrícola un acte de propaganda en recordança de la proclamació de la Primera República i també al Centre d'Unió Republicana de Valls amb la participació en ambdós casos dels diputats Andreu i Loperana. També al Foment Nacionalista Republicà de Riudoms (88).

El diari "FOMENT" farà un número especial en el qual es destaca que la primera República fracassà "per descomposició interna, per la lluita entre els republicans, per la incultura del poble i el militarisme concretat en el cop de Pavia", mentre que la segona República tenia perspectives diferents ja que troba "millor preparat al poble, afiançant-se la supremacia del Poder Civil i essent tots uns els ciutadans en l'interès suprem de defensar-la de tots els seus enemics" (89).

El Govern Civil també intentaria estimular la celebració de la data commemorativa de la I^a República promovent que els ajuntaments

d'acord amb els partits i organitzacions, fassin actes "d'agraïment vers aquella gloriosa generació que amb tantes contrarietats però amb tanta dignitat, sapique mantenir, durant prop d'un any, la Institució republicana en el Govern de l'Estat espanyol" (90).

Novament al 1933 es celebrará l'aniversari, EL CONSEQUENT, ho fa amb una impressió a color de la primera pàgina que reproduer la bandera republicana i dedica una necrològica a Julià Nogués. Es tornarà a celebrar a Alcover el setanta aniversari del Centre d'Unió d'Esquerrres Republicanes amb una conferència a càrrec del doctor Llorens d'Estat Català, com també al Centre Republicà Autonomista de Reus amb campany d'honor i festa que organitza la Joventut. El diari FOMENT intentarà, mitjançant diversos articles, establir paral·lelisme entre una i altra situació. L'aniversari de 1934 se celebrà a Valls amb la triple col·locació de banderes als centres oficials i en algunes entitats i també al Centre Republicà Autonomista de Reus, un acte de societat amb el comitè polític i campany d'honor (91).

Al 1935 se celebrà a Tarragona una manifestació amb la participació de molta gent, prop d'un miler, amb parlaments i silenci per les víctimes dels fets d'octubre i visques al Front d'Esquerrres i reclamació de l'amnistia (92).

L'homenatge als herois de Jaca es farà present en bona part de les viles del Camp. L'Ajuntament de Valls, al desembre de 1931 acorda, en commemoració dels fets de Jaca, l'afusellament dels capitants Galan i Garcia Hernández, telegrafiar als partits republicans, als familiars dels militars i a Alcalá Zamora. La minoria tradicionalista matitza el seu suport ja que s'adhereix a

"gest de defensa d'un ideal però fa constar l'absoluta disconformitat amb aquest" (93). Al maig de 1931 se celebra a LA Riba un acte d'afirmació republicana amb una manifestació, mai vista a la vila, que recorre la població i descobreix una làpida dedicada a Galán i Garcia Hernandez, (94).

LA VOZ DEL PUEBLO es voldrà sumar a l'homenatge a Galán i Garcia Hernandez "con su generoso i heroico gasto, supieron inmortalizar las libertades patrias" (95).

Un altre aspecte que configura la identitat republicana en l'esfera pública és l'anul·lació de vestigis monàrquics en la simbologia de les administracions. Un canvi simbòlic, signe dels nous temps, és l'acord de la Junta d'Obres del Port de Tarragona que canvia el nom del moll de Llevant que era dedicat a Alfons XII que passa a ser moll de Catalunya.

L'afirmació de la identitat republicana ratlla el ridícul quan TARRAGONA FEDERAL s'oposa a la cavalcada dels "Reis d'orient" i proposa que "tenim el deure de vetllar per la nostra mainada i preparar-la per una gran cavalcada republicana", serà, doncs, la República qui portarà els juguets (96).

Un seguit de topònims i noms de personatges seran els que voldran donar contingut i simbolisme a la nova realitat, segons l'Ajuntament de Tarragona en el canvi de noms dels carrers cal adoptar: República, Ignasi Iglèsies, 14 d'abril, Angel Guimerà, Fermí Galán, Garcia Hernandez, Pau Iglèsies, Salmerón, Julià Nogués i altres (97)

L'Ajuntament de Tarragona accorda revocar l'acord el gener de 1925 segons el qual es nomenava batlle i alcaldesse de Tarragona els Reis (98).

L'Ajuntament de Valls decidirà substituir tots els signes o emblemes que recordin, al palau municipal, el règim e tingit, es a dir que es suprimit el retrat del rei i els col·loca, a la sala capitular, la bandera republicana i la catalana (99). Seguint amb els símbols, el govern civil multa el SEMANARIO CATOLICO DE REUS per haver publicat una esquella de Jaume de Borbó amb el títol de Rei d'Espanya i a altres tres societats reusenques pel mateix motiu (100).

Republica significa vida pública, política per a molts, així ho explica Casas Mercadè quan afirma "Tot, durant aquells anys, restà sotmès a l'agitació política. No solament els actes de l'Església, tan habituals, sinó, també, l'esport i les matèries diversions profanes, passaren a segon terme com si, d'improvís, la vida hagués perdut una bona part del seu atractiu, llevat de la 'cosa pública'" (101). Un fet anecdòtic serà la multa a Radio Tarragona per haver radiat en una escena còmica la Mare Reial.

L'Ajuntament de Reus, al desembre de 1932, decidí mostrar l'adhesió al President Macià "expressió de la unitat espiritual dels catalans", també felicitar Alcalá Zamora per la seva promesa a la presidència de la República, ambdues proposicions votades unanimitat mentre que una tercera, que volia mostrar la simpatia per l'actuació del governador civil, només comptà amb 12 vots a favor i 9 en contra, els de la dreta, envers Noguer i Comet, es

recorda en el ple que el governador digue que no acceptaria altres ordres que les del govern central que fou qui el nomena (102).

En la línia de modificar els símbols públics d'acord amb el nou règim hi ha la proposta de l'Ajuntament de Reus de demanar a la sucursal del banc d'Espanya que siguin retirats els atributs de la monarquia que porten els escuts de la sucursal de Reus així com que es treguin de la façana (103). El mateix Ajuntament acorda depurar el personal infidel a la República i acorda suspendre'l d'empleo i sou (104) i finalment en una proposició per aconseguir la republicenització interna dels organismes oficials, a partir de la sublevació de Madrid i Sevilla, es dolen que molts organismes es troben "en mans d'homes la història dels quals els fa suspectes de desafecte al règim" i que "des de llur lloc poden sabotejar l'obra creadora del nou règim". Això ha d'arribar també als municipis per ser la base de l'organització democràtica i perquè en "ells ha de trobar la República el seu suport més sòlid" per això s'acorda comprovar la veracitat de les denúncies efectuades contra alguns funcionaris per conductes subversius o causes d'infidelitat a la República, també demanar al govern central i autonòmic que siguin revisats els càrrecs fets per la monarquia i substituïts per persones adictes al règim, també plantegen la revisió i reorganització del sometent "perquè aquesta institució, d'arrel profundament catalana, que la monarquia havia envilit, adquerir i novament aquest caràcter patriòtic i s'impregui d'esperit autènticament republicà. Aquest tema provocarà la retirada de la minoria regionalista del Ple que vota en contra dels acords esmentats (105). També abans havien manifestat la seva protesta pels fets de Sevilla i Madrid del 10

d'agost de 1932 manifestant el desig que es mantingui la indiscutible primacia del poder civil (106).

"FOMENT" fa una lectura maniqueista i simplificadora dels termes Monarquia i Republica i afirma que mentre la primera es el poder personal del rei imposat damunt del poble, la Republica "és el règim que el mateix poble es dona" i que mentre la monarquia establia diferències i divisions entre la societat, la Republica "posa a tothom igual davant de la llei", mentre l'exercit era a profit dels generals ara es instrument de defensa sancional, mentre l'església gaudia de privilegis ara tots els cultes són iguals en drets i obligacions, i mentre hi havia simbiosi Església-Estat ara la religió es retornada a l'interior de les consciències i dels temples, mentre abans s'edificaven esglésies i s'impossibilitava al poble d'abastar la cultura superior ara s'edifiquen escoles i es posa la cultura a l'abast de tots els estaments, abans "se supeditava el treball a la classe patronal" i ara "s'aleva al proletariat al nivell de la burgesia" i es reconegut el dret de vaga; mentre abans es tolerava que es paguessin jornals de fam ara hi ha un salari mínim decorós, mentre amb la Monarquia "se solucionaven els conflictes socials amb el mauser de la guardia civil encarat al treballador", la República "ha creat jurats mitos i obrers perquè estudiïn els conflictes i resolguin imparcialment", o les lleis d'asseguranga social. Cita l'existència de la llibertat contra la censura de premsa abans imperant. Sobre els camperols afirma que la Monarquia permetia que fossin esclaus del propietari i, en canvi, la Republica "ha lliberat als masovers de les grapes dels terratinents", o el tracta d'igualtat de la dona, o la

supeditació dels militars al poder civil o el nou dret de família sobre fills naturals, i el reconeixement del dret a l'autonomia de nacionalitats o que glorifica els herois de Jeca i "es mostra benigne amb Sanjurjo que vol tornar-nos a l'opressió" (107).

El suport a les institucions republicanes serà motiu d'afirmació del nou règim.

L'Ajuntament de Reus voldrà celebrar l'elecció d'Alcega Zamora com a president de la República Espanyola amb una festa pels malalts de l'hospital, Casa de la Caritat i persones que assisteixen als menjadors de la Junta Autònoma d'Extinció de la Mendicitat oferint-los cafè, postres i tabac. També es feu un concert per la Banda Municipal, repic general de campanes, audició de sardanes, castell de focs i pregó (108).

A Valls al 12 de desembre de 1931 se celebra la promesa del primer president de la República, es fa festa en alguns tallers i fàbriques, es col·loquen banderes i domassos a edificis oficials i actua la banda de música que recorre els carrers i interpreta La Marsellesa i l'Himne de Riego (109).

L'Assemblea de la Federació Patronal de Tarragona fa pública la seva adhesió a la República el 19 d'abril i manifesta que desitja "col·laborar al manteniment de la pau social, i a l'establiment d'aquelles mesures que per aital fi s'estimin justes, harmonitzant els interessos de la classe treballadora amb els de la patronal" (110).

A l'agost de 1932 l'Ajuntament de Valls manifestarà la seva condemna pel moviment monàrquic que "intentava imposar per la violència un estat de coses que repugna al poble" (111) i defensa

que s'apliqui als inculpats tot el rigor de la llei. A això s'hi oposa Caylà perquè diu que és enemic de la República i manifesta que la condecorarà sempre "dins la disciplina del partit tradicionalista".

Al setembre de 1932 l'Ajuntament de Reus implanta la bandera catalana després d'una circular del governador ja que ara no serà ja bandera de patriotes i corporacions catalanistes sinó que "pot fer-ho de dret i amb igual dignitat que la de l'Estat en totes les oficines administratives", per això "l'onejar simultani i agermanat de les dues banderes dirà a tots els ciutadans que avui s'ha fet per la cordialitat i l'esperit de llibertat del règim republicà, la fusió de les ànimes que tots desitjaven per a la grandesa del país al qual tots servim" (112). A l'agost de 1932 el poble rausenc manifesta la seva adhesió a la República amb la celebració d'una manifestació de protesta pels actes sediciosos, hi participaren "milers de ciutadans" i es redactaren conclusions que foren ratificades pel poble en ovació, la Banda de Música tocava La Marsellesa, i el Himne de Riego i els Segadors, la manifestació era coberta per una pancarta que deia "Demans el cap dels traidors", en les conclusions es protesta pels fets que volen destruir la República, es reitera l'adhesió al règim "garantia de les llibertats que els pobles necessiten per a viure amb dignitat" i es demana càstig als que atempten contra la tranquil·litat del país i que els que "encara anyoren el règim caigut i les seves vergonyes, s'acostumin a reconèixer i a respectar la vertadera voluntat del poble" (113). En la mateixa línia de protesta pels fets de Sevilla i Madrid l'Ajuntament de Tarragona fa el mateix en una proposició aprovada per aclamació del Ple (114).

L'Ajuntament de Reus acorda, a l'abril de 1931, mostrar la seva adhesió a Macià per la seva contribució a les llibertats de Catalunya i mostrar la "satisfacció de la Corporació per la prudència i el seny que ha tingut el poble de Reus, des del dia de la proclamació de la República fins el moment present" (115) així com, al gener de 1932, mostrar la seva adhesió unànim a la República després dels esdeveniments de la Conca del Llobregat.

EL CONSEQUENT celebra el juliol de 1933 l'aniversari de la República francesa esperant que la República espanyola es faci digna "continuadora de la missió redemptora impresa" (116).

Al juliol de 1933 "AVANÇADA" es lamenta de la poca comprensió en el procés republicà sobretot degut a l'herència de la Monarquia i a la excessiva vertebració de la societat civil anterior al 14 d'abril (117) així com que cal fer una lectura històrica del moment present, i que el perill més greu pel règim és perdre l'entusiasme popular "ànima i essència de la República", i que l'equivocació rau en haver-se servit "de les carcasses inservibles del règim vell". En aquesta matèria l'AVANÇADA publica un balanç dels dos anys en que afirma que si bé no s'ha fet "tot el que volíem", el desplegament de la Constitució, la separació de l'Església i l'Estat, l'expulsió dels jesuïtes o la reforma agrària i l'estatut de Catalunya són aspectes fonamentals i decisius (118).

Amb els nous Ajuntaments, electes el 12 d'abril, s'iniciarà una substitució toponímica molt significativa i que consisteix en el canvi de rotolació dels carrers. Catalenització i reafirmació de la identitat republicana i federal en seran les constants ideològiques que suran rera aquests canvis nominatius. Era una acció fàcil d'emprendre i efectista, de tota manera no serà immediata arreu dels pobles del Camp (119), però és, indiscutiblement, una eina que ratifica quotidiana i gràficament la nova realitat política que s'enceta amb la proclamació de la República.

"En lo que respecta a nombres, la revolució triunfa en toda linea. Es mucho más cómodo, naturalmente, cambiar el nombre de una calle que ceder las tierras de los señores a los campesinos. El trasiego de nombres no tiene fin. No hay villa ni villorio que no tenga su calle de Fermin Galán" (120).

Els canvis nominatius, ultra la reafirmació política que contenen pretendran també recuperar noms populars (121), catalenitzar els existents i palesar la nova realitat política laica capgirant l'excessiva toponímica derivada del santoral catòlic, es veu com els carrers de l'Església o de Sant Isidre de Valls esdevenen Francesc Macià i 14 d'abril amb l'aferrissada oposició del regidor tradicionalista Caylà que sosté que això "origina una situació confusional en els serveis administratius" i que cal conèixer, abans, l'opinió dels veïns (122). Els pobles petits viuran, també, aquesta confrontació religiosa en base a la toponímia urbana; el carrer de l'Abadia esdevindrà 14 d'abril a la Selva del Camp, els carrers de Sant Joan i Sant Isidre de Rodonyà es diran Fermí Galan i de Garcia Hernández, l'Arrabal de les Creus de

Constanti serà Rafael Casanova (123). Una gran festada popular convocarà tothom i a tot arreu per procedir als canvis de retolació (124), seran actes de propoganda partidaria de la majoria de govern municipal, festa popular, en definitiva, manteniment del clima de festa popular amb que fou proclamada la Republica (125).

Els aros ideològics que caracteritzen les noves retolacions es poden sistematitzar al voltant de les reivindicacions republicanes costaneres: Plaça de la Republica, del 14 d'abril, Galan i Garcia Hernandez, seran noms habituals a totes les viles del Camp. La memòria republicana federal decimonònica serà simbolitzada pels Castelar, Salmeron, Pi i Margell o Estanislau Figueras. El catalanisme cultural el representaran els carrers dedicats a J.A. Clave, A. Guimerà, J. Verdaguer o Martí i Julià. El catalanisme polític de la resistència o de la victòria s'homenatjarà amb Rafael de Casanova, Pau Clars, Prat de la Riba, Macià, 11 de setembre,. Altres nominacions, menys comuns, seran les de Pau Iglèsias, 1 de maig (126). També seran menys habituals les referides als líders republicans espanyols com Alcalá Zamora, Manuel Azafia o Marcel·lí Domingo (127). Un altre nom, poc comú, i que se'ca polseguera a Valls serà el de Ferrer i Guardia. Mentre pel portaveu d'esquerra serà l'homenatge a un insigne pedagog per la dreta serà una mostra més del sectarisme republicà (128).

Com es pot intuir, la confrontació política serà constant en els Ajuntaments que emprenen dedicions d'aquest caire. Els tradicionalistes vallencs sostenen que l'Ajuntament no té autoritat per canviar els noms dels carrers i votaran en contra de l'acció que l'alcalde justifica com una "acció d'honorar la memòria dels grans

patriotes o d'alterar els símbols d'un ideal" mitjançant els noms de Plaça Galan y Garcia Hernández i de Francesc Macià als vells noms de Plaça de la Llibertat i Raval de Misericòrdia (129). Una mostra similar de la mateixa actitud és la posició del diari tarrogoní "LA CRUC" que defensa les posicions del Centre Excursionista de Catalunya, adreçades al president de la Generalitat, i que critica els canvis toponímics perquè no respecten el noms populars "de viejas calles que ya tienen un nombre consagrado por el uso a veces a través de diversas generaciones" i perquè així "desgarra la historia local y se anula una documentación popular de la Historia de Catalunya", advoca pel manteniment de la nomenclatura tradicional, oposat amb els plantejaments rupturistes de les elites municipals republicanes (130).

En la nova nomenclatura urbana, després de la mort de Macià proliferaran els homenatges, sovint enmig d'una vessant de confrontació laica-catòlica. Aquest és el cas de la situació que critica la premsa conservadora quan l'Ajuntament d'Aiguamúrcia dona el seu nom a la Plaça del Monestir de Santes Creus, fins llavors Plaça del Cister Sant Bernard, que provocarà una campanya de premsa per "impedir la profanació" des dels rengles de "JOVENTUT" (131).

El grau de simbolisme que es confereix a les nominacions es fa evident quan, al setembre de 1932, pel recobriment de l'autonomia, l'Ajuntament de Tarrogonia discuteix en el mateix moment l'adhesió a la República i la proposta del regidor Lliteras de "donar son nom antic de Quatre Barras al carrer d'Escrivanes Velles" (132).

L'Ajuntament de Reus pretendrà organitzar, mitjançant una comissió especial, el procés de debat i resolució en relació als

canvis toponímics urbans. S'inicien canvis, no conflictius, com el de donar nom, per acord de la Junta Revolucionària formada immediatament a la proclamació de la República a Reus, al nom de Plaça de la República a l'anterior Plaça de la Constitució (133), o el de Galán y García Hernández a l'antiga Plaça dels Quàrters (134). Anteriorment s'havia discutit la modificació dels raval Alt i Baix de Jesús pels de Galán y García Hernández (135), d'ací en sorgí la comissió especial on eren representades totes les forces polítiques i que tenia com a criteris, a suggeriment del regidor de la minoria nacionalista republicana, Cabré, els següents: substituir els molts noms que pertanyen al santoral, molts noms de significació religiosa però que "res diuen ni de fets històrics, ni de gestes populars" i en canvi n'hi manquen molts que són "símbol de la cultura, de la llibertat i de la democràcia que a Reus no tenen el honor meregut" (136). Un altre dels aspectes que Cabré subratlla és la tendència de la majoria d'Ajuntaments republicans a "laïcitzar les retolacions i aquest Ajuntament no pot recollir aquest estat d'opinió", per això un any després de que molts pobles, els petits primer, ja haguessin normalitzat la seva nomenclatura, a l'Ajuntament de Reus s'aborda la substitució (137) a la qual són radicalment contraris els regidors de la Lliga "per la pertorbació que això porta".

El sistema de comissió especial de Reus no dona els resultats i l'agilitat esperada; les dificultats de selecció de les propostes, les posicions i ingerències de la Cambra Oficial de la Propietat Urbana (138) que exigeix consulta prèvia per a acordar canvis de noms, entorpeix en la seva tasca. També la situació de crisi municipal farà que s'ajornin indefinidament les peticions de les

forçes socials i ciutadanes en la nova toponímia, és aquest el cas de la petició de la Federació Obrera Local que demana es doni el nom de Plaça de l'1 de Maig a l'antiga Plaça de la Sarg en una de les conclusions de la manifestació obrera del primer de maig de 1932, tema que es repetirà l'any següent (139). Entremig se succeiran instàncies dels veïns oposant-se al canvi de denominació (140). La tasca de la comissió té un nou entrebanc amb la proposta de l'Agrupació Socialista per donar el nom de Pau Iglesias al carrer de Sant Joan (141). Una i altra petició hauran d'esperar la solució fins la reposició de l'Ajuntament popular després del febrer de 1936 (142) tot i la insistència del representant socialista Recasens (143).

Es clara l'oposició de la Lliga, en la ciutat de Reus, a les successives propostes de la Comissió especial. Les instàncies presentades a l'Ajuntament per propietaris, comerciants i veïns donaran a la força conservadora motius per ajornar "sine die" tota proposta de substitució (144) en contradicció amb les posicions d'Acció Catalana que si bé no és partidària de sovintejar els canvis de nom comprén que "les circumstàncies aconsellen que sigui modificada la nomenclatura". Els debats municipals sobre la substitució dels noms reflectiran las vinculacions dels regidors amb les entitats i els diversos interessos socials. Mentre Acció Catalana té un criteri flexible i d'apropiació de posicions, Gatell, regidor de la Casa del Poble sosté que la Federació obrera local representa més veïns que els que firmen la instància d'un carrer. La Lliga queda sola amb la proposta d'ajornament i així succeirà (145).

Les nominacions més usuals seran les següents (146):

- 14 d'abril	11 municipis	14'7%
- Mascià	19 "	25'3%
- Republica	17 "	22'6%
- Galán	20 "	25'6%
- Garcia Hernández	22 "	29'3%
- Pi i Margall	23 "	30'7%
- Anselm Clavé	7 "	9'3%
- Angel Guimerà	11 "	14'7%
- Prat de la Riba	12 "	16'0%
- Dr. Robert	7 "	9'3%

VII,3.- L'ESTATUT.

En l'elecció el 25 de maig de 1931 dels 46 diputats de la Generalitat per elaborar l'estatut són elegits per Reus Ignasi Iglesias, per Tarragona Pere Lloret i per Vallis Manuel Galés (147) "Ha esdevingut el moment històric de cridar el poble de Catalunya a expressar solament i clarament la seva voluntat sobirana sobre l'aprovació de l'estatut que consagra i articula el règim autònom de la terra" (148).

A Tarragona es farà públic un Manifest signat per tot un seguit d'entitats civiques i politiqués de la ciutat amb l'elecció de l'Agrupació Socialista i de la Casa del Poble.

Tots els ajuntaments del Camp celebraran sessions extraordinàries per tal de manifestar la seva adhesió a l'estatut.

L'ajuntament de Reus en paraules de l'alcalde afirma que "ve a coronar l'esforç de tot un doble per a reconquistar la seva personalitat indiscutible", que es concreta, fonamentalment, en la llengua. Tots els grups municipals es manifesten sobre el tema; els radicals, amb reserva per problemes de forma i fons però votaran afirmativament; els republicans autonomistes es mostren partidaris perquè es l'instrument que permetrà que "es robusteixi l'autonomia" i perquè pot esdevenir model per altres regions, ACR planteja la seva acceptació íntegra en la mesura que constitueix "un punt de partença en el camí de les reivindicacions nacionals" com a cap a la "Federació d'Estats Lliures d'Ibèria". La minoria nacionalista-republicana també li dona suport i la Lliga defensa que la seva actuació política durant el primer terç del segle ha fet possible l'estatut (149).

L'ajuntament de Tarragona en sessió extraordinària acordarà celebrar "alguns festejos per a solemnitzar l'aprovació de l'Estatut de Catalunya per referèndum" així com el repartiment de 500 bons als pobres (150).

L'ajuntament de Valls celebra sessió extraordinària convençut de que es tracta de moments decisius en la història de Catalunya. Els tradicionalistes hi presenten una proposició que censura el procediment emprat en l'elaboració de l'Estatut que es rebutja. En una línia similar als grups municipals reusencs, l'alcalde afirma que "Catalunya ha condensat les seves aspiracions de llibertat nacional, tot reivindicant el seu dret a l'autodeterminació". Cayla, carlí, afirma que li dol com a catòlic que es reservin a l'estat

central les relacions Estat-Església i reivindicà competències per a la Generalitat en les fronteres internacionals, declaració de guerra i organització de l'exèrcit. Caselles, manifesta que l'aprovació de l'Estatut és la "solució justa dels conflictes socials, avui tant aguditzats a casa nostra, car els problemes del treball trobaran més comprensió en els homes del nostre règim" (151).

Si bé l'Agrupació socialista de Tarragona s'absté de participar en la manifestació organitzada per diverses entitats tarragonines per l'Estatut ja que la Federació Local d'UGT de Tarragona records mantenir una posició contrària a l'Estatut en donar suport al programa general de la UGT i el PSOE, si bé després de l'aprovació per referèndum reflexiona "sobre la transcendència que les deliberacions del Parlament català pot revestir per a la classe treballadora d'aquesta regió" (152); per contra, l'Agrupació socialista de Reus, en la línia de la Federació Socialista Catalana recomana que es voti afirmativament l'Estatut "pel fet de coincidir amb els nostres anhels de llibertat individual i col·lectiva" (153).

La premsa participà activament en la defensa i campanya del referèndum de l'Estatut com posteriorment del procés parlamentari (154). El setmanari LLUITA de Valls celebra el triomf de l'Estatut i afirma que "els catalans que sucumbiren pel nombre l'any 1714, l'any 1931 han estat venjats, La Patria reneix i amb quin ímpetu!" (155) i fa un recordatori específic: "Dones i noies vallanques, recordeu que podeu contribuir eficaçment a l'èxit de l'Estatut fent-lo votar i posant les vostres firmes en els plecs que, a tal efecte, ha repartit la Generalitat de Catalunya" (156).

Tambe LA VEU DE TARRAGONA fa campanya periodística a favor de l'Estatut i afirma que la data del referèndum serà considerada, en el futur, la de la festa major de Catalunya (157). També divulga les accions de la joventut de Tarragona e l'arreglar signatures al Foment de la Sardana l'Harmonia, Orfeó Tarragoní, Joventuts d'ACER, Centre Republicà Democràtic Federal, Palestra, Agrupació Excursionista Ginasta.

LES CIRCUMSTANCIES de Reus reproduï el parlament de l'alcalde Martí Bages emès per l'emissora local i en el qual tot i que comenta les deficiències en el text afirma: "encara que tímidament i reclosament, restaurada la personalitat nacional de Catalunya ens incorpora, com una nova entitat espiritual a la història" (158). També fa un parlament a l'efecte per la ràdio al Governador civil.

La jornada de votació fou animada arreu. A Reus es formà una manifestació en la que hi participaren el Centre Republicà d'Acció Catalana, el Foment Nacionalista Republicà i el Centre Republicà Autonomista, es ventaren les campanes i les dones s'hi adherien formant a les seves taules de recollida de signatures ja que no podien votar (159). Després de la jornada l'ajuntament de Reus envia un telegrama d'adhesió al president de les Corts Catalanes amb "pregona emoció patriòtica" ja que després de segles d'anorrasment de les llibertats nacionals "pel furor assimilista del primer borbó" ara, en clara afirmació que vincula autonomia i republica, ara "Catalunya com els altres pobles peninsulars son lliures" (160).

Segons el quadre adjunt Reus assolí una votació favorable respecte al cens total (9531 persones) del 84,1 % mentre que els vots negatius representaven el 0,3 % del cens. L'abstenció se situa

en el 14,5 %. Tarragona presenta un resultat del 84,6 % de vots favorables mentre que els contraris a l'estatut eren de 0,5 % i la participació 85,4 % i l'abstenció del 14,6 %. Valls vota en un 90 % a favor de l'estatut, mentre que els vots negatius eren del 0,1 % i la participació fou del 90,2 %. És evident, doncs, que de les tres capitals del Camp, Valls assolí la més gran participació i com la votació més favorable.

D'entre els municipis del Camp se sigui per resultats molt favorables com a l'inrevés cal destacar a l'Alt Camp; Alió i Cabra del Camp amb una votació del 98,3 i 98,6 % respectivament de vots favorables sobre el cens, i el quart districte de Valls i Mont-ral amb la mínima que se situa en el 20,9 i 20,4 % respectivament.

Al Baix Camp succeïx simularment, els pobles amb un resultat més favorable de si respecte al cens total són L'Alerar amb el 91,5 % i Prades amb el 95,9 % i els resultats menys favorables a Riudecanyes el 30,6 %, Duesaigues el 34,2 %. A l'Albiol vota favorablement el 100 %.

Al Tarragonès els pobles que votaren més a favor de l'estatut foren Vespella amb el 100 %, Altafulla, 98,6 %, Crei ell, 98,2 % i els que tingueren un resultat més negatiu, dins el plebiscit favorable general, foren Perafort 57,5 %, els Garidells 57,5 %, el districte sise de Tarragona (67,5) i la Nou de Gaià (67,8).

En el marc de la discussió parlamentària de l'Estatut a Madrid alguns ajuntaments subscriuran la tarja, que editada per Palestra, demana el manteniment íntegre del text aprovat pels catalans, iniciativa que s'havia d'è tendre a la societat civil per distribuir les targes, que els ciutadans només havien de signar. Els

ajuntaments de Reus i Valls efectuaren gestions parlamentaries a l'efecte (191)

RESULTATS REFERENDUM ESTATUT DE CATALUNYA

ALT CAMP			BAIX CAMP			TARRAGONES					
Votants	SI	% s/V	Votants	SI	% s/V	Votants	SI	% s/V			
Aiguamúrcia	497	452	90,9	Albiol	77	77	100	Altafulla	217	214	98,6
Alcover	868	794	90,5	Alaixar	307	291	91,5	Bonastre	202	192	95,0
Alió	174	171	98,3	Alforja	568	477	93,9	La Canonja	455	348	76,5
Bràfim	291	294	97,6	Alboster	121	93	76,8	Catllar	340	279	82,1
Cabra	277	273	98,6	Argentera	81	58	71,5	Constantí			
Figuerola	174	167	95,9	Borges C.	354	281	79,4	Creswell	109	107	98,2
Masillorenç	259	221	85,3	Botarell	142	116	81,7	Garidells	63	42	66,8
La Masó	120	103	85,8	Cambrils	1062	909	95,6	Morell	492	471	95,7
El Milà	89	85	95,5	Capafons	122	104	95,2	Nou	137	93	67,2
Montferrí	121	106	87,6	Castellvell	209	146	69,8	Pallaràs	125	100	80,0
Mont-ral	138	111	80,4	Colldejou	116	80	68,9	Parafort	174	100	57,5
Nulles	217	194	89,4	Duesaigües	120	41	34,2	Pobla Maf.			
Pla Cabra	599	532	88,8	La Febró				" Mont.	289	225	77,9
Pont Ara.	262	246	93,9	Maspujols	164	103	65,5	Renau	43	36	93,7
Puigpelat	182	164	90,1	Montorió	459	403	87,8	La Riera	295	276	93,6
Querol	194	164	85,4	Montroig	758	694	91,9	Roda	201	182	90,5
La Riba				La Mussara	52	39	71,7	Salomó	252	223	96,1
Rodonyà	249	233	93,5	Prades	272	261	95,9	La Secuita	334	284	95,0
Rourell	157	142	93,6	Pratdip	274	186	67,9	Torredembarra	645	511	79,2
Vallmoll	393	335	85,2	Riudecanyes	346	106	30,6	Vaspella	50	50	100,0
Vilabella	339	307	90,6	Riudecols	305	209	68,5	Vilallonga	393	278	70,7
Villarrodona	565	530	93,6	Riudoms	1023	858	83,1	Vila-seca	959	790	82,4
				La Selva	980	793	82,6	Tamarit	103	89	96,4
				Vandellòs	757	658	86,9				
				Vilanova E.	200	173	86,5				
				" Casp							
				Vinyols	125	100	86,5				
<u>VALLS</u>			<u>REUS</u>			<u>TARRAGONA</u>					
Districte 1	895	712	79,4	Districte 1	1417	1286	90,7	Districte 1	1765	1565	89,8
" 2	947	914	96,1	" 2	2095	1705	81,4	" 2	1375	1189	86,4
" 3	808	769	97,6	" 3	1934	1593	82,8	" 3	661	624	94,4
" 4	1097	887	80,9	" 4	1295	1108	85,6	" 4	1804	1626	90,1
Total	3557	3202	90,0	" 5	1340	1179	88,0	" 5	1556	1369	89,1
				" 6	1450	1138	78,4	" 6	2051	1392	67,5
				Total	9831	8014	84,1	Total	9203	7785	94,6

Font: B.O.P., 6-VIII-1931; ADT, Governación, Censo, Elecciones "Estatut de Catalunya", Elaboració pròpia.

Després de l'aprovació a les Corts de l'Estatut de Catalunya que assolí un resultat de 314 diputats a favor i 24 en contra, els ajuntaments catalans, malgrat la considerable disminució competencial que patia la Generalitat amb el nou text, ratificaron la seva adhesió (162) i organitzaran la benvinguda dels diputats catalans creant l'ambient propici per una rebuda càlida amb la promulgació de bans, colocació de banderes, etc.; hi acudí molta gent i els diversos discursos, especialment el de Compañys "feren vibrar d'entusiasme a la multitud" (163). Després s'adhereixen a l'acte celebrat a Barcelona, el 25 de setembre, quan el cap del govern espanyol lliura l'estatut (164).

VII.4.- NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

Algunes notícies soltes a través de les publicacions del Camp arriben com el seguiment exhaustiu dels anuncis que publica el Butlletí Oficial de la Província referit als Ajuntaments ens permet copsar l'abast i el ritme de la normalització del català durant la II República.

Una entitat fonamental en aquest aspecte serà l'Associació Protectora de l'Ensenyament Català que el maig de 1931 obra a Reus una oficina per a la correcció de retols, impresos, llegendes i altres dels comerços i indústries que li ho sol·licitin (165) en el marc de la campanya que aquesta entitat, conjuntament amb Palestra, organitza pro-retols en català.

L'Ajuntament de Valls, a l'abril de 1931, en un dels primers plens que realitza la corporació republicana, decideix que sigui declarat "l'ús obligatori i exclusiu de la nostra llengua en els treballs administratius i en tots els escrits oficials adreçats a autoritats o representacions constituïdes a Catalunya així com a tots els organismes dependents de l'Ajuntament i a les entitats subvencionades". També acorda invitar a industrials i comerciants a normalitzar llurs retols amb l'encís d'excitar-los pels que canvien la retolació. L'argumentació de l'Ajuntament de Valls per decidir això es basava en la següent declaració: "Després d'uns anys d'escarni i de vexació, la llengua catalana ha rebut amb la instauració del nou règim, el més autoritzat desagrauge. Recobrada la seva dignitat, amb el reconeixement més absolut del seu rang i del

seu prestigi, els veritaders patriotes hem de fer que a tot arreu ocupi el lloc d'honor que li pertoca" (166).

A Vallès el ritme de normalització dels rètols comercials és molt lent per la qual cosa el setmanari LLUITA afirma: "és precis que tothom reaccioni. L'home que simpatitza i es creu fidel als ideals de catalanitat i manté l'absurd de retolar l'establiment seu, en llengua que no li és pròpia, és un traïdor de la causa" (167). Per això la redacció del setmanari s'ofereix per a correccions ortogràfiques.

També l'Ajuntament de Tarragona voldrà estimular la retolació comercial en català i aprovarà mesures d'empcic de pagament d'arbitris. Aquest fet és valorat positivament per LA CRUC que considera que la ciutat "no sent la catalanitat amb la intensitat d'altres poblacions" i que "per incomprensió, per recança inexplicable o per miraments i temors exagerats va seguint a la cua de les ciutats catalanes"; dona molta importància a la reflexió en català perquè "és un dels senyals etèrns que més pesesara l'espirit de catalanitat del poble" (168).

L'Ajuntament de Reus també fomentara el canvi de retolació en establiments particulars tot i que considera que no avança per la pressió política assimilista i per la inèrcia, considera d'interés estimular el canvi i conceder permis gratuït als que ho facin durant els 3 mesos següents al maig de 1931 perquè "l'adveniment de la República, instaurant un règim de llibertat, assegura la lliure manifestació de la nostra catalanitat" i per això cal estimular el canvi perquè "recorda un passat d'opressió" (169), mesura que és

aprovada per unanimitat. En la insistència en la retolació comercial hi participaran Rovira i Virgili (170).

L'avang en la retolació en català és lenta i sembla que el mateix ajuntament tarragoní no es destaca per la seva voluntat en aquest sentit ja que resten cartells en castellà al carrer del mateix ajuntament (171).

La premsa i les actes dels ajuntaments de les tres ciutats del camp ens ofereixen dades sobre l'actuació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Es arri que proposen realitzar un curs de català a Reus per als mestres (172). També l'Ajuntament de Valls donarà un ajut econòmic "per a la tasca patriòtica, cultural i social de l'Associació" i se'n fa soci la mateixa corporació (173), similarmet farà el de Tarragona (174).

El professor Anguera ha escrit que el 1931 l'Associació comptava a Reus amb 167 socis individuals i 9 de col·lectius; l'Agrupació Catalunya, Centre de Lectura, Centre Republicà d'Acció Catalana, Foment Nacionalista Republicà, el Circulo, el Olimpo, La Palma, la Lliga Regionalista i el Reus Deportiu (175).

Una memòria de la mateixa Associació corresponent a 1933 ens permet conèixer el moviment d'associats, ho són protectors i col·lectius una entitat comercial, l'Orfeó i la Penya Esportiva de Tarragona, mentre que hi ha 120 socis individuals i una comissió delegada, hi ha socis individuals a El Morell, Alforja, La Secuita, Vilabella, Vilallonga i Vilaseca també els ajuntaments d'Alforja, Constantí, Reus, La Secuita, Tarragona, Valls i Vilaseca. A Reus hi ha 150 socis individuals i 12 col·lectius i una comissió delegada. Els col·lectius de Reus són l'Agrupació Catalunya, l'agrupació

d'empleats de banca i borsa, el CADCI, el Centre de Lectura, el Centre Republicà d'Acció Catalana, el Cercle, el Foment Nacionalista Republicà, la Lliga Regionalista, el Reus Deportiu, la Societat Recreativa "El Olimpo" i "La Palas" (176).

A REus al 1934 organitza un concurs de geografia i història de Catalunya que és subvencionat per l'Ajuntament. S'intenteren promoure escoles catalanes en totes les matèries d'ensenyament (177).

Al 1935 hi ha un redreçament, ja que al febrer de 1935 a Tarragona només hi ha 79 associats que LA CRUZ considera que són pocs "tan per la importància material d'ella com per la seva significació dintre el moviment patriòtic català", al desembre de 1935, després d'una campanya de proselitisme, n'hi ha 185 socis de número i 5 col·lectius entre els quals el Centre Catalanista Republicà, el Partit Nacionalista Català i Joventut Federal d'ERC (178). Al maig de 1936 es forma una delegació a Valls (179).

L'Ajuntament de Tarragona acorda en els pressupostos de 1931-1934 una subvenció de 1000 ptes per a l'ensenyament del català a la ciutat (180). Els cursos eren organitzats per les més variades entitats ciutadanes com ara la Secció Femenil del Foment de la Sardana l'Harmonia que tenia periodicitat dominical per a 20 persones amb prioritat per a les associades.

L'Ajuntament de Reus organitza pel curs 1931-32 un curs de català per a mestres de la localitat a proposta de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana al qual també hi podien assistir funcionaris municipals (181).

Al setembre de 1933 l'ajuntament de Valls acorda subvencionar un curs de català a celebrar a la biblioteca i matricular de franc als empleats municipals que ho sollicitin (182).

En cursos de català també hi incidirà l'Acció Popular catòlica de la dona de Tarragona que impartí al reverend Miquel Melandras a l'octubre de 1931 (183).

L'Ajuntament de Tarragona voldrà estimular el català entre els escolars amb l'organització d'un concurs que segons sembla serà ajornat pel curs 1932-1933 (184).

L'Associació Protectora de l'Ensenyament Català, delegació de Reus, organitza un concurs escolar a les escoles de la comarca i es proposa insistir tenaçment en l'augment de l'ensenyament en i del català (185) al temps que continua oferint la correcció gratuïta de retols i documents i un concurs escolar per commemorar el centenari de l'Oda a la Patria d'Anibau (186) que hi participaren un centenar d'escolars.

L'Escola de Treball de Valls endega un curs de català, que feia temps que estava projectant, al març de 1925 que palesa l'interès de la joventut en el coneixement correcte de la nostra llengua (187).

Al 1936 la delegació tarragonina de Palestra convoca nou concurs de lectura i escriptura en català (188). A l'abril de 1936 l'Ajuntament de Tarragona convoca plaça de dipositari que haurà de saber llegir i escriure en l'idioma català.

L'Ajuntament de Tarragona, a l'agost de 1931 en un pronunciament favorable al govern provisional de la República afirma que ho ha de fer pel vot de confiança rebut al Congrés i "ja que ens

han retornat les nostres llibertats, poguent ensربولar la nostra bandera barrada : utilitzar en tots els actes nostre idioma" (189)

Palestra serà una entitat dinàmica en aquest sentit, es arà que en una crida-manifest als joves manifesta que la delegació de Tarragona intentarà "una educació patriòtica i d'enfortiment físic sense descuidar la formació d'una moralitat completa i l'acompliment d'aquells deures socials que l'esperit del nostre temps reclama", en aquest sentit es proposa la depuració del català, la pràctica esportiva i una tasca unitària amb el comú denominador de les "reivindicacions nacionals que ens són pròpies a tots els catalans" (190).

El ritme de normalització de l'administració municipal és lenta, l'Ajuntament de Reus publica els seus pressupostos en castellà encara als de 1932 (191).

El diari FOMENT de Reus demana explicacions i es queixa al govern civil perquè segons sembla no són autoritzades les entitats a presentar els seus estatuts en català, mentre que el governador explica que va donar ordres en sentit contrari i que si són demanats en castellà es per eventuais certificacions (192).

Un fet cultural catalanista serà la diada tarraconina d'homenatge a Santiago Rusinyol el setembre de 1931 (193).

En tract del Butlletí Oficial de la Província de 1931 el desembre ens trobem que els únics ajuntaments que trameten la seva informació en català són els que segueixen: Reus, Aiguamúrcia, Tarragona, Constantí, La Canonja, el Morell, Alforja, La Secuita, Vilaseca i en bilingüe Reus, Vilallonga i Valls.

Les memòries de la Junta d'Obres del Port de Tarragona es publicuen en castellà fins la corresponent a 1932 editada l'any següent, El Butlletí Oficial del Bisbat es publica en castellà fins 1936 si bé reproduer en bilingüe les cartes pastorals del bisbe Vidal i Barraquer.

EL COMERCIAL, òrgan de la Cambra de Comerç de Tarragona, introdueix el text en català, si que podem considerar l'editorial, el 1932 si bé la portada, títol i subtítol es manté en castellà.

L'Ajuntament de Reus decideix "redactar en català tota la documentació" si bé, justifica l'alcalde, que si apareix algun document en castellà és per aprofitar el material imprès (194). El mateix Ajuntament concedeix una subvenció a Polestra per l'acte en honor del català i per l'organització d'un acte d'afirmació de la unitat de les terres catalanes celebrada a Reus en aquesta diada hi participaren, el Teatre Bartrina Pau Font de Rabinet, representants de València, Mallorca, Roselló, Albert Pastardes, Pompeu Fabra i Antoni Martí Beges (195).

La premsa catalanista i republicana com ara LES CIRCUMSTANCIES de Reus recorda que "de la nostra fidelitat a l'idioma depèn la supervivència de Catalunya" (196).

Extrat del Butlletí Oficial de la Província ens trobem que els extractes d'actes municipals corresponents al segon semestre de 1932 ni figuren en català els pobles següents: La Canonja, Renau, Alforja, Reus, Prades, Alió, Vilaseca, Salva del Camp, Vallmoll, Capafonts, Tarragona.

Les mesures per normalitzar el català entre els funcionaris a partir de les noves places creades seran tímides, l'Ajuntament de

Tarragona el demana per a amens de la guardia urbana a nivell escrit i oral (197). L'institut de Butlletí de Tarragona continua en castellà a l'octubre del 1932, també la Comunitat de Regents de la Siquia dels molins del Riu Francolí o la Junta d'Obres del Port segons que es redacten així llurs anuncis publicats al Butlletí de la Província.

El setembre de 1932 una circular del govern civil intentarà estimular, una vegada aprovat l'estatut, la personalitat del català i l'ús de la senyera als efectes polítics i administratius que podrà onejar amb plena igualtat amb l'espanyol i demana als ajuntaments que "hissin la bandera del gloriós estat republicà al costat de la catalana" perquè "l'onejar simultani i agermanat de les dues banderes dirà a tots els ciutadans que avui s'ha fet per la cordialitat i l'esperit de llibertat del Règim republicà, la fusió de les ànimes que tots desitjaven per la grandesa del país al qual tots servim" (199).

La pervivència del castellà roman en anuncis d'entitats al Butlletí de la Província com ara a la comunitat de regents "Fisgos del Francolí" de la Masó i el Fourell o del Consell Provincial d'Ensenyament així com les providències i edictes judicials i la informació dels jutjats de primera instància mentre que les circulars del govern civil es publiquen el 1932 en bilingüe.

Mentre que els Ajuntaments que han normalitzat els efectes administratius el català, segons un seguiment exhaustiu del B.O.P al darrer trimestre de 1932 són: Alcover, Alforja, Les Borges, El Catllar, La Canonja, Maspujols, El Pla de Cabra, La Secuita, La Selva, Valls, Vilanova, Vilaplana, Vilarrodona, Vilaseca, Tarragona

i Reus, publiquen indistintament en català i castellà com també ho fan en molts altres municipis del Camp. Per contra roman l'ús exclusiu del castellà als ajuntaments d'Alib, Alinostar, Eràfim, Cabra, Els Garidells, El Mils, Montbric, Mont-real, El Pont d'Armentera, Querol, Rensu, La Riera, Riudecols, Roda de Bara, El Fourell, Torredembarra, Vascells i Vilabella.

Entre institucions que no han normalitzat administrativament el català hi ha, el 1932, l'Escola Normal de Tarragona que per aquest motiu tindrà una llarga polèmica de premsa, mentre que si ho ha fet el Patronat de l'Escola del Treball de Tarragona i la Cambra Oficial de la Propietat Urbana, això a l'agost de 1933, i no encara la Junta d'Obras del Fort.

Després dels fets d'octubre succeiran fets regressius com el que lamenta LES CIRCUMSTANCIES que afecta al Comissari de la Generalitat a Tarragona que ha canviat el rètol, al novembre de 1934, així com que en el successiu els impresos seran redactats en castellà (199) mentre que l'alcalde gestor de Tarragona edita bans en català. TRESBALL publica el primer article en castellà el 20 de gener de 1934 a prec de l'autor. Al març de 1934 l'ajuntament de Valls demana que sigui publicat en català els abonats a la guia telefònica (200).

Sembla que les publicacions de la cambra de Comerç continuen tot el període en castellà. Mentre que moltes societats obreres reusenques tenen o bé el paper imprès de la carta o el segell-timbre alternativament en català o en castellà (201).

Carles Gerhard proposa des de les pàgines de LLUITA la celebració de l'onze de setembre per commemorar la diada i en

testimoniatge d'admiraçió i respecte pels herois que caigueren en defensa de les llibertats catalanes (202). També la Comissaria de la Generalitat a Tarragona demana, mitjançant circular, que sigui commemorada la data i que es faci adhesió a la Generalitat (203), mentre que l'ajuntament de Tarragona aprova una proposició que demana que la diada de l'onze de setembre que fou "durant tants aniversaris la més adequada manifestació del fervor catalenista cohibit" ara s'ha de celebrar després del triomf de la democràcia a Espanya que significa que Catalunya tindrà un ample horitzó de llibertat (204).

Les festes de l'onze de setembre tenien una escassa dimensió popular. A Tarragona l'ajuntament decidí el 1932 que una comissió es desplaçà al monument a Rafael de Casanova, i obrir una subscripció per costejar una corona i adquirir llibres per a repartir entre els escolars (205).

Al 1931 el Comissari de la Generalitat havia fet pública una nota en la que demanava que s'eterioritzes els sentiments d'amor a Catalunya i d'adhesió a la Generalitat novament instaurada "l'amor al passat i la fe en el porvenir" (206). L'onze de setembre de 1932 serà celebrat a Vells simplement amb banderes i draperies a societats i entitats i llumineries a l'ajuntament, Centre Unit Republicana, Club Velicopedista i Centre Catalenista Republicà (207).

L'onze de setembre de 1933 serà, per disposició de la Generalitat, "la consagració de festa nacional" però sembla que no hi ha massa activitat festiva popular (208).

A Valls també tindrà un caràcter oficial, transmetren corones de flors en homenatge a Casanova el 1933 i que onegin domassos i bandera catalana i il·luminació a l'ajuntament el 1931 (209).

A Reus se celebra conjuntament pel Foment Nacionalista Republicà, Orfeó Reusenc Agrupació Catalunya, Esbart i Grup Feminal una vetllada patriòtica que consistí en un recital de poesies patriòtiques i les intervencions dels diputats Andreu i Loperena, i cançons per l'Orfeó que foren escoltats pel públic dret (210) segons sembla amb una modalitat nova "per haver caigut l'obstacle tradicional que s'oposava a la reivindicació dels nostres drets" (211), l'ajuntament celebra sessió ordinària aquell dia de l'any 1931 i dos regidors es desplacen a Barcelona.

A Reus al 1933 hi ha un acte de Pelestre al Centre de lectura al qual s'hi adhereix l'ajuntament (212), DIARI DE REUS afirmava en motiu de l'anniversari de 1934 que "avui pot dir-se que els enemics de l'autonomia són al Govern" (213). Aquest any a Reus s'organitza un grandios miting al local d'estiu del Foment amb assistència de molta gent (214).

LES CIRCUMSTANCIES afirma al següent en l'editorial de l'onze de setembre de 1934: "En la commemoració d'avui, doncs, ten com recordar els herois gloriosament caiguts, cal elevar amb fermíssima intenció l'esperit nacional. Si mai no l'haguéssim afeblit, la nostra existència com a poble lliure hauria tingut, a través dels segles, una línia recta. Mentre glorifiquem els qui donaren generosament i noblement la vida per la Patria, curem que no calgui repetir mai més l'inutil sacrifici de fa dos cents vint anys i que la nostra catalanitat es conservi a través de les vicissituds

històriques, ferma i intensa mai més no" (215). A Tarragona ho celebra la Lliga Autonomista Republicana de Tarragona i l'ajuntament es trasllada a Barcelona en representació que porta també la de l'Orfec Tarragoní (216). A Tarragona destaca l'eniversari del 1934 quan es produeix una manifestació de protesta contra el feixisme fins a la Comissaria de la Generalitat presidida per banderes del Partit Socialista i Comunista i UGT i entonent "La Internacional" durant el recorregut, es dissolgué pacíficament, a més de l'audició de sardanes organitzada pel Foment de la Sardana "L'Harmonia" (217).

Al 1935 també se celebra a Tarragona l'onze de setembre amb el comerç a la tarda tancat, un programa especial a l'emissora local de ràdio, el desplaçament de l'ajuntament a Barcelona, al monument a Rafael de Casanova i amb participació del Centre Catalànic Republicà, Joventut Federal, Partit Nacionalista Republicà i Palestra entre altres delegacions tarragonines (218).

L'ajuntament de Reus es proposa a l'abril de 1935 i 1936 la celebració d'una exposició del llibre català per contribuir a l'obra cultural que genera la República. Havia de recollir publicacions editades en el marc dels Països Catalans des de 1900, s'havia de celebrar per Sant Pere (219).

A l'abril de 1936 es crea a Tarragona un comitè de catalanització que havia de "treballar incansablement per l'imperi de la nostra llengua en totes les manifestacions de la vida social i particular de Tarragona, i per a catalanitzar aquelles entitats i corporacions, que, malgrat l'autonomia que gaudia Catalunya, sembla que tenen encara bastant oblidada la seva obligació moral d'usar sempre i en tot moment l'idioma català" (220).

Per Sant Jordi de 1935 se celebra la diada del llibre que LES CIRCUMSTANCIES demana que siguin en preferència obres d'autors catalans (221). Aquest diari estimula la trobada de notes en català i que portin els infants a una escola catalana, que s'usi el català en totes les activitats i que es fessin els impresos en català (222).

A l'escola Normal de Tarragona es veu viure en el pla de la normalització del català una situació polèmica que tingué ampli ressò en la premsa de la ciutat. Els sectors catalanistes mantenen que es boicotejava l'ensenyança del català i es posaven obstacles a la normalització administrativa. El tema provocarà una inspecció encarregada a Pompeu Fabra, i una intervenció de l'alcalde i diputat d'ACR, Pere Lloret, al Parlament de Catalunya (223). Al juny de 1933 es promourà una reunió a l'Ateneu de totes les entitats polítiques i culturals catalanistes que acorden "protestar enèrgicament per la versió a l'idioma nacional de Catalunya" i crear un comitè de seguiment i vigilància (224).

N O T E S

- 1.- JULIA, S., "Madrid ...", p. 2.
- 2.- Els Ajuntaments que han notificat a la presidència de la República catalana la proclamació de la República catalana són els següents: Valls, Constantí, la Selva del Camp, Pla de Cabra, Vilabella i Reus; LES CIRCUMSTANCIES, 18 d'abril de 1931, Vegeu FITARCH, "Estructura Parlament ...", ps. 24-25.
- 3.- VENTURA SOLE, viatge urgent. "Un segle a jutjar (1900-1936)"
- 4.- ACCIO COMARCAL, 18 d'abril de 1931, "La proclamació de la República a Valls".
- 5.- CASAS MERCADE, "Valls guerra civil", p. 19.
- 6.- ACCIO COMARCAL, 18 d'abril de 1931, "San de l'alcalde de Valls, Josep Magriña Martí".
- 7.- LLUITA, 18-IV-1931.
- 8.- B.O.P., 12 de febrer de 1932. Extracte de l'acta de proclamació de la República. Conseqüència de les eleccions del 12 d'abril que es glosen així pel portaveu d'ACP: "Heus aquí una data que els catalans no hauríem d'oblidar mai, per tal com evoca l'emplariatat d'unes eleccions que possibilitaren el triomf d'una causa justa. Les eleccions d'abril -e pressió de la voluntat d'un poble que aspira al seu alliberament nacional- anorreamen l'obstacle que s'oposava a la nostra llibertat col·lectiva. Cal retindre l'emple a la memòria". LES CIRCUMSTANCIES, 12 d'abril de 1931, ROCA MUNTE, M., p. 38-39.
- 9.- LES CIRCUMSTANCIES, 15 d'abril de 1931. "En entrar la primera dona l'ovació que se li tributa fou enorme, delirant. Era una humil obrera que plorant besa la mà de l'Alcalde". LES CIRCUMSTANCIES, 17 d'abril de 1931.
- 10.- LES CIRCUMSTANCIES, 17 d'abril de 1931.
- 11.- A.M.R., Acta 14 d'abril de 1931.
- 12.- LES CIRCUMSTANCIES, 18 d'abril de 1931. JULIA, op. cit., p.13. "El día estuvo, como es norma en los amaneceres revolucionarios, bajo el signo de la confrontación entre el pueblo y las fuerzas del orden".
- 13.- LES CIRCUMSTANCIES, 15 i 18 d'abril de 1931. Festa organitzada per l'Ajuntament i la Federació Obrera Local que inclou: 1ª manifestació pro-amnistia, 4 tarda, sardanes a la Plaça Constitució, 6 tarda Concert a la Plaça Prim i a les 10 nit Focs d'artifici en la mateixa plaça.

- 14.- LES CIRCUMSTANCIES, 19 d'abril de 1931, A tall d'e emple reproduirem els texts dels telegrams de la Federació d'obrers tonelars d'Espanya adreçats a la UGT el Ministari de Treball i President de la Republica; "Federación de obreros toneleros de España, Compañeros salud, Saludada emocionada a la naciente Republica, heraldo anunciado de una España nueva democrática que da a esta hora paz y prosperidad y emancipación social que la nega siempre el funesto régimen anterior. Al propio tiempo nos es grato ponernos incondicionalmente al servicio de esta nueva España ansiosa de libertades dentro de un régimen nacional. A más recomendamos a nuestros camaradas la sencillez y el civismo preciso para consolidar de una manera definitiva al nuevo régimen libertador, del que cada uno de nosotros tiene el ineludible deber de ser un defensor por la causa de España republicana".
La Federació obrera local edita un ban amb el següent acord: "Obreros: Reunited els delegats de la Federació Obrera Local, han acordat que avui, dia 15, es suspengui el treball per 24 hores, per tal de demanar l'amnistia dels presos polítics i socials i celebrar l'adveniment de la Republica".
- 15.- L'Ajuntament acordarà, el 18 de maig de 1931, donar mil pessetes en compensació als treballs e treordinaris efectuats.
- 16.- LES CIRCUMSTANCIES, 21 d'abril de 1931, "L'homenatge del poble als herois de Jaca".
- 17.- PROCLAMACIÓ DE LA REPUBLICA, Els regidors electes de l'ENTESA REPUBLICANA CATALANISTA, constituïts en Junta Revolucionària, es possessiones del govern de la ciutat, dirigen en una vibrant allocució al poble, Entusiasme indescriptible, Tot Reus per la Republica". Junta Revolucionària integrada per Evarist Fabregues Pàmies, Francesc Abello Pascual, Antoni Andreu Abello, Francesc Salsells Cardona, Josep Benus Sans, Josep Bieta Andreu.
- 18.- A.M.R., Acta 28 d'abril de 1931, LES CIRCUMSTANCIES, 21 d'abril de 1931, La Car'a "abona pel seu compte a totes les obreres inscrites en el règim de retir obrer, amb dret al subsidi de maternitat, que doneren a llur l'esmentat dia 14, una bonificació extraordinària de 50 pessetes, a més de l'esmentat subsidi".
- 19.- LES CIRCUMSTANCIES, 29 d'abril de 1931, "Jornada d'afirmacions".
- 20.- LLUITA, 12-XII-1931.
- 21.- En la crònica de la proclamació de la Republica a l'Alerar es fa servir, indistintement, República catalana i Republica, L'entusiasme si ja era gran el guanyar les eleccions les esquerres "pujà de to en ajuntar-hi la joia d'esser proclamada

- la República a Catalunya", LES CIRCUMSTANCIES, 18 d'abril de 1931.
- 22.- LES CIRCUMSTANCIES, 25 d'abril de 1931, "La República a les comarques tarraconines".
- 23.- "... recorrien els carrers i les places enduts per una mena de deliri col·lectiu, bo i enarbolant banderes republicanes i algunes de catalanes, i cantent la Marsellesa i els Segadors, amb l'acompanyament musical d'una banda formada per joves músics de la societat agrària", JOVE I HORTONEDA, "Acunts d'història recent de la vila de les Borges del Camp", p. 120.
- 24.- B.O.P., E tracte d'acords Ajuntament de Vendrells, 15 d'abril de 1931.
- 25.- A.M. Constantí, Acta 18 d'abril de 1931.
- 26.- B.O.P., 11 d'abril de 1931.
 "Per això tots els homes fidels a l'esperit que va portar-la, tots els bons republicans deuen celebrar amb joia aquesta Diada del primer Aniversari com una fita per a reprendre, amb més delit, el camí triomfal.
 En les nostres comarques, on pel seny, la disciplina i el patriotisme admirables de la nostra Democràcia, hem pogut gaudir en pau de l'espectacle magnífic del redreçament general del país i contribuir-ni amb l'esforç de tots i amb l'alt servei dels nostres homes eminents, la Festa Nacional Republicana, malgrat les dificultats presents de la vida econòmica -no imputables a nosaltres- deu ésser celebrada amb tots l'emoçió cordial que aquest poble, d'ànima essencialment republicana, posa en les seves manifestacions civils.
 No us dic que així no espero, perquè en tinc l'absoluta certesa.
 Sols vull agrair-vos en arribar aquesta diada joiosa, la vostra fidelitat i la vostra assistència durant aquest any memorable i cridar junt amb vosaltres i amb el cor els llaïvis;
 VISCA LA REPUBLICA!".
- 27.- B.O.P., 31 de març de 1932, "La Festa Nacional del 14 d'abril, Circular governador civil, Tot plegat per demostrar que "la República està en el cor de tots els seus habitants i que per a honorar-la i enaltir-la tots sabem fer-ho per propi impuls i per la seva lliure voluntat".
- 28.- Ajuntament de Valls, Acta 4 d'abril de 1932 i 11 d'abril de 1932.
- 29.- LLUITA, 6, 13-II-1932 i 9, 16-IV-1932, FULL VOLANT, 13-IV-1932.
- 30.- A.M. Constantí, Acta 14 d'abril de 1932.
- 31.- Referències dels pobles; Montroig (SDP 3-X-1933), Vila-plana i Montroig a FOMENT, 20 d'abril de 1932, "De les comarques".

Riudoms e FOMENT 13 d'abril de 1932, Morell, Vallmoll, Alforja, Alió i Santas Creus vegeu TARRAGONA FEDERAL, 22 d'abril de 1932.

- 32.- A.H.M.T., Acta 14 de març de 1932.
"Aquest Ajuntament, interpretant els anhels del poble s'acorda commemorar la proclamació de la República.
"..., cooperació de l'element militar i entitats culturals i polítiques d'aquesta ciutat ha organitzat un programa de festes, modest, si es vol, atesa l'alta transcendència de l'acte que es va a commemorar, però suficient per a que el poble es doni compte de que fa un any fou enderrocat aquell règim de despotisme i detenedor de les llibertats ciutadanes".
A.H.M.T., Festes 1932. L'ajuntament pressuposta 3.671 ptas per finançar la sortida dels gegants, dels Xiquets de Tarragona, jocs d'artifici (1346) i cobla castellera, cartells i cursa de bicicletes. Es procedirà al repartiment de 910 bons als ocres, inclou el programa manifestació popular, cursa de braus i parada militar.
- 33.- TARRAGONA FEDERAL, 9 d'abril de 1932, "Recuerdo y aniversario de la República", per J. Jorné, 14 d'abril, "14 d'abril" per P. Pallarès i dia 14, "Al cap de l'any" per Pere Lloret.
- 34.- TARRAGONA FEDERAL, 14 d'abril de 1932, "Poble persevera en la seva obra" (edt).
- 35.- LA VEU DE TARRAGONA, 13 d'abril de 1932, "Festes republicanes".
- 36.- LA CRUC, 14 d'abril de 1932, "Aniversario".
- 37.- TARRAGONA FEDERAL, 14 d'abril de 1932, Aniversari de la proclamació de la República.
- 38.- VIRGILI, "La premsa a Tarragona", v. I, p. 157. LA CRUC, 15 d'abril de 1932, SABANES, p. 43.
- 39.- A.M.R., Acta 10 de març de 1932, p. 113. A proposta de Espus, Gatell i Tortajada.
- 40.- LES CIRCUMSTANCES, 10 d'abril de 1932.
"el caracter més addient a la festa era l'amentament popular, que permeti exterioritzar al veïnat l'adhesió al règim amb manifestacions que tinguin per marc les nostres principals vies públiques, perquè totes les classes socials puguin sumar-s'hi aportant-hi l'escalf de llur entusiasme".
- 41.- LES CIRCUMSTANCES, 13 d'abril de 1932.
"Ciutadans:
La nostra ciutat, per iniciativa de l'Ajuntament se sumara a la joia nacional. El nostre poble té una gloriosa tradició republicana, i cal que el pròxim dijous expressi la seva adhesió inquebrantable al nou règim, aquest nou règim que, amb un any de vida, ha posat al país al nivell de l'Europa culta.

La Republica ha restaurat la nostra dignitat d'hommes i ha assegurat els drets sagrats de la ciutadania. La llibertat i la dignitat son els tresors més preats dels pobles.

La Republica també sabrà, s'estan segurs, retornar a la nostra terra la llibertat en mal hora arrapassada.

Ciutadans: sumeu-vos tots a la festa de circos. Encorresseu els balcons de les vostres llars, i acudiu a les onze del matí a la gran manifestació cívica presidida per l'Ajuntament, per a demostra una vegada més la lleial adhesió del poble al règim que la Democràcia Ibèrica implantà ara fa un any.

Ciutadans: Visca la Republica!

42.- FOMENT, 13 d'abril de 1932, Actes publicats d'ERC en commemoració de la proclamació de la Republica. Organitze mitings a la Pobla de Mafumet i a la Unió Republicana de Montroig.

43.- LES CIRCUMSTANCIES, 16 d'abril de 1932 en forma de nota de societat.

44.- LES CIRCUMSTANCIES, 14 d'abril de 1932, "1931/14 d'abril-1932".

45.- FOMENT, 14 d'abril de 1932, "La Republica catalana" per Joan Loperanz Roma i editorial "La nostra commemoració".

46.- LES CIRCUMSTANCIES, 14 d'abril de 1932, FOMENT, 16 d'abril de 1932, "L'aniversari de la Republica" que acaba: "El poble confia en el nou règim".

El segon aniversari de la proclamació de la Republica a Reus també fou celebrat a nivell popular. El Foment Nacionalista Republicà organitza un miting amb la participació de Jaume Aiguader i Joan Selves Carner i altres diputats així com la Srta. Josepa Vidal.

"durant anys hem maldat per arribar a la consecució de la nostra cobejada llibertat individual i col·lectiva, aquesta data ens encoratja per a perseverar en els ideals". FOMENT, 11 i 14 d'abril de 1933, Foment Nacionalista Republicà.

47.- L'ajuntament de Vendellos acorda celebrar la festa "dencora la popularidad y la solemnidad posible", BDP, 20 d'abril de 1933. Similèrment a L'Alaró, segons BDP del 2 de març de 1933, on es nomena comissió "para conmemorar debidamente el aniversario". A Alcover es contracta orquesta-coola, SOGC, 9 de maig de 1933, i a Montroig, SOGC 16-XI-1933, i a Constantí, Acta 13 d'abril de 1933 s'acorda: 1.- "Declarar el dia festiu, posar banderes i domossos corresponents com senyal de goig per tal diada". 2.- Conferències "per demostrar la trascendència i importància que té la Republica a favor de tots els espanyols i principalment els catalans, puig racobrerem la llibertat perduda feia molts anys". 3.- "un ramell de focs d'artifici perquè quedi més complerta la dita festa".

48.- Mitings. Al Morell d'ERC al "Saló Català" ple de gom a gom i a la Selva del Camp a la Defensa Agrària.

- 49.- Manifestacions a Montbrío que surt del Centre d'ER amb banderes i banda de música al Cant dels Segadors recorrent la població. Al Morell surt de l'ajuntament.
- 50.- FOMENT, 15 d'abril de 1933, Segon aniversari de la República.
- 51.- B.O.G.C., 22 d'agost de 1933, FOMENT, 10 d'abril de 1933.
- 52.- FOMENT, 10 d'abril de 1933.
- 53.- EL TEMPS, 15 d'abril de 1933.
- 54.- AJUNTAMENT DE VALLS, 27-III-1933 i 10-IV-1933.
- 55.- AVANÇADA, 7 d'abril de 1933.
- 56.- AVANÇADA, 22 d'abril de 1933 conclou que el poble no recordarà i "bandejarà a aquesta gent que en lloc de fer obra republicana talment sembla que estigui al servei de la reacció". A.H.M.T., Lligall "Festes 1928-1933".
57. Acta 7-III-1933, SABANES, p. 42.
- 58.- FOMENT, 14-IV-1934.
- 59.- DIARI DE TARRAGONA, 10-IV-1934.
- 60.- DIARI DE TARRAGONA, 13 i 14-IV-1934.
- 61.- DIARI DE TARRAGONA, 19-IV-1934.
- 62.- LES CIRCUMSTANCIES, 14-IV-1934.
- 63.- LES CIRCUMSTANCIES, 12-IV-1932.
- 64.- FOMENT, 14-IV-1934.
- 65.- FOMENT, 14-IV-1934.
- 66.- EL CONSEQUENT, 14-IV-1934.
- 67.- TRESALL, 13 i 14-IV-1934.
- 68.- EL TEMPS, 13 d'abril de 1935, JOVENTUT, 10 d'abril de 1935, LA CRÒNICA DE VALLS, 10 d'abril de 1935, A.M.R. Comissió de Govern, 18-X-1934.
- 69.- TRESALL, 13 d'abril de 1935 i 20 d'abril de 1935, A.M.R. Comissió de Govern, 9-VII-1934, Pla 5-VII-1934.
- 70.- CRÒNICA DE VALLS, 20 d'abril de 1935, DIARI DE TARRAGONA, 10-IV-1934, Segons que disposava el Ministeri a partir d'una selecció de textos impresos per Menéndez Pidal que es repartiren entre els escolars.

- 71.- EL TEMPS, 13 d'abril de 1935, DIARI DE TARRAGONA, 13-IV-1934, L'abast de la festa commemorativa a Valls, havent estat als castells "el pirol de la festa", i tot i la coincidència amb festes religioses es per treball un motiu de consolidació simbòlica de la República,
"La diada del 14 d'abril ha entrat ja a la capçalera del calendari de festes populars. Tant se valque s'escaigui en divendres sant, com en diumenge de pasas. El poble surt a manifestar la seva solidaritat amb aquella data memorable d'engrescament popular", DIARI DE TARRAGONA, 14-IV-1934, en el tercer aniversari diu que se sent una certa inquietud "al davant del rumb francament corruptor que prenen avui les actuacions dels homes més obligats a vetllar pels principis de la República",
LA CRUC, 17-IV-1932, manifesta, en el balanç de les festes, que es constata gran indiferència després de tres anys de política sectària i partidista.
- 72.- TRESALL, 20 d'abril de 1935, DIARI DE TARRAGONA, 14-IV-1934.
- 73.- LES CIRCUMSTANCIES, 12-IV-1935.
- 74.- DIARI DE TARRAGONA, 14-IV-1935.
- 75.- DIARI DE TARRAGONA, 14-IV-1935.
- 76.- CRÒNICA DE VALLS, 18 d'abril de 1934, EL TEMPS, 19 d'abril de 1936.
- 77.- CRÒNICA DE VALLS, 11 d'abril de 1936, EL TEMPS, 11 d'abril de 1935.
- 78.- LES CIRCUMSTANCIES, 12-IV-1936.
- 79.- LES CIRCUMSTANCIES, 14-IV-1936.
- 80.- EL CONSEQUENT, 19 d'abril de 1936, "Cinc anys de República".
- 81.- CATALONIA, 10 de març de 1936 i 25 i 27 del mateix mes.
- 82.- CATALONIA, 2 d'abril de 1936, sense citar la motivació de l'homenatge
- 83.- CATALONIA, 9 d'abril de 1936.
- 84.- CATALONIA, 14 d'abril de 1936.
- 85.- B.D.G.C., 15 de maig de 1936, Ajuntament de Montroig, A Constant també, Acta 21 de març de 1936.
- 86.- ROVIRA I VIRGILI, A. "Catalunya : la República", ps. 46-49, 55-73, EL CONSEQUENT, 3-XII-1932.

- 87.- FOMENT, 11-II-1932, DIARI DE TARRAGONA, 10-II-1932, ho planteja "com un deure de patriotisme i ciutadania contribuir a la major esplendor d'aital diada", A.M. Constantí, Acta 6-II-1932.
- 88.- FOMENT, 13-II-1932, 14-II-1932.
- 89.- FOMENT, 11-II-1932.
- 90.- LA VEU TARRAGONA, 4-II-1932,
 "Republica no es pas gens més ni gens menys que el govern democràtic del poble, en el que totes les magistratures, aduc la primera de tot l'Estat que encarna el Poder Moderador, és d'elecció i procedència popular. Republica no és cosa de dreta ni d'esquerra, no és persecució religiosa, no és atropellament i socarregit del fonaments socials, i, demunt de tot, Republica, no és l'exclusió de cap sector de la societat de la vida pública, tant no ho es, que precisament, l'únic de tota arrel incompatible amb la Republica és l'exclusió de ningú dels afers públics, i la vida activa civil". "Republica es Govern Popular, però poble no es solemant la pleb deserrapada, ni la classe mitja més modesta, sinó tots els ciutadans; inclús els burguesos, els pròcers, els clergues, els militars ..." i caba afirmant que els republicans de la Lliga "ho som d'una faiso molt diferenta a la dels republicans de la flamerada, més o menys ateus, e clusivistes i radicals siceleros".
- 91.- EL CONSEQUENT, 11-II-1933 i 17-II-1934, FOMENT, 15-II-1933 i 11-II-1934, TREBALL, 17-II-1934.
- 92.- DIARI DE TARRAGONA, 21-II-1936.
- 93.- AJUNTAMENT DE VALLS, 14-XII-1931.
- 94.- LLUITA, 9-V-1931.
- 95.- LA VOZ DEL PUEBLO, 15-XII-1931. L'Ajuntament de Reus als dedica una lapida en l'aniversari del seu afusellament, AMR, Acta 3-XII-1931. Al Cafè del Teatre Sertina s'obre una subscripció a favor dels capitans Galen i Garcia Hernandez i presos polítics, LES CIRCUMSTANCIAS, 18-IV-1931. Tambe a Valls que promou el setmanari LLUITA, 2 i 30-V-1931.
- 96.- TARRAGONA FEDERAL, 26-XII-1931.
- 97.- A.H.M.T, Acta 27-IV-1931.
- 98.- A.H.M.T, Comissió Permanent, 15-VI-1931.
- 99.- AJUNTAMENT DE VALLS, Ple 29-IV-1931.
- 100.- DIARI DE TARRAGONA, 24-X-1931. A Tarragona se celebraran funerals amb destacada participació del Circulo Tradiconalista

de Tarragona i representacions de Reus, Valls, La Selva del Camp i altres pobles. LA CRUZ, 1-XI-1931. LES CIRCUMSTANCIES, 22-IV-1931. Un decret de la República decidirà suprimir el nom d'Entitats que recordin la Monarquia ei i com a l'estempar la moderna. Un altre dels símbols del nou règim fou un quadre al·legòric que fou pintat per un artista de València perseguit durant la Dictadura i que es distribuïren còpies per les Diputacions i Ajuntaments que ho sol·licitaren, ara es demana que l'Ajuntament de Reus els substituei i. A.M.R. Acta, 19-V-1932.

- 101.- CASAS MERCADQE, "Valls, fol ...", p. 299.
- 102.- A.M.R. Acta, 15-XII-1932. També l'Ajuntament de Montroig es pronuncia ei i. BCGC, 23-IX-1933.
- 103.- A.M.R. Acta, 22-IV-1932.
- 104.- A.M.R. Acta, 15-IX-1932.
- 105.- A.M.R. Acta, 25-VIII-1932.
- 106.- A.M.R. Acta, 11-VIII-1932.
- 107.- FOMENT, 10-XI-1933.
- 108.- LES CIRCUMSTANCIES, 18-IV-1931.
- 109.- LLUITA, 12-XII-1931.
- 110.- LA CRUZ, 19-IV-1931. VIDA ECONÒMICA 1931, p. 234.
- 111.- AJUNTAMENT DE VALLS, Acta, 13-VIII-1932.
- 112.- LES CIRCUMSTANCIES, 22-IX-1932.
- 113.- LES CIRCUMSTANCIES, 12-VIII-1932.
- 114.- A.H.M.T. Acta, 11-VIII-1932. Mentre que HERALDO REPUBLICANO, 13-VIII-1932, manifesta que: "La estúpida agresión con que se pretendió derribar la República, ha servido para demostrar la solidez de la cimentación de esta; el amor y el entusiasmo de la nación entera por el régimen que liberrimamente adoptó".
- 115.- B.O.P., 12-II-1932.
- 116.- EL CONSEQUENT, 15-VII-1933.
- 117.- AVANÇADA, 15 i 22-VII-1933.
- 118.- AVANÇADA, 6-V-1933, escriu que "La República es l'encarnació de la justícia i de la llibertat, i fa guerra aferrissada de la ignorància escueta i fa caure els esperits malvats i als farsants". "La República és l'ònim del homes justos, que vol

que els seus cervells siguin perfectes, és l'esperança del que pensa i és conscient, esperança fecunda que enterra ambicions i jerarquies per no alçar-se mai més", en el dia de la seva proclamació el poble es vestia de festa", "els carrers eren plens de gom a gom, de gent, de lliris i cançons i crits. Tothom veia a ple pulmó (...), aquesta gent portava banderes: la catalana i la republicana. El oclle, amb un entusiasme sense límits cantava "La Marsellesa", "Els Segadors", o "La Sant Espina" i després d'aquestes cançons, neixia espontàniament en el cor de tot el poble: ¡Visca Macia! ¡Mori Cambó!",

119.- Reus no aprova un paquet significatiu de canvis fins el juny de 1933, FOMENT, 24-VI-1933.

120.- "Miles de calles cambiaron el nombre de la noche a la mañana. Y, como las calles, el país entero. Una monarquía feudal y burguesa, patrimonio de burócratas ineptos y terratenientes, de duques y grandes, de verdugos y funcionarios corrompidos, de charlatanes liberales, es solamente rebautizada en un instante con el nombre de "República de Trabajadores". Vegau ELHRENSUFG, ps. 33-34.

121.- Els noms populars es mantenen molt rarament. A Constantí, per exemple els noms populars són tots substituïts: carrer de la Font per J.A. Clavé, c/ Mitja per Pau Claris, c/ Pescateria per Frat de la Riba i c/ del Castell per Dr. Robert. B.O.P., 6-I-1932. A la Pobla també es canvia, la Plaça dels Arbres esdevindrà de la República, el carrer Major serà de Eusebio Ibañez i el del Pou serà dedicat a J.A. Clavé. CORTIELLA, F. "Historia de la Poble de Mafumet", o. 79.

122.- AJUNTAMENT DE VALLS, Actas Pla, 20-VII-1931.

123.- L'Ajuntament de La Masó dedicarà el carrer de Sant Sebastià a Avda. 14 d'abril, el de Santa Magdalena a Castalar i el de Sant Isidre a Salmeron. B.O.P., 27-II-1932.

A Vandellòs es substituït Sant Blai per Macia. B.O.G.C., 22-II-1934. I a Vallmoll la substitució amb afany laicista serà total ja que es procedirà així (B.O.P., 20-IX-1931):

Sant Francesc	Josquim Costa.
Fortal de la Creu	Pau Iglésies.
Carrer del Roser	Francesc Ferrar.
Sant Sebastià	Pi i Margall.
Eix: Sant Francesc	Doctor Robert.
Raval Sant Miquel	Frat de la Riba.
Plaça Església	Plaça de la Llibertat.
Sant Magí	Leyret.

A Constantí seran substituïts els noms de santoral per altres de significació republicana: c/ de les Creus serà de Galán y Garcia Hernandez i Sant Cristófor serà Pi i Margall. B.O.P., 6-I-1932.

- 124.- Per exemple a la Nou de Gaià es convoca festa miting d'E.R.C. amb la participació dels diputats Folch, Guals, Ventura Gassol i Pi i Sunyer. La festa conta amb ballats i l'esbart dansaire i Foment de la Sardana "L'Harmonia" de Tarragona. AVANÇADA, 15-IX-1933. A la Selva de Camp, un mes després de proclamada la República es ballen sardanes i es fa un vi d'honor en motiu de la col·locació d'una làpida que dona el nom de Plaça de la República a l'antiga Plaça de l'Ajuntament. LES CIRCUMSTANCIES, 13-V-1931. Hi participa el governador i ho teneu el rector, es canta La Marseilles i el "Cant del Poble". LES CIRCUMSTANCIES, 30-V-1931.
- 125.- Teat de fons de l'obra de SANTOS JULIA, "De la Fiestra Pcouler a la lucha de classes".
- 126.- E.D.G.C., 26-IX-1933.
- 127.- L'entrançada escolar pública que es promou com un dels puntals configuradors de la nova democràcia republicana serà subratllada, al avançar el primer període republicà, amb la proliferació de carrers dedicats a Marcel·lí Domingo. Així l'Ajuntament de Vandellòs canvia l'anterior decisió de J.A. Clavé per Domingo. B.O.P., 5-III-1932.
- 128.- En el debat municipal es confrontarà també el nivell de compromís amb la construcció del nou grup escolar vellenc, un dels eixos i objectius màxims de l'esquerra local. En la discussió al Ple, la Lliga considera que la proposta de denominació de Ferrer i Guardia, carrer front al grup escolar, és una divisió del poble i argumenta que el fundador de l'Escola Moderna pretén destruir la societat en els seus fonaments mentre que la USC ho defensa glosant la figura humana. S'arribarà a debatre les responsabilitats de Ferrer i Guardia en la Setmana Tràgica. Tot i que la Lliga, els radicals i els tradicionalistes es manifesten en contra s'aprovarà la proposta per 11 vots a favor i 6 en contra. JOVENTUT, 2 de maig de 1934.
- 129.- AJUNTAMENT DE VALLS, Acta de 11-V-1931.
- 130.- LA CRUZ el 6-V-1905 es planteja a que rascon el segon canvi de nomenclatura. En aquest moment hi ha uns compromisos més valents, així ho recorda CASAS MEPCADA quan a Valls s'introdueix en els noms de Pau Iglesias i Curruñi, op. cit., p. 282.
- 131.- JOVENTUT, 22-VIII-1934.
- 132.- A.H.M.T, Acta 12-IX-1932.
- 133.- A.M.R, Acta 16-IV-1931. L'alcalde provisional, Evarist Fabregues, publica el seu primer ben anunciant l'acte "que té una altíssima valor ciutadana, és l'homenatge que el poble de Reus fa al règim alliberador, donant el seu nom al lloc més

preeminent de la ciutat", l'acte serà presidit pel governador civil i la corporació municipal, ni assistiran representacions de les entitats ciutadanes; l'alcalde demana la participació popular que ho espera del "patriotisme i valor civí" dels veïnats, LES CIRCUMSTANCIES, 16-IV-1931,

134.- A.M.R. Acta 11-VI-1931.

135.- La proposta feta al Pla argumentava així i la decisió: "Tots els Srs. regidors recordem molt bé que al proper passat desembre, quan encara Espanya estava sota el domini d'una dictadura autoritària, varen sortir de l'inolvidable poble de Jaca, dos oficials l'un anomenat Galan i l'altre Àngel Garcia Hernández en defensa de la "Llibertat" i la "Justícia". I com aigua que als dits oficials, per la defensa de la República varen ésser afusellats, tot quant en memòria d'ells es faci poc serà davant llur sacrifici i per aital motiu fora faltar als nostres deures democràtics si els que's sentim amants de les llibertats no reconeguessim als demés companys de Consistori i que com nosaltres senten els mateixos desigs de "Llibertat" i de "Justícia" per a que s'unifiquin a les següents proposicions que fan els que subscriuen, regidors d'aquest E. cm. Ajuntament i els quals sol·liciten que el consistori acordi: 1. Que el Raval alt de Jesus sigui canviat el seu nom per el de capità Fermí Galan, 2. I que la que té el nom de Raval baix de Jesus sigui canviat per el de capità Garcia Hernández. Feus, 5 de juny de 1931, Antoni Gatell, Gerarda Virgili, P. Jordana, J. Miquel Farnies. Caldria veure llur afiliació. La proposició passa a la comissió especial. A.M.R. Acta. 5-VI-1931.

136.- A.M.R. Acta, 28-I-1932.

137.- Proposta feta per Cebre, Jordana, Andreu i Borrás,

Puríssima Sang	Francesc Layret
Raval Alt de Jesus	Marta Julia
St. Joan	Pau Iglesias
St. Llorenç	Valenti Almirall
St. Vicenç	Ferrer i Guàrdia
C. de Jesus	Salvador Seguí
C. Bar de Jesus	Blasco Ibañez
Raval St. Pere	14 d'abril
Raval Sta. Anna	Pau Claris

138.- A.M.R. Acta 3-III-1932; també 1-III-1934.

139.- A.M.R. Acta 10-VIII-1933.

140.- A.M.R. Acta 13-IV-1933.

141.- B.O.P. Extracte acords Ajuntament de Feus, 31-III-1933. La proposta de la comissió especial introduïa el nom de Plaça de l'1 de maig a Plaça de la Sang i Avda. Pau Iglesias a C/ St. Joan. S'entra en discussió i Miquel introduïa la seva preocupació de que no sigui oblidat el nom de Gaudí. Odens

demana biografies de les propostes. Resta sobre la taula. El suport i intervenció de les forces econòmiques també entorpirà la tasca de la comissió especial, es quan els propietaris s'oposen al canvi de nom del carrer de Sant Joan. Vegeu actes 25-007- 1932, 6-IV-1933, 12-IV-1933 i 20-IV-1933.

- 142.- A.M.R., 15-III-1936.
- 143.- CATALONIA, 30-IV-1936.
- 144.- A.M.R., 9-VI-1933.
- 145.- A.M.R., 22-VI-1933.
- 146.- Recopilació e trata del Cens Electoral pobles provincia Tarragona, ADT cens 1933, d'un total de 75 pobles s'indiquen els percentatges.
- 147.- POBLET, J.M., "Història d'ERC", p. 68. A la Comissió 25 (ERC), 3 (USC), 7 independents, 7 ACR, 1 radical.
- 148.- E.O.F., 22-VII-1931 reproduir el Decret del Govern de la Generalitat.
- 149.- A.M.R., Acta pla 22-VII-1931, Veure fotocòpia (Carpeta Reus).
- 150.- A.H.M.T Actes 20 i 27-VII i 3-VIII-1931, LES CIRCUMSTANCIES, 1-VIII-1931.
- 151.- AJUNTAMENT DE VALLS, Acta Pla 23-VII-1931.
- 152.- SABANES, A. e "Quaderns d'Història Contemporània. E tra Guerra i Revolució", p. 38; vegeu també PLA Y ARMENGOL, "Los socialistas y la UGT ante el Estatuto".
- 153.- FOMENT, 31-VII-1931.
- 154.- FOMENT, 23 i 28-VII-1931 i 10-IX-1932, LES CIRCUMSTANCIES, 16 i 23-VIII-1931, TARRAGONA FEDERAL, 30-IV i 14-V-1932, HERALDO REPUBLICANO, 17-IX-1932, EL TEMPS, 10-IX-1932, LES CIRCUMSTANCIES, 10-IX-1932.
- 155.- LLUITA, 8-VIII-1931, Hevia preparat l'ambient pro referèndum amb multitud d'articles. Vegeu LLUITA 18 i 25-VII i 1-VIII-1931. Un article del socialista vallenc Joan Sandra afirma, entre altres coses que, amb l'estatut Catalunya "es reincorporarà al concert mundial de les nacions lliures; la Catalunya-Nació, esdevindrà Estat Català" o que gràcies al govern català es dificultaran les aguditzacions dels conflictes socials perquè l'estatut garantirà "els drets dels febles contra els poderosos, perquè Catalunya es fonament liberal" (Lluita, 18-VII-1931). Un altre articulista de LLUITA, F. Satella Rosell afirma que amb una votació favorable a l'Estatut Catalunya demostrerà que no "és un poble mort, ans

és un poble que vol viure de cara al progrés social i a la perfecció humana" (Lluita, 25-VII-1931),

- 155.- LLUITA, 1-VIII-1931, Inseren cites de destacats líders polítics sobre l'estatut com ara de Macià i Alcalá Zamora i recorda textos de Pi i Margall, Valentí Almirall, Martí Julia, Prat de la Riba i d'altres.
- 157.- LA VEU DE TARRAGONA, 2-VIII-1931.
- 158.- LES CIRCUMSTANCIES, 27-IX-1932.
- 159.- LES CIRCUMSTANCIES, 4-VIII-1931.
- 160.- A.M.R, Acta 8-XII-1932, Acta Pla.
- 161.- A.M.R, Acta 15-IV-1932, Acta Ajuntament Valls 2-V-1932, LES CIRCUMSTANCIES, 13-IV-1932, La iniciativa Palestra tingue una gran acceptació a molts pobles, és el cas del Morall que adquireix 1000 targes i no com a la dictadura sinó que "tot són firmes autèntiques i espontànies, sense cap mena de pressió" diu el corresponent del FOMENT el 23-VI-1932.
- 162.- A.H.M.T, Acta Pla 12-IX-1932.
- 163.- LES CIRCUMSTANCIES, 10-IX-1932, HERALDO REPUBLICANO, 17 i 24-IX-1932.
- 164.- AJUNTAMENT DE VALLS, Actes 19-IX-1932.
- 165.- LES CIRCUMSTANCIES, 13 i 22-V-1931, Campanya que continua a l'any següent i també estimulada des dels rangs del Foment Nacionalista Republicà, FOMENT, 13 i 15-X-1932, El lema de la qual era, "Català: abans de fer una compra, fixa't en el retol de l'establiment" FOMENT, 30-IX-1932, 3-XI-1932 pel que sembla amb incidència molt lenta.
- 166.- AJUNTAMENT DE VALLS, Plens 29-IV i 11-V-1931, L'ajuntament de Valls acorda a l'abril de 1932 davant la petició per col·locar un retol que es demani en català i que es redacti així en lo successiu a proposta d'Olive si bé Martí Sabata afirma que no han d'esser tan a tremistes, Acta 4-IV-1932, Al novembre de 1931 decideix subscriure's al Diccionari de la Llengua Catalana de Pompeu Fabra per homenatge a la nostra llengua renai ent i per màxima utilitat, Acta 23-XII-1931.
- 167.- LLUITA, 30-V-1931, "Després del triomf del nostre poble, que es el triomf de l'esperit de la raça, de la llengua, de les nostres costums i de les reivindicacions catalanes, es actitud estúpida mantindre's en l'error, a part del mal efecte que produeix ostentar molts retols redactats en castellà sense perdre cap gràcia el nom que pugui ostentar l'establiment en l'actualitat, contribuiria a donar a nostra ciutat el títol d'eminentment catalanesca".

- 162.- LA CRUZ 5-V-1931.
- 169.- A.M.R. Acta 7-V-1931. LES CIRCUMSTANCIES per estimular la retolació en català publicada en forma d'anuncis del diari en regrestats frases com aquestes; "Retols a terns i retols interns. Fins que no caiguin tots plegats, amb estropit de victòria catalanesca, no podem somriure satisfets. El dia que això esdevingui ens serà possible de creure que estem en camí de treure profit de la nostra autonomia reduïda i d'arribar a la meta final", 29-IX-1932.
- 170.- LES CIRCUMSTANCIES, 10-VIII-1932. Article a tret de "La Publicitat".
- 171.- LA CRUZ, 30-VIII-1932.
- 172.- A.M.R. Acta 11-VI-1931.
- 173.- AJUNTAMENT DE VALLS 27-VII-1931
- 174.- A.H.M.T. Acta 15-VI-1931. CULTURA 1929-1931.
- 175.- LA CRUZ, 8-III-1932. "Durant el període republicà la Protectora formà part del Preventori escolar, per a la junta del qual designarem P. Totoseus; el novembre de 1932 obrí una oficina de correcció de textos, el 1934 feu un curs de català per la ràdio a càrrec de J. Mates i el 1933 organitzà un "Concurs escolar de lectura i escriptura" que l'any següent s'amplià amb el de "geografia i història de Catalunya" que es continuaren celebrant, com a mínim, fins a 1936. Per ampliar la seva base, la delegació reusenca feu imprimir, datat a la ciutat el 20 de març del 1936, una circular on demanava l'afiliació tot al·legant "el fet que el decret Domingo sobre el bilingüisme no s'hagi aplicat, que l'Estatut no hagi reconegut l'ensenyament a la competència de la Generalitat". ANGUERA, P.; l'APEC. Fompau Fabra tindrà una presència destacada en aquest tema, per a empla participa en una conferència al Centre de Lectura de Feus.
- 176.- APEC Memòria 1933, ps. 49-52, 113-114.
- 177.- FOMENT, 5-IV-1933. CATALONIA, 10-X-1935. DIARI DE TARRAGONA, 13-X-1935.
- 178.- A.H.M.T. Acta Ple 3-VIII-1931.
- 179.- EL TEMPS, 30-V-1936.
- 180.- Si bé desestima en els pressupostos de 1931 una sol·licitud de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana per la consignació que tenia epens del Directori Militar per no es obligació de l'ajuntament.
- 181.- A.M.R. Cultura-Varios 1930-1934.

- 182.- S.D.G.C., 7-IX-1931.
- 183.- LA CRUZ 17-IV-1931.
- 184.- LA CRUZ, 21 i 28-VII-1932.
- 185.- FOMENT, 17-V-1933.
- 186.- FOMENT, 12 i 13-IV-1933 i 28-VI-1933, LES CIRCUMSTANCIES, 22-III-1933, FOMENT, 23-III-1933 afirma que la Comissió delegada de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana vol intensificar la catalanització de retols i afirma: "Els retols en llengua forastera són l'economi d'uns temps que ja han estat superats i que no poden tornar".
- 187.- TRESBALL, 16-III-1935.
- 188.- LA CRUZ, 25-III-1936.
- 189.- A.H.M.T. Acta Ple, 21-VIII-1931.
- 190.- DIARI DE TARRAGONA, 11-VII-1931. També convoca cursos en català al juliol que es realitzen a l'Ateneu Enciclopèdic.
- 191.- AJUNTAMENT DE REUS, Pressupostos Municipals, CLR.
- 192.- LA VEU DE TARRAGONA, 6-XI-1931.
- 193.- LA VEU DE TARRAGONA, 29-IX-1931. A.M.R., Acta 20-XI-1932 proposa un acte d'homenatge. L'acte d'homenatge a Santiago Rusiñol significa el canvi de la Plaça de les Cols per Santiago Rusiñol i participaren estanderts del Cor i'Ancore, Club Gimnàstic, Cooperativa Obrera i Orfec Tarragonà. LA CRUZ, 29-IX-1931. A.M.R. en sessió del 18 de juny de 1931 decideix mostrar el seu sentiment per la mort de Santiago Rusiñol i proposa fer un homenatge.
- 194.- A.M.R., 25-VIII-1932, Acta Ple.
- 195.- A.M.R., Acta 21-IV-1932, 19-V-1932, LES CIRCUMSTANCIES, 24 i 26-IV-1932, FOMENT, 24 i 26-IV-1932.
- 196.- LES CIRCUMSTANCIES, 30-IV-1932.
- 197.- B.D.P., 21-VII-1932 i en la convocatòria de zeladors d'arbitres, B.D.P., 30-X-1932 o en plaça de jardiners, B.D.P., 26-II-1933.
- 198.- B.D.P., 14-IX-1932.
- 199.- LES CIRCUMSTANCIES, 8-XI-1934.
- 200.- TRESBALL, 31-III-1934.

- 201.- A.M.R. Reformes Socials.
- 202.- LLUITA 5-IX-1931.
- 203.- LA VEU DE TARRAGONA 11-IX-1931.
- 204.- LA CRUZ 8-IX-1931.
- 205.- A.H.M.T. Acta 5-IX-1932.
- 206.- DIARI DE TARRAGONA, 11-IX-1931.
- 207.- LLUITA, 17-IX-1932.
- 208.- LES CIRCUMSTANCIES, 10-IX-1933.
- 209.- AJUNTAMENT DE VALLS, 31-VIII-1931: "Aquest any en que l'alliberació de Catalunya és un fet, l'homenatge als dits màrtirs tindrà un esplendor extraordinari i més solemnitat que mai, car el record i a l'agraïment de llur gesta s'hi afegirà la joia que sent el poble pel triomf assolit", 5 i 18-IX-1933.
- 210.- FOMENT, 13-IX-1932.
- 211.- LES CIRCUMSTANCIES, 5 i 11-IX-1931, A.M.R. Acta 11-IX-1931.
- 212.- A.M.R. Acta 7-IX-1933.
- 213.- DIARI DE REUS, 15-IX-1934.
- 214.- FOMENT 14-IX-1934, 6-IX i 11-IX.
- 215.- LES CIRCUMSTANCIES, 11-IX-1934.
- 216.- LA CRUZ, 11 i 13-IX-1934. La Lliga, a través de LA VEU DE TARRAGONA, desitja precisar la seva posició per no confondre's "amb els que porten a la ruïna l'esperit de Catalunya" i afirma "Vulgu: Deu cua davant l'estatua de Casanova, l'amor a Catalunya acalli odis, enveges i mals pensaments" i acaba "Preferim sofrir sols, guardant el tresor de l'esperit parel que no enfanger-nos en el llot de les passions discordades", LA VEU DE TARRAGONA, 9-IX-1936.
- 217.- DIARI DE TARRAGONA, 11 i 12-IX-1934.
- 218.- DIARI DE TARRAGONA, 12-IX-1935.
- 219.- LES CIRCUMSTANCIES, 23-IV-1936.
- 220.- CATALONIA, 3-IV-1936.
- 221.- A.M.R. Cultura-Varios 1930-1934.
- 222.- LES CIRCUMSTANCIES, 12 i 22-III-1936.

213.- NOGUERA, J. "El català a l'Escola Normal", p. 261, LA VEU DE TARRAGONA, 27-III-1933, DIARI DE TARRAGONA, 13, 23, 24, 26 i 29-V-1933.

224.- TARRAGONA FEDERAL, 10-VI-1933.